

deserunt sui heredes esse: propter æquitatem tamē
rescindit eorum capituli deminutionem prætor. Le-
gum quoque tuendarum causa dat bonorum posses-
sionem.

2 ¶ *Paulus* libro 3. ad Sabinum.
quia notas, litteras non esse, *Pedius* libro vicensi-
mo quinto ad edictum scribit.

7 ¶ *Ulpianus* libro 1. ad Sabinum.
Sæpius bonorum possessionem recte admittere
potest, si prætor de conditione eius certus sit. Nam
& absentis, & non petenti, dari bonorum possessio-
nem potest, si hoc ipsum prætor non ignoret. Ergo & fe-
mina poterit alij bonorum possessionem petere.

1 ¶ Impubes nec bonorum possessionem admittere
potest, nec iudicium sine tutoris auctoritate accipere
potest, quia tutor pupillo, & pater infanti filio bo-
norum possessionem petere possunt.

2 ¶ Dies, quibus tutor aut pater scit, cedere pla-
cet.

8 ¶ *Paulus* libro 8. ad Plantiam.
Tutor autem bonorum possessionem pupillo cō-
petenti repudiare non potest, quia tutori pete-
re permissum non est, non etiam repudiare.

9 ¶ *Pomponius* libro 3. ad Sabinum.

Si plures gradus sint possessionis admittendæ:
quandiu incertum sit, petierit, necne: posteriori
diem non procedere constat.

10 ¶ *Paulus* libro 2. ad Sabinum.
In bonorum possessionibus iuris ignorantia non
prodest, quo minus dies cedat. & ideo heredi in-
stituto & ante apertas tabulas dies eedit. satis est e-
nim scire, mortuum esse, sequæ proximum cognatum
fuisse, copiamque eorum, quos consulere, ha-
buisse scientiam enim non hanc accipi, quæ iuris
prudentibus sit, sed eam, quam quis aut per se ha-
beat, aut consulendo prudentiores adsequi potest.

11 ¶ *Gaius* libro 14. ad Edictum provinciale
Si pupillo tutor bonorum possessionem petierit
& plus incommodi, quam commodi, hæc bono-
rum possessio habeat: tutor tutelæ iudicio tenetur.

12 ¶ *Ulpianus* libro 48. ad Edictum.

Non est ambigendum, quid plerumque & con-
tra fiscum, & contra rempublicam admitti de-
beant quidam, ut puta venter: item furiosus: item is,
qui captiui bonorum possessionem petit.

1 ¶ *Ulpianus* libro 5. Quæstionum.
Vbi cumque lex, vel senatus, vel constitutio ca-
pere hereditatem prohibet, & bonorum possessio
cessat.

13 ¶ *Asiaticus* libro 5. Quæstionum.

Edicto prætoris bonorum possessio his denega-
tur, qui rei capitalis damnati sunt, neque in in-
tegrum restituti sunt. Rei autem capitalis damna-
tus intelligitur is, cui poena mors, aut aquæ & i-
gnis interdictio sit. Cum autem in relegationem
quis erit, ad bonorum possessionem admittitur.

14 ¶ *Papinianus* libro 13. Quæstionum.

Cum quidam propinquus falsum testamentum
accusaret, ac post longum spatium temporis pro-
basset, licet dies ei petendæ possessionis, quam for-
tè certus accusationis petere debuit, cessasse vide-
tur: atramen, quia hoc proposito accusationem in-
struit, ut suum ius sibi seruet, agnovisse successio-
nem non immerito videbitur.

15 ¶ *Paulus* libro 11. Responsorum.

Paulus respondit, petitionem matris solam non
adquisisse filij impuberi bonorum possessionem:
nisi si is, qui eam dedit, euidenter voluit eam im-
puberi dare.

16 ¶ *Idem* libro 3. Sententiarum.

Quotiens is, cui bonorum possessio ab altero
postulata est, furere cœperit: magis probatum,
ratum eum videri habuisse. ratij enim habitio ad
confirmationem prioris postulati pertinet.

SI TABULAE TESTAMENTI

TIT. II.

Paulus libro 3. ad Sabinum.
Hereditas, cuius nomen inconstitutum ita delerum sit,
ut penitus legi non possit, dari bonorum posses-
sio minime potest. quæ ex conjectura non prop-
rie scriptus videretur, quamuis, si post prolata ta-
bulas delerum sit testamentum, bonorum possessio
competat. nam & si mortis tempore tabulæ fuerint,
licet postea interierint, competet bonorum posses-
sio: quia verum fuit, tabulas extare.

DE BONORVM POSSESSIONE FV-
rioso, infanti, imuto, furdo, &c.

TIT. III.

Papinianus libro 15. Quæstionum.
Furioso Titius substitutus est. bonorum possessio
nis tempus, quamdiu furiosus in eadē conditio-
ne est, neque institutio neque substitutio cadit. nec
curator furiosi nomine possessionem accipere po-
test, si dicitur spatium temporis, quod scientibus præ-
stitum est, videbitur cedere. nam & pater inanti
filio possessionem accipit: quo tamen cessante, in-
fans non excluditur. Quid ergo, si curator accipere
nolit? nõne iustus atque vitiosus erit, ad eundem
modum proximo cuique possessionem dari, ne bona
iaceant: quo admittitur substitutus cautionem præ-
stare cogitur omnibus his, quibus bona restitui de-
bent: si forte institutus in eodem furore decesserit,
aut compos mentis effectus, ante mortem obierit,
quam hereditatem agnosceret, nam & fieri potest,
ut viuo furioso substitutus decessat, nec tamen fu-
riofus obitet ceteris, si prius & ipse decesserit, quam
hereditatem adquiret.

2 ¶ *Ulpianus* libro 39. ad Edictum.

Mortuus, furiosus, cæcus bonorum possessionem ad-
mittere possunt, si, quod agatur, intellegant.

DE BONORVM POSSESSIONE

TIT. IIIII.

Ulpianus libro 39. ad Edictum.

In contra tabulas bonorum possessione liberis ac-
cipere debentur, siue naturales, siue adoptiuos: si
neque instituti, neque exheredati sunt.

1 ¶ Vocantur autem ad contra tabulas bonorum
possessionem liberi eo iure, quoque ordine, quo vo-
cantur ad successioneem ex iure civili.

2 ¶ Hæc autem clausula etiam ad postumos vide-
tur pertinere.

3 ¶ Sed et si ab hostibus, postliminio redierint fi-
lij: *Pomponius* putat, ad contra tabulas bonorum
possessionem eos admitti.

4 ¶ Si ex tribus filiis vnus ab hostibus captus sit
duobus, qui sunt in ciuitate, Vestsii bonorum pos-
sessio competit.

5 ¶ Idem & in postumo. nam quamdiu postumus
speratur, in ea causa est, ut partem faciat.

6 ¶ Et sui iuris factus liberus inducit in bonorum
possessionem prætor. siue igitur emancipati sunt,
siue alij exierunt de patris potestate: admittuntur
ad bonorum possessionem: sed adoptiui patris non
potest. ut enim admitti possit, ex liberis esse eum
oportet. 7 ¶ Qui habebat filium, habebat & nepotē
ex eo: filium emancipauit, & adoptauit in locum
nepotis, deinde emancipauit. quæritur, an nepoti
obitet. & mihi magis videtur, hunc nepotem non
excludi, siue pater eius in adoptione mansisset qua-
si nepos, siue emancipatus est: puro enim, & eman-
cipato patre, nepotem quoque eum patre suo ex e-
dicto admitti. 8 ¶ Filium habuit, & ex eo nepotem:
filius emancipatus, vel in potestate manens depor-
tatus est. quæritur, an nepoti noccat, & verius est, in

in utroque casu nepotem admittendum: deportatos
enim in utroque loco habendos.

9 ¶ Si & pater & filius deportati sint, & ambo re-
stituti: dicemus, ad bonorum possessionem admitti
filium. Sed & si filius in metallum damnatus, vel a-
lia poena, quæ seruum efficit, restitutus sit: nihilo
minus admittetur, aliter non.

2 ¶ *Ulpianus* libro 3. Juris Epitomarum.

Idemque est, & si pater poenæ & seruus efficiatur,
& postea restituitur.

3 ¶ *Ulpianus* libro 39. ad Edictum.

Non tantum autem ipsi emancipati admittun-
tur ad bonorum possessionem, verum etiam hi
quoque, quæ ex his nati sunt.

1 ¶ Si duos habens nepotes, alterum emancipa-
tum loco filij adoptauerit: videndum, an solus ille
quasi filius admittatur. quod ita scilicet: et procedit,
si, quasi patrem eius nepotis, quem retinuerat, sic
adoptauerit. melius est autem dicere, posse eum so-
lum ad bonorum possessionem peruenire.

2 ¶ Sed si sit hic nepos emancipatus: verum est di-
cere, non admitti eum quasi filium: hic enim quasi
filius non est ex liberis, cum iura adoptionis eman-
cipatione finita sint.

3 ¶ Si filium habens, & ex eo nepotem, in locum
filij nepotem adoptauerit: an vo admittetur. pla-
ce si fuerit emancipatus nepos, non admittetur:
quia pater eum præcedit.

4 ¶ Si quis post emancipationem quæ situm sibi fi-
lium, patri suo in adoptionem dederit in locum: fi-
lij: utrumque est, et præitari, quod cuiusvis adro-
gato filio, idcircoque patri suo iungendus est. sed si
emancipatus hic nepos post adoptionem propona-
tur: quis simus erit, eum abstinere. recipit enim
locum suum, nec debet patri suo iungi.

5 ¶ Si emancipatus filius, vxore non ex voluntate
patris ducta, filium fuerit sortitus, deinde nepos, patre
iam mortuo, ad bonorum possessionem aui veliti
venit: admittendus est ad eam, non enim per rescil-
sionem is, qui filius iustus est, efficitur non filius.
cum rescilissio, quo magis admittantur, non quo mi-
nus, adhibetur. nam est tam ignominiosam duxerit
vxorem filius, ut dedecori sit tam ipsi, quam pa-
tri, mulierem talem habere: dicemus, & ex ea na-
tum, ad bonorum possessionem aui admitti. cum
possit aui iure suo uti, eumque exheredare, nec e-
nim mitius in hoc nepote is, qui de infanticio cog-
nitus est, merita nepotis, quam patris eius deli-
cti, pependet.

6 ¶ Si emancipatus filius præteritus, ante petitam
bonorum possessionem adrogandum se dederit: a-
dmittit contra tabulas bonorum possessionem.

7 ¶ Si quis filio suo emancipato nepotem, quem ex
eo retinuerat, dederit in adoptionem: nepos iste ad
contra tabulas bonorum possessionem aui sui ad-
mittitur, patre eius ante defuncto: quia in eius est
familia. quia & ipse admitti potuit ad bonorum
possessionem contra tab. las.

8 ¶ Idemque est, & si emancipatus filium, quem
post emancipationem quæserat, patri suo in adop-
tionem dederit, & decesserit: nam & hic nepos iste
ad bonorum possessionem patris sui admitti debet,
quasi non sit in alia familia.

9 ¶ Si pater alicuius peruenit in adoptiuam fa-
miliam, filius non an patri sui in adoptiuam fami-
liam mortui bonorum possessionem accipere possit
& arbitror, humaniorem esse hanc sententiam, ut
filius hic, quamuis non sit in eadem familia, in
qua pater, ad bonorum possessionem tamen eius
admittatur.

10 ¶ Liberi, qui institui heredes iure non pos-
sunt, nec contra tabulas bonorum possessionem pe-
tere possunt. Hæc autem verba *Institui non possunt*,
ad mortis tempus referuntur.

11 ¶ Si quis ex liberis heres scriptus sit, ad contra
tabulas bonorum possessionem vocari non debet.
eum enim post secundam tabulas habere posses-
sionem, quo bonum est ei contra tabulas dari?
Plane, si alius committat edictum, & ipse ad con-

tra tabulas bonorum possessionem admittetur.

12 ¶ Sed si sub conditione scriptus sit, bonorum
possessionem contra tabulas accipere non potest. &
ita *Iulianus* quoque libro vicensimo tertio digesto-
rum scripsit. Quid ergo si defecerit condicio? verū
est, eum contra tabulas accipere bonorum possessio-
nem.

13 ¶ Si sub ea conditione filius emancipatus heres
sit institutus, quæ in ipsius potestate non est: quia
scriptus heres est bonorum possessionem secundum
tabulas accipere potest, & debet: nec contra tabulas
potest. & si forte defecerit condicio, tuendus erit à
prætoris in tantum, quantum ferret, si contra tabu-
las bonorum possessionem accepisset.

14 ¶ Sed & si nepos sub huiusmodi conditione
scriptus sit heres, idem erit dicendum.

15 ¶ Si quis ex liberis non sit scriptus heres, sed
seruus eius scriptus sit, eumque iusserit adire heredi-
tatem: denegari ei debet bonorum possessio con-
tra tabulas.

16 ¶ Idemque est, & si legatū reliquum sibi vel ser-
uo suo elegerit: nam & hic dicemus bonorum pos-
sessionem contra tabulas debere denegari.

4 ¶ *Paulus* libro 41. ad Edictum.

Illud notandum est, quod bonorum possessio con-
tra tabulas, quæ liberis promittitur, locum ha-
bet, siue quis heres extiterit, siue non. & hoc est,
quod dicimus, contra ipsorum testamentum liberis
competere bonorum possessionem. quod in patro-
no contra est.

1 ¶ Si quis filium, quem in potestate habuit, in-
stituerit heredem, vel exheredauerit, & ex eo nepo-
tem omiserit: bonorum possessionis locus non est
quia non esset nepos suus heres futurus. Eadem
sunt & in sequentibus gradibus.

2 ¶ Ad testamentum feminarum edictum contra ta-
bulas bonorum possessionis nõ pertinet: quia suos
heredes non habent.

3 ¶ Si quis eum, quæ in utero est, prætermiserit
eum nondum nato eo, alius, qui heres institutus
est, bonorum possessionem contra tabulas admitti-
re potest: quia iniquum est, neque quasi scriptum
posse petere bonorum possessionem, quamdiu con-
tra tabulas peti potest, nec contra tabulas, quamdiu
non nascitur præteritus, ut, si ante moriatur, bo-
norum possessionis beneficium ad heredem trans-
mittat, quod maxime necessarium est in filio eman-
cipato scripto herede: qui nec hereditatem interim
adire potest.

5 ¶ *Iulianus* libro 24. Digestorum.

Ed & si decesserint, antequam peterent bonorum
possessionem: non est iniquum, prætoris decer-
nere, heredibus eorum saluum fore commodum bo-
rū possessionis secundum tabulas, vel contra tabulas.

6 ¶ *Paulus* libro 41. ad Edictum.

Si emancipatus filius nepotem procreauerit, & ita
decesserit, deinde aui eius: nepos ad aui bono-
rum possessionem venire potest.

1 ¶ Quod si & filium & nepotē emancipauerit: vi-
uente quidem filio, nepos non veniet: post mortem
autem eius, ad bonorum possessionem aui veniet.

2 ¶ Nepote quoque solo emancipato, & aui mor-
tuo, deinde patre eius, nepos præteritus accipiet pa-
tris bonorum possessionem: quia suus heres esset
futurus patri, si potestate aui non exisset.

3 ¶ Filio emancipato, si nepos retentus sit, & vtri-
que præteriti: vtrique accipient bonorum possessio-
nem.

4 ¶ Si filius emancipatus, in adoptiuam familia ne-
potem sustulerit: ne nepos quidem ad bonorum
possessionem aui naturalis veniet. Sed & si eman-
cipatus filius, procreatis nepotibus, in adoptionem
se dederit, ut eum filij sequantur: idem erit. Plane
si is, qui apud adoptiuum aui procreatus est,
emancipatus sit: Beniet ad bonorum possessio-
nem aui naturalis. Adoptio tamdiu nocet, quan-
diu quis in familia aliena sit, ceterum emanci-

patus, ad bonorum possessionem parentum naturalium venit: sed emancipatus viuis eius, non etiam post mortem eorum, hoc enim verius est, post mortem eorum emancipatum non admitti.

7. Gaius libro 14. ad Edictum Praeiale. Si retentus fuerit in potestate nepos, filio emancipato: admittitur nepos, viuo auo. ad patris bonorum possessionem.

8. Ulpianus libro 40. ad Edictum.

Non putavit praetor exheredatione notatos & remotos ad contra tabulas bonorum possessionem admittendos: sicuti nec iure civili testamenta parentum turbant, sane si vellet inofficiosi querellam instituire, est in ipsorum arbitrio.

1. Aliqua parte tabularum exheredem scribi non sufficit: sed eo gradu, contra quem petitur bonorum possessio, unde si a primo gradu exheredatus sit filius, a secundo praeteritus, & primo gradu scripti non petitur bonorum possessionem: poterit contra tabulas accipere bonorum possessionem.

2. Non queris exheredatio suam mouet filium a contra tabulas bonorum possessione, sed quae rite facta est.

3. Si ab vno ex heredibus sit filius exheredatus: Marcellus libro nono digestorum scribit, filium non videri exheredatum: id. irco contra tabulas bonorum possessionem peti posse contra, vtrumque heredem.

4. Si exheredatus sit filius, & institutus: optinente eo gradu, in quo institutus est: puto, commissio edicto ab alio filio, contra tabulas eum bonorum possessionem petere posse.

5. A primo gradu praeteritus est filius, a secundo exheredatus, si in primo gradu scripti, non sunt in rebus humanis mortis tempore testatoris: dicendum est, contra tabulas bonorum possessionem praeteritum petere non posse, hereditas enim in secundo gradu versatur, non in primo: ex quo neque adiri hereditas, neque bonorum possessio peti potest. Sed si post mortem testatoris decesserint heredes scripti: idem Marcellus putat, contra tabulas bonorum possessionem semel natam competere. Sed est defecerit condicio institutionis: adhuc tantumdem dicit, praeteritum ab eo gradu filium contra tabulas bonorum possessionem petiturum. Idem scribit, est postumus, qui institutus fuit, non fuerit natus, nam adhuc contra tabulas bonorum possessionem competere filio, Marcellus ait.

6. Si quis sua manu se exheredem scripsit: a contra tabulas bonorum possessionem possit accipere, videamus, & Marcellus libro nono digestorum, nocere ei hanc exheredationem ait, quia senatus hoc pro non scripto non facit, quod contra eum est.

7. Si quis emancipatum filium exheredauerit, eumque postea adrogauerit: Papinianus libro duodecimo quaestionum ait, iura naturalia in eo praualere: idcirco, exheredationem nocere.

8. Sed in extraneo Marcelli sententiam probat, vt exheredatio ei adrogato postea non nocet.

9. Postliminio autem reuerso filio, dicendum est exheredationem ante factam nocere.

10. Si filium in adoptiua familia constitutum pater naturalis exheredauerit, deinde sit filius emancipatus: nocet ei exheredatio.

11. In adoptionem datos filios non summoueri praetor voluit, modo heredes instituti sint, & hoc iustissime eum fecisse Labeo ait, nec enim in totum extranei sunt, ergo si fuerint heredes scripti, accipient contra tabulas bonorum possessionem, sed ipsi soli non committent edictum, nisi fuerit alius praeteritus ex liberis qui, solent comittere edictum, sed si ipse scriptus non sit, sed alius, qui ei adquirere hereditatem poterit: non est in ea causa, vt eum ad bonorum possessionem contra tabulas admittamus.

12. Vt autem admittantur ad bonorum possessionem, ex libris esse eos oportet, ceterum si adopti-

um filium dedi in adoptionem, & heredem scripti: commissio per alios edicto, bonorum possessio contra tabulas ei non dabitur.

13. Datur autem ei, qui in adoptiua familia est, contra tabulas bonorum possessio, si eo gradu heres scriptus sit, contra quem peti potest bonorum possessio.

14. Non est nouum, vt emancipatus praeteritus plus iuris scriptis heredibus fratribus suis tribuat quam habituri essent, si soli fuissent. Quod si filius, qui in potestate patris est, ex duodecima parte heres scribatur emancipato praeterito, dimidiam partem beneficio emancipati occupat: qui, si emancipatum fratrem non habere, duodecimam partem habiturus esset. Sed si ex parte minima sit heres institutus: non pro ea parte, qua institutus est, tuendus est commissio edicto: sed amplius per bonorum possessionem habere poterit. Praetori enim propositum est, cum contra tabulas bonorum possessionem dat, eas partes vnicuique liberorum tribuere, quas, in testato patre mortuo, in hereditate habiturus esset, si in potestate mansisset. & ideo siue emancipatus, siue is, qui in potestate mansit, siue in adoptionem datus, ex minima parte heres scriptus sit: non redigitur ad eam portionem, ex qua institutus est, sed virilem accipit.

9. Gaius libro 14. ad Edictum Praeiale.

Vtrum autem pater adoptiuus viuit, an defunctus est: nihil interest, nam hoc solum quaeritur, an in adoptiua familia sit.

10. Ulpianus libro 40. ad Edictum. Si post mortem testatoris heres institutus filius in adoptionem se dederit, bonorum possessionem contra tabulas accipere poterit, quia scriptis heredibus instituti non solet nocere adoptio.

1. Si filius in adoptionem datus auo materno, heres institutus sit a patre naturali: commissio per alium edicto, magis est, vt bonorum possessionem accipere possit, nec enim exigimus, vt adeat hereditas: sed sufficit, vt ei delata sit, ad quam iure possit.

2. Si in adoptionem datus, posteaquam iussu patris adoptiuus hereditatem adit, emancipatus fuerit: poterit contra tabulas bonorum possessionem accipere: hereditatemque ipse potius habebit, quam pater adoptiuus.

3. Illud notandum est, quod, & si adierit hereditatem in adoptionem datus, contra tabulas ei datur, aliam autem si quis legauit, si quis portionem sibi datam adgnouerit: a contra tabulas bonorum possessione repellendus est.

4. Liberi, qui contra tabulas habere non possunt, nec partem faciunt, si per alios committatur edictum, quo enim bonum est eis fauere, vt partem faciant, nihil habituris?

5. Exheredati liberi quemadmodum edictum non committunt, ita nec, commissio per alios edicto, cum illis venient ad bonorum possessionem, vnaque eis querella superest, si de inofficioso dicant.

6. Hi, qui propter alios contra tabulas bonorum possessionem petunt, non expectant, vt praeteriti bonorum possessionem accipiant: verum ipsi quoque bonorum possessionem petere contra tabulas possunt, cum enim semel beneficio aliorum ad id beneficium fuerint admisi: iam non curant, petat illi, necne bonorum possessionem.

11. Paulus libro 41. ad Edictum. Si in adoptionem datus, sub condicione scriptus sit heres a naturali patre: alio committente contra tabulas edictum, & ipse veniet, sed si defecerit condicio, repellitur ab ea possessione. Idem puto & in eo, qui pure quidem, sed non iure scriptus sit heres. Exemplo iuris legitimi & bonorum possessio contra tabulas distribuitur, igitur nepotes ex vno filio vnam partem habebunt.

12. Gaius libro 14. ad Edictum Praeiale. Si duobus filiis, & ex altero filio duobus nepotibus

bonorum possessionem petat, & alter ex nepotibus non petat: pars eius fratri adrestit. Si vero ex filiis alter non petat: tam fratri, quam nepotibus, id prodest, namque tunc duo semisses sunt, ex quibus alterum filius, alterum nepotes consequuntur.

Si prius testamentum exiit iure factum, quo filius exheredatus est, sequens inperfectum, in quo praeteritus sit filius: posteriore testamento praeteritus reade petere bonorum possessionem, si remoto quoque filio, potiores sunt in ea hereditate, posteriore testamento scripti heredes, & ita ius habet: vt, cum is, contra quem filius peti bonorum possessionem, amoto filio, possit optinere hereditatem, filius quoque recte videatur petere bonorum possessionem: si vero ille non possit optinere hereditatem, filius quoque excludatur.

13. Iulianus libro 23. Digestorum.

Cum emancipatus bonorum possessionem contra tabulas accipit: scriptus heres et hereditate petenti cogendus est & praedia & seruos hereditarios prestare. omne enim ius transferri, aequum est, quod per causam hereditariam scriptus heres nanciscitur, ad eum, quem praetor heredis loco constituit.

1. Qui duos filios, & ex altero eorum nepotem habebat, eum in adoptionem dedit, & herede instituit praeterito altero filio. quaeritur, quid in his seruari debeat, vtrum in partem patris sui adintrauerit, an virilem portionem habeat. Respondi: In adoptionem datus nepos, & heres scriptus, quamdiu pater eius aut in potestate aut emancipatus est, non potest contra tabulas bonorum possessionem accipere, sed & si pater eius, antequam bonorum possessionem acciperet, decesserit: non admittitur nepos ad bonorum possessionem.

2. Si pater, emancipato filio praeterito, heredes duos scripserit, filium, quem in potestate habebat, & alterum quem in adoptionem dederat, ex quo duos nepotes in familia reliquerat, qui & ipsi testamentum praeteriti sint: bonorum possessionem pro parte tertia emancipatus, pro parte tertia is, qui in potestate remanserat, pro parte tertia, qui in adoptionem datus est, & filij eius simul habebunt: ita vt sextas patris, sextans nepotibus cedat.

3. Si pater ex duobus filiis alterum habentem filios emancipauerit, & vnum ex nepotibus, quem ante emancipauerat, in locum filij adoptauerit: praeterito deinde emancipato decesserit: quius erit, nepos, qui in locum filij venerit, succurri, & in vres partes hereditatem diuidi: vt vnam habeat, qui in potestate remanserat, alteram nepos adoptatus in locum filij: tertiam emancipatus cum filio suo, qui nepotis loco fuerit, sed est, mortuo filio, alter ex nepotibus in locum filij adoptatus fuerit: tres partes in bonis fient, cum sit aequius, eum, qui in locum filij adoptatus est, non mihi habere, quam si non ex numero nepotum, sed extraneus adoptatus esset.

14. Africanus libro 4. Quaestionum.

Si duobus filiis emancipatis, alter heres institutus sit, alter praeteritus: si institutus adierit: quamuis heres edicti parum excessum sit: tamen, non posse eum petere bonorum possessionem, respondit: quia iudicium patris secutus sit, nec enim emancipatus, si legatum acceperit, admitti ad bonorum possessionem: siue ab heredibus institutus: siue ab his, qui contra tabulas petierint, acceperit. sed illud obseruandum, vt praetor eum, qui heres institutus adierit, in eam partem, qua scriptus sit, tueri debeat: dum tamen non amplius, quam habiturus esse: si bonorum possessionem acceperit, vt hactenus deteriori causam suam fecerit: quod si ex minore parte sit institutus, eam ad maiorem retinere possit: & quod extraneus quoque legata praestare cogatur. Quod si is, qui in

potestate est, heres institutus sit, quam necessarius heres sit: non aliud dici posse, quam & ipsum petere posse bonorum possessionem, si modo hereditatis non immiscuerit. tunc enim, quia iudicium patris comprobasse videtur, in eodem loco, quo emancipatum, haberi debere. 1. Filius in adoptiua familia vxore ducta, filium sustulit: eumque post mortem patris adoptiuus emancipauit. hunc nepotem contra tabulas aui naturalis decreto posse petere bonorum possessionem, respondit. Item si filius emancipatus, sublato filio & emancipato, adrogandum se dederit, & mortuo adoptiuo patre decesserit: & contra patris & contra aui tabulas ex decreto hunc admitti minime dubitari debere: ne alioquin ab omnium bonis excluderetur.

15. Marcianus libro 5. Regularum.

Si praeteritus filius emancipatus exceptionem doli mali agenti heredi patris opposuerit de eo, quod patri debuit: non posse eum contra tabulas bonorum possessionem petere existimo. nam hoc ipso quasi repudiavit bonorum possessionem, quod ita intellegendum est, si heredem petentem debitum noluerit filius repellere illa exceptione, si non contra tabulas bonorum possessio filio dari potest, sed magis doli exceptione vsus est.

16. Pomponius libro 4. ad Sabinum. Si emancipatus filius nepoti in potestate aui relicto ab extraneo herede fideicommissam hereditatem, si liberatus aui potestate fuisset, reliquisset: si suspectus aui sit, quasi consumpturus bona nepotis non esse ei dandam bonorum possessionem.

17. Ulpianus libro 35. ad Sabinum. Si pater se dederit in adoptionem, nec sequatur eum filius, emancipatus ab eo antea factus: quia in alia familia sit pater, in alia filius: bonorum possessionem contra tabulas non potest filius eius habere. & ita Iulianus scripsit. Marcellus autem ait, iniquum sibi videri, excludi eos a bonorum possessione, cum pater se dedit in adoptionem. vbi enim, filius non datur in adoptionem, ad pater se dat: nullum patrem filio adligat, quae sententia non est sine ratione.

18. Hermogenianus libro 3. Iuris Epitomarum.

Sed sub condicione exheredatus, contra tabulas bonorum possessionem petet, licet sub condicione heres institutus a contra tabulas bonorum possessione excludatur, certo enim iudicio liberi a parentum successione remouendi sunt. 1. Et qui contra tabulas bonorum possessionem accepit, tam legati, quam fideicommissi exactio, sed & mortis causa donationis retentio denegatur, nec interest, per semetipsum, an per alium quaeratur.

19. Tryphoninus libro 15. Disputationum.

Quod vobis dicitur, liberis datam bonorum possessionem contra lignum esse, sic intellegendum est, vt sufficiat exiisse tabulas mortis tempore patris, ex quibus vel adiri hereditas, vel secundum eas bonorum possessio peti potuit: quamuis neutrum eorum postea secutum sit, vel sequi potuit, nam si vel omnes instituti substitutique ante testatoris decesserint: vel is scriptus heres fuit, cum quo testamenti factio non fuit: peti contra tabulas inane est, quae sine effectu foret.

20. Idem libro 19. Disputationum. Filium, quem in potestate habebat, exheredant. emancipatum praeterit. quae situm est, quatenus emancipatus bonorum possessionem habiturus sit. dixisti scripti heredes extranei adierint hereditate: repellendus esse filius, qui mansit in potestate, quod si hi repudiauerint hereditate, quod facile sunt facturi, nihil latari ex hereditate propter eum, qui contra tabulas accepit bonorum possessionem: filius ab intestato patris suus heres deprecandus: emancipatus

autem petere contra tabulas bonorum possessione, solus habebit bonorum possessionem. Sed cum ex hereditate non adita hereditate ex testamento, nullus sit momenti, ideoque non obstat eam, nec quominus contra tabulas libertorum patris accipiat bonorum possessionem, Iulianus recte respondit: ne testamentum per omnia irritum ad notam exheredationis solam proficisse videatur: redit res ad inestati exitum, ut adversus filium suum ex asse heredem ab intestato patre emancipatum prator in parte dimidia tueatur. Erit ergo venale beneficium scripti heredis extraneis: cum ipse iure hereditatis nihil sit consecutus, adeundo repellat filium in potestate relictum, praterque assem emancipato filio iure contra tabulas bonorum possessione: si autem omiserit hereditatem, in portionem bonorum ex hereditate effectum admittet iure factum solum suum heredem. Sed quemadmodum prator emancipatum tueatur, si adita non fuerit hereditas: ita nec filius, qui in potestate remansit, aditione adhibita in totum expellendus erit: sed ad hereditatis petitionem admittendus est ex causa inofficiosi querelae contra emancipatum inveniendae.

¶ Videamus tamen isto casu, quo utriusque ad bona patris veniant, an ei conferre debeat emancipatus. nam neque ex hac parte edicti verbis id facere cogitur, unde contra tabulas accepit bonorum possessionem: quae inter eos, quibus ita bonorum possessio dabitur, caeteri de collatione ab emancipato iubet. Iste enim, qui mansit in potestate, quod ex hereditate nominatim fuit, non est vocatus ad bonorum possessionem contra tabulas: neque ex illa parte edicti; quia, intestato patre mortuo, emancipatus ad bonorum possessionem admittitur, ad collationem compellitur. quia & si frater ab intestato heres sit, emancipatus tamen non inde accepit bonorum possessionem. & veniens, ne haec tamen filio suo profuerit, factum heredis scripti non adeuntis: ut eum ad portionem admittet bonorum paternorum: non etiam eorum, quae emancipatus propria habuit. & hoc sit consequens illi: quod cum ex minore parte scriptus a patre heres relictus in potestate, admisso fratre emancipato ad contra tabulas bonorum possessionem, eius beneficio plus consequatur, quamvis edicti verbis collatio inducatur: ex mente pratoris denegandam eam respondeatur. multo magis autem huic conferri non oportet: quia & a patre exheredatus, a pratore ad bonorum possessionem contra tabulas non vocatus, occasione omittit hereditatis a scripto herede nihil habituro propter delatam emancipato a pratore contra tabulas bonorum possessionem, nomen sui heredis adeptus est.

¶ Legata tamen ex parte sua iste emancipatus liberis & parentibus praestare cogitur: non solida, sed deminuta in dimidium, quod relinquere manenti in potestate. Sed nec adversus eum constituenda actionis legatorum ratio est qui merito iure intestato heres existit. Sed qui accepit contra tabulas bonorum possessionem, etiam si non fuerit adita hereditas a scripto, praestare legata ea parte testamenti data, contra quam bonorum possessio accepta est. Erit ergo melior hoc casu condicio in familia relicti filii, quam foret, si exheredatus non esset.

21. Modestinus libro 6. Pandectarum.

¶ Si, qui filium, & ex eo nepotem in potestate habebat, filium in adoptionem dedit, nepote revento in potestate, postea filius emancipatus a patre adoptivo, decessit extraneis heredibus institutis: filius huius, qui in potestate aui remansit, contra tabulas patris sui bonorum possessionem petere poterit: quamvis numquam in potestate huius fuerit, ideo nec debuisse in potestate esse videtur. nam si aliter observatur, nec si emancipatus filius fuerit, nepos ex eo, qui in potestate aui remansit, bonorum possessionem contra tabulas petere poterit.

¶ Idemque iuris est, si, emancipato filio, nepos ex eo, in potestate aui remanserit, & postea patri suo in adoptionem datus fuerit. id est, contra tabulas aui bonorum possessionem petere poterit, quia per adoptionem aliena familia non fuerit.

¶ Sed si emancipatus filius meus adoptaverit extraneum filium: is, qui adoptatus est, filius contra tabulas meas bonorum possessionem petere non poterit: quia nunquam nepotis loco apud me fuit.

DE LEGATIS PRAESTANDIS, & C.

TIT. V.

Ulpianus libro 40. ad Edictum.

¶ Hic titulus aequitatem quandam habet naturalem: & ad aliquid non amittit, qui iudicia patris rescindunt per contra tabulas bonorum possessionem, ex iudicio eius quibusdam personis legata & fideicommissa praestant: hoc est liberis & parentibus, vxori, nuptis, & iuribus legatum.

¶ Generaliter autem parentes & liberos prator exceptis nec quibuslibet liberorum parentumve enumerant, in institutum igitur praestabunt. Sed nec personas profectus, etiam viri & viri, an ex feminino descendente. Quisquis igitur ex liberis, parentibusque fuerit, ad legatum petitionem admittitur: sed ita demum, si iura cognationis sunt inter eos.

¶ Liberos autem etiam eos ad legatorum petitionem admittimus, qui in adoptione dati sunt, vel etiam (in) adoptione duntaxat manent liberi.

¶ Postquam liberis legata relicta viique praestabuntur.

¶ Ideo si pragnate vxore filius emancipatus fuerit, & bonorum possessionem contra tabulas accepit, legatum nepoti praestare debet.

¶ Sed si mortis causa donationes collatae, credo etiam sunt, si autem excepti non sunt, auferendas eis puto mortis causa donationes.

¶ Liberos autem tantum, & parentibus prator profectus non etiam fratres & sorores conferunt legatum.

¶ Hoc autem solum debetur, quod minus parentibus relictum est & liberis. caeterum si seruo eorum fuerit adscriptum, vel subiectum iuri personae non debetur, nec enim quærimus, cui adquiratur: sed, cui honor habitus sit.

¶ Sed etiam coniundam ei fuerit legatum relictum cum eo, cui non praestatur: sua tantum portio ei conferuntur.

¶ Item si quis ex his personis rogatus sit restituere extero, quod sibi relictum est: idcirco non esse legatum praestandum: quia emolumentum ad eum non respicit.

¶ Sed si proponas, extero legatum, rogatumque eum praestare hoc alicui ex liberis parentibusque: consequenter dicimus, praestari debere.

¶ Hoc amplius, & si extraneo relictum sit sub hoc modo, ut alicui ex liberis praestet: aequissimum erit, dicere, non debere ei praeferre denegare actionem.

¶ Ea autem legata sola praestant, qui contra tabulas bonorum possessionem accipiunt, quae viiliter data sunt, verum idcirco non debentur, quod filius contra tabulas bonorum possessionem accipit.

4. Iulianus libro 23. Digestorum.

¶ Cum propter hoc plerumque scripti heredes emittant hereditatem, cum scirent emancipatum aut petisse, aut petiturum contra tabulas bonorum possessionem.

¶ Illium quis impuberem heredem scripsit, & ique substituit: emancipatum autem filium praestaret.

¶ Verit, deinde uterque filius acceperunt bonorum possessionem. legata sunt etiam substituto impuberis relicta, non tantum liberis, & parentibus, verum etiam extraneis. quæratur, an, mortuo impubere, cogatur substitutus ea praestare. & si quidem ab impubere relicta sunt: solis liberis, parentibusque praestanda sunt. si vero (a) substituto impuberis, omnibus eum praestare oportet, habita ratione legis Falcidiae: scilicet ut partus dimidiet, quae ad eum ex bonis patris peruenit, quantum (id est totius assis falcunciam) retineat.

¶ Quod si impubes ex vicia duntaxat institutus heres fuerit: magis est, semellem vique legata praestaturum, habita ratione legis Falcidiae. licet enim ex vicia fuerit impubes institutus: tamen, quod accessit, aug. bit legata a substituto relicta.

¶ Omnibus autem liberis praestari legata prator voluit, exceptis his liberis, quibus bonorum possessionem prator dedit ex causis supra scriptis. nam si dedit bonorum possessionem: non putat, legatorum eos persecutionem habere. Constituitur igitur apud se debet, verum contra tabulas bonorum possessionem petat, an vere legatum persequatur. si elegerit contra tabulas, non habebit legatum. si legatum elegerit: iure viuiur, ne petat bonorum possessionem contra tabulas.

¶ Si quis contra tabulas bonorum possessionem accepit: deinde postea apparuerit, eum ex his liberis non fuisse, qui eam bonorum possessionem accipere possunt: & ex his tamen esse, quibus legata praestantur: non esse ei denegandam petitionem legatorum: siue ordinariam bonorum possessionem petent, siue Carbonianam.

¶ Non solum autem legatum venegatur ei, qui bonorum possessionem accepit: verum etiam si quod aliud ex voluntate accepit. Cur consequens est quod Iulianus scripsit: si fratri suo impuberi substitutus sit, acceperitque contra tabulas bonorum possessionem: deoegari ei persecutionem hereditatis fratris impuberis mortui, cui a patre substitutus est.

¶ Si legata fuerint relicta liberis, & extraneis: hoc vitiorumque praestatio recideret: tamen nunc ob hoc, quod extraneis non praestatur, legata liberorum augentur.

¶ Sed si portio hereditatis fuerit adscripta ei, qui ex liberis parentibusque est: an ei conferenda sit, ut solent legata: & Iulianus sepissime scripsit, in portione quoque hereditatis idem, quod in legato, providendum. cuius sententia rescripte Diui Pij comprobata est. cum hereditas non modo hoc aucto titulo, sed & pleniori honore tribuatur.

¶ Ad eum autem modum talibus personis succurrendum est: ut ampliore quidem, quam virili, portione hereditatis data, vique ad virilem tueantur: in minore autem caeteris actiones his tribuantur, quatenus scriptae sint. Idem observatur & circa legata, si deive commissa, quae his data fuerint, & in mortiscula donationibus.

¶ Is autem, cui portio hereditatis conferatur, virum omnibus, an tantum exceptis personis legata cogatur praestare? magis probatur, exceptis personis solis praestanda. nec tamen solius commodo id cedit. nam si legatis onerata sit portio tam liberorum parentumve, quam extraneorum: id, quod extraneis non praestatur, liberis, parentibusque profuturum non dubitamus. Igitur ita demum, quod extraneis non praestatur, communicatur cum eo, qui contra tabulas peti, si non legataris liberis parentibusque dandum sit.

6. Iulianus libro 23. Digestorum.

¶ Alius Aristo Iuliano salutem. Qui filium emancipatum habebat: praterito eo patrem suum, & extraneum heredem instituit, & patri legatum dedit, filius contra tabulas bonorum possessionem petit. quæratur, si aut vires, hereditatem adisset, aut alter ex his, qui reuertitur, & quantum legatorum nomine patri datur.

¶ beatur. respondit: Saepe antea dicitur, hanc partem edicti, qua emancipatus accepta contra tabulas bonorum possessione liberis & parentibus legata praestare iubetur, habere nonnullas reprehensiones. nam si doctus legatus fuerit, plus habiturus est is, cui legatum erit, quam emancipatus decreto itaque ista temperari debebunt: ut & hereditatis partem emancipatus praestare ita: ne scriptus heres amplius habeat, quam emancipatus: & legatorum modus temperaretur: ut nihil plus ex legatis ad aliquem perueniat, quam apud emancipatum bonorum possessionis nomine remansurum est.

7. Tryphonius libro 16. Disputationum.

¶ Nam, secundum constitutionem Diui Pij ad Tullium Fulcianum Numidiz legatum, placuit, parentes & liberos heredes quoque institutos ueri velle, quae ad partem virilem exemplo legatorum: ne plus haberent ex institutione tales personae, quam ad eum peruenaturum esset, qui contra tabulas bonorum possessionem accepit.

8. Ulpianus libro 40. ad Edictum.

¶ Virilis portio quemadmodum accipienda sit, videamus, pone duos esse, qui contra tabulas bonorum possessionem recipiunt: unum esse ex liberis, parentibusque, virilis, tertia erit portio. sed si tres sunt, qui contra tabulas acceperunt: quarta erit virilis. hoc idem & in legatis obseruabitur. Sed si unus sit ex liberis, qui accepit contra tabulas bonorum possessionem, plures sint, qui ex liberis parentibusque legata acceperunt: sic hoc accipiendum est: ut filius praeteritus semellem habeat, caeteri omnes, qui sunt ex liberis parentibusque, semellem.

¶ Si quis ex liberis parentibusque & heres institutus sit, & legatum acceperit: utrum tantum portionem ei conferamus, an verò & legatum, an alterutrum, quod elegerit? & magis est, utrumque conferretur: sed sicne amplius in utroque, quam virilem habeat.

¶ Si adierit hereditatem eius, cui virilis conseruatur: libertates competent ex necessitate per aditionem, verum tamen videndum est, an de dolo actione teneatur, qui adit. & magis est, ut, denunciantes eo, qui praeteritus accepit contra tabulas bonorum possessionem, hic adit hereditatem possidente eo portionem virilem; sit, quod ei imputetur, & de dolo actione teneatur. damno enim adicit hereditatem, dum competunt libertates.

¶ Si quid vxori, nuptisque fuerit legatum prater dotem: accepta contra tabulas bonorum possessione non praestabitur.

¶ Nurus autem appellatione & pronorum caeteraque contineri, nulla dubitatio est.

¶ Cum autem dotis nomine legatum non puto, ad virilem, vxorem nuptisve redicendam: cum mulier ista ad res alienum veniat.

¶ Non solum autem dotem praelegatam prator complectitur, verum etiam si pro dote aliquid fuerit relictum, ut puta si dos in rebus sit, & pro rebus ei quantitas relinquatur: vel contra, dum tamen hoc nominetur, quod pro dote relinquatur.

9. Paulus libro 41. ad Edictum.

¶ Sed etsi plus sit in legato, quam in dote: dabitur illis actio.

10. Ulpianus libro 40. ad Edictum.

¶ Sed etsi pro dote ex parte aliqua eandem heredem scripsit: tuendam esse, puto.

¶ Esse autem vxore mortis tempore exigemus. Si nurni dotem praelegauerit, eaque mortis tempore nupta sit: nullum legatum est: quia dos nondum debetur. sed cum & constante matrimonio adversus heredes soceri dabitur actio: dicendum est, etiam praestare dotis petitionem dari debere.

¶ Non omnia, quae ab omnibus gradibus relicta sunt, legata praestare eum oportet, qui contra tabulas

petit: sed ea sola, quae in eo gradu data sunt, contra quem bonorum possessionem accepit. Sed nonnumquam contra alium quidem gradum petita est bonorum possessio, ex alio vero legata praestanda sunt. ut ecce duo gradus heredum facit: emancipatum praeterit: ab viroque tamen gradu liberis & parentibus legata adscripsit. ait Iulianus: Si quidem aliquis ex primo gradu vivit: ea legata praestabit, quae liberis & parentibus a primo gradu data sunt. sin vero nemo vivit eorum: ea, quae a sequenti, quod si neque ex primo gradu, neque ex secundo quisquam in rebus fuerit humanis, cum testator moritur: tunc ab intestato magis bonorum possessionem praeterito filio competere, nec legata cuiquam praestanda, quod si post mortem testatoris, ante aditam hereditatem, instituti decesserint: contra ipsos quidem videri petendum: verum tamen ab eis relicta legata non esse praestanda, sed quae a substitutis relicta sunt.

11. Paulus libro 40. ad Edictum.

At ubi institutus & substitutus vivunt: licet nemo adeat hereditatem: ea tamen legata deberi dicimus, quae ab instituto data sunt.

12. Ulpianus libro 40. ad Edictum.

Sicut autem omiserint instituti, siue non omiserint: dicendum est, legata, quae ab ipsis relicta sunt, praestanda: quamvis secundo gradu instituti, & omissentibus eis, adierint hereditatem.

13. Tryphonius libro 2. Disputationum.

Item a substituto legata deberi dicimus, si institutus condicione defectus esset, quae in ipsius potestate non fuit. nam si eam, quae in ipsius potestate fuit, non implevit: pro eo habendus est, qui noluit adire hereditatem: quando nihil habiturus emolumentum, condicio merito non paruerit.

14. Ulpianus libro 40. ad Edictum.

Nonnumquam contra tabulas bonorum possessionem quis habet iure secundum tabulas bonorum possessionis. ut puta heres institutus est emancipatus filius: alius emancipatus praeteritus. institutus accepit contra tabulas bonorum possessionem: praeteritus omisit. aperitissimum est, ut cogatur omnibus perinde legata praestare, atque si commissum edictum non fuisset. nec enim occasio emancipati praeteriti debet institutum lucro adficere, cum praeteritus iure suo non utatur. i. Si ab uno ex filiis herede instituto, nominatim alicui ex liberis pars habitaque legata datum sit: & accepit bonorum possessionem contra tabulas cum aliis: melius est, probare, omnes, qui contra tabulas bonorum possessionem acciperunt, cogendos legatum praestare.

15. Paulus libro 41. ad Edictum.

Is, qui in potestate est praeteritus legata non debet praestare, est contra tabulas bonorum possessionem petierit: quia, & non petita bonorum possessione, intestati hereditatem optineret. nec enim exceptio doli mali huic noceat. & absurdum est, eum cogi legata praestare, quia bonorum possessionem petierit: cum sine hac hereditatem habiturus sit suo iure. Vnde si duo praeteriti sunt emancipatus: & is, qui in potestate est: quidam nec emancipatum praestare debere legata existimant: quia est, & fratris auferit partem dimidiam: cum, est hic non peteret, suus solus rem habiturus esset. Quid ergo est, ubi praeteritus sit suus? verius est, quod dictum est. Vbi vero scriptus est, & voluntatem patris habet: debet teneri legatarius, etiam si omiserit bonorum possessionem.

1. Sed si vnus emancipatus heres scriptus sit, alter praeteritus, & utriusque contra tabulas bonorum possessionem acciperint: & institutus eadem praestaret, quae praeteritus. Sed si solus heres institutus contra tabulas bonorum possessionem acciperit: omnibus debet legata praestare, perinde atque si adisset herede-

ditatem. Sed si scriptus quidem adierit hereditatem, praeteritus autem bonorum possessionem acciperit: hic quidem, qui bonorum possessionem accepit, certis personis legata debet, de scripto autem quatuor & complures personis, certis personis & eum praestare debere, quod puto verius esse. nam & praeter hoc ratione eum tuetur, quod ex liberis est, qui contra tabulas petere potuerunt. 2. Ita autem tuendus est in partem dimidiam, si aut ex maiore parte, quam dimidia, heres institutus sit: aut ex semisse, quod si ex minore parte, quam dimidia institutus sit: dicitur, non ex maiore parte, quam institutus sit, tuendum eum esse. quia enim ratione maiorem partem habere poterit, cum nec bonorum possessionem accepit. nec ex maiore parte institutus sit.

3. Et, quae dotem non habet, nullum legatum debetur, licet sub praetextu dotalis legetur.

4. Si, extraneo herede instituto, sub hac condicione exceptis personis legatum sit, si heredi decem dederit: ita legatorum actio dabitur, si ei, qui contra tabulas bonorum possessionem accepit, dederit: non, si heredi instituto, quia absurdum est, illum commoda hereditatis habere, alium onera sustinere in praestando legato. sed & si Titio iussus fuerit dare: non illi, sed filio dare debet.

16. Ulpianus libro 4. Disputationum.

Si duo proponantur esse, vnus in potestate praeteritus, alius emancipatus institutus: apparet, commissum esse edictum per eum, qui in potestate est. & si ambo petissent contra tabulas bonorum possessionem: is quidem, qui in potestate mansit, cum rem ab intestato habeat, non praestabit liberis & parentibus legata: emancipatus vero numquid nec ipse praestaret, si rem auferret, qui praestaturus non erat, si solus esset? sed verius est, vel hunc saltem debere liberis & parentibus praestare legata. Proinde si contra tabulas non accepit: dicendum est, tuendum eum in partem, utriusque & liberis parentibusque legata praestaturum, sed an & omnibus, dubio: tamen quia plena fruatur voluntate, plenum & obsequium praestare testatoris iudicio pro sua parte debet.

17. Iulianus libro trigesimo sexto Digestorum.

Si emancipato filio praeterito, pater extraneum heredem instituerit: & ab eo rem legasset, & si ta hereditate, dolo scripserit heredis perisset, & aduersus emancipatum vnus actio, dari debet: si scilicet personae, cui filius legata praestare cogitur: quia praeteritum propositum est, sine iniuria ceterarum personarum bonorum possessionem contra tabulas testamentari.

18. Astitanus libro 4. Quaestionum.

Nepos, qui in potestate manet, & filius suus heredes instituti sunt. nepoti legatum dedit. pater eius emancipatus petiit bonorum possessionem. nepos legato contentus est. quidam in eum solum, qui in potestate esset, legati actionem nepoti dandam responderunt: quia ei nihil auferatur, & emancipatus partem filii sui occupet, in qua onus legatorum non consisteret. sed rectius dicitur, in emancipatum solum dandam actionem nepoti, & quidem non ultra quadrante.

19. Idem libro 5. Quaestionum.

Quia & si omnes petissent bonorum possessionem, semis nepotis inter eum & patrem eius divideretur.

20. Marcianus libro 4. Regularum.

Si filius emancipatus contra tabulas bonorum possessionem petierit: tuendos quidem liberos & parentes, constat, sed, si variè donatum fuerit exceptis personis a testatore mortis causa

Pro rata conferant ad virilem emancipato, sicut accidit in portionibus hereditariis, & legatis.

1. Intestato autem mortuo patre, super donationibus mortis causa factis non poterit filius queri: quoniam comparatio nulla legatorum occurrit.

21. Papinianus libro 13. Quaestionum.

Si portio hereditatis, quam excepta persona beneficii legis habere potuit, repudietur: pro ea quoque parte filius, qui bonorum possessionem accepit, non aliis, quam exceptis personis, legata praestabit.

22. Idem libro 5. Responsorum.

Bonorum possessione contra tabulas testamenti praeterito emancipato filio data, scriptus heres alter filius, qui possessionem accepit, vel iure civili contentus non accepit, legata praecipua non habebit.

23. Hermogenianus libro 3. Iuris Epitomarum.

Hi, quibus vel relicta vel virilem Divus Pius conseruari contulit, ex seruis, qui libertatem propter bonorum possessionem contra tabulas accepit consequi non poterunt, nihil habebunt.

24. Tryphonius libro 16. Disputationum.

Intervenit illa questio, quando numero liberorum esse debeat is, cui legatum datum est, ut id ferre possit a filio contra tabulas bonorum possessionem accipiente. & placet, sufficere, in ea necessitudine tunc esse, quando dies legati cedit.

25. Marcellus libro 9. Digestorum.

Qui filium emancipaverat, & nepotem ex eo retinuerat in potestate: testamentamento filium exheredavit, nepotem ex aliqua parte instituit herede, & alium filium emancipatum praeterit. potest defendi, nepotem quoque bonorum possessionem contra tabulas petere posse, nam pro ea parte, qua quisque intestato suus heres esset, si pater suus heres non esset, bonorum possessio defertur.

1. Si, cuius filius in adoptione erat, nepotem, quem filius postea procreauerat, scripsit heredem: emancipatum filium praeterit. num habet nepos ex edicto bonorum possessionem? tuendus tamen exemplo parentum & liberorum, quibus legata praestare coguntur, qui bonorum possessionem contra tabulas acciperent.

2. Si forte ex eodem filio retinuerat nepotem vnum, plurifere: indubitate pro ea parte tuendus est, pro qua parte tuetur, si ex filia nepos, aut mater defuncti heredes instituti essent. nam his comparatur.

DE COLLATIONE,

TIT. VI.

Ulpianus libro 40. ad Edictum.

Hic titulus manifestam habet aequitatem. cum enim praeter ad bonorum possessionem contra tabulas emancipatos admittat participesque faciat cum his, qui sunt in potestate bonorum paternorum: consequens esse credit, ut sua quoque bona in medium conferant: qui appetant paterna. 1. Inter eos dabitur collatio, quibus possessio data est.

2. Plane si minorem, vel alium, quem restituere in integrum solet praeter, restituerit ad bonorum possessionem contra tabulas petendam, quam omiserat: utriusque etiam collationis commodum ei restituit.

3. Si ex dotali fuit institutus filius, qui erat in potestate, extraneus ex quadrante emancipatum accipiens contra tabulas, pro quadrante tantum bonorum collaturus Iulianus ait: quia solum quadrante fratri abtulit argumentum pro hac sententia adferre Pomponius, quod: filius emancipatus nepotibus ex iure patris solis conferre cogitur. 4. Pater filii, quae in potestate habebat, & extraneum heredem

scripsit, emancipatum praeterit. bonorum possessionem contra tabulas uterque filius accepit. potest non incommode dici, emancipatum ita demum conferre fratri suo de Vere, si aliquid ei ex causa hereditaria abtulit. nam si minore ex parte, quam dimidia, is, qui in potestate erat, heres scriptus fuerit: nonne videbitur collationem postulare ab eo, propter quod amplius hereditate paterna habiturus est.

5. Totiens igitur collationi locus est, quotiens aliquo incommode affectus est is, qui in potestate est, interuentu, emancipati. ceterum, si non est, collatio cessabit. 6. Vel maxime autem tunc emancipatum conferre non oportet: si etiam iudicium patris meruit: nec quicquam amplius nascitur, quam ei pater dedit. 7. Sed & si legatis meruit semissem: vel tantum, quantum contra tabulas bonorum possessionem occupat: dicendum est, non esse cogendum ad collationem.

8. Ibidem Iulianus ait: si bonorum possessione accepta, decesserit is, qui in potestate est, ad collationem bonorum cogendum emancipatum: ut tantum heredi eius conferat, quantum conferret ipsi, si viveret. Quod si ante acceptam bonorum possessionem decesserit suus: heredem eius praeter ita tueri debet (inquit) pro ea parte, qua heres scriptus fuit is, qui in potestate erat: non tamen ultra virilem. ad collationem autem non admittit eum in hunc casum: quia bonorum possessio admittit non est.

9. Libet autem praeter ita fieri collationem, ut recte caueatur. Caueri autem per satisfactionem oportere, Pomponius ait. An pignori bus caueri possit, videamus. & Pomponius libro septuagesimo nono ad edictum scripsit, & reis & pignori bus recte caueri de collatione. & ita ego quoque puto.

10. Si frater cauere non possit: curator portionis eius constituitur, apud quem resecta pecunia collocetur: ut tunc demum recipiat, quod redactum est, cum bona propria contulerit. Quod si per contumaciam actiones denegare sint: oblata postea cautione, recipit pristinum ius.

11. Quamuis autem edictum praeterito de cautione loquatur: tamen etiam re posse fieri collationem, nec Pomponius libro septuagesimo nono ad edictum scripsit. aut enim re (inquit) aut cautione facienda collatio est. Igitur diuidat (inquit) bona sua cum fratribus: & quamuis non caueat, satisfacit edicto. Sed & si quidam diuidat, de quibusdam caueat: & que dicimus, eum satisfecisse. Sed cum possint esse quaedam in occulto: non satis confert, qui non cauit, quamuis diuidat. Si igitur confect inter partes, quid sit in bonis emancipati: sufficiens collatio est diuisio. si non confect, sed dicatur quaedam non esse in commune redacta: tunc propter incertum cautio erit interponenda.

12. Sed & si tantum forte in bonis paternis emancipatus remittat, quantum ex collatione suis habere debet: dicendum est, emancipatum satis contulisse videri. Idem, & si nomen paterni debitoris delegauerit, vel fundum, remve aliam dederit pro portione bonorum, quae conferre debuit.

13. Si, cum duobus conferre deberet: alteri contulerit, alteri non: vel cum cauet, vel cum diuidit: videndum est, vtrum sextantis tantum ei auferatur emolumentum, an vero trientis totius detrahi debeat. & puto, siquidem per contumaciam non caueat, totius trientis ei denegandas actiones. nec enim videtur cauisse, qui non omnibus cauit, quod si per inopiam, sextantis tantum denegandas, sic tamen: ut possit supplere cautionem vel collationem, vel ceteris modis, quibus supra diximus: aut curator constitutus rem ei saluam facturus, haberi enim debet ratio eius, qui non per contumaciam collationem non implet. 14. Is quoque, qui in adoptione familia est, conferre cogitur, hoc est, non ipse, sed is, qui eum habet, si maluerit contra tabulas bonorum possessionem

accipere. Plant, si hic adoptivus pater ante bonorum possessionem petitam emancipaverit eum, non cogetur ad collationem. & ita rescripto Diuorum fratrum expressum est. Sed ita demum adoptivus emancipatus collatione fratres priuatus, si sine fraude hoc factum sit.

15 Nec castrensium, nec quasi castrensium peculium fratribus confertur, hoc enim precipuum esse oportere, multis consilii rationibus continetur.

15 Sed an id, quod dignitatis nomine a patre datum est, vel debetur, conferre quis in nomine cogatur, videamus. ait Papinianus libro tertio de cimo quaestionum, non esse cogendum hoc enim propter onera dignitatis precipuum haberi oportere. sed si adhuc debeatur hoc sic interpretandum est, ut non solum oneretur is, qui dignitatem meruit, sed commune sit omnium onus hoc debitum.

17 Qui ab hostibus captus, post mortem patris redit, licet mortem patris nihil habuit, cum apud hostes fuerit, tamen & ad bonorum possessionem admittitur, & conferretur ei ea, quae mortem patris haberet, si ab hostibus captus non fuisset. sed est redemptus ab hostibus mortis tempore patris inueniatur, & collatio erit facienda.

18 Si emancipato legatum fuerit, cum pater mortuus, etiam hoc conferre debet.

19 Si ab ipso patre herede instituto, filio eius fideicommissum fuerit relictum, cum mortuus an id conferendum est, quoniam utile est hoc fideicommissum, & cunctis, ut pro eo habeatur, atque si post mortem patris relictus fuisset, nec cogetur hic conferre, quia mortem patris non fuisset.

20 Emancipatus filius, si dotem habeat ab uxore acceptam, hoc minus confert, est ante uxorem decesserit.

21 Si impubere adrogato secundum Diui Pij rescriptum quarta debetur: videndum est, an si patris naturalis bonorum possessionem petat, conferre quartam debeat, quae in eo est, an heredi suo relinquat quartam actionem, an non, & magis est, ut ad heredem transferat, quia personalis actio est. igitur etiam de quarta conferenda cauere eum oportebit, sed hoc ita demum, si iam nata est quartae petitio. ceterum si adhuc pater adoptivus viuus, qui eum emancipauit: dicendum est, cautionem quoque cauere. praematura est enim spes collationis, cum adhuc viuus sit, cuius de bonis quarta debetur.

22 Si is, qui bona collaturus est, habeat filium peculium castrense habentem: non cogetur utique peculium eius conferre. sed si iam tunc mortuus est, filius eius, & castrensium peculium habuit, cum moritur is, cuius bonorum possessio petenda est, an conferre cogatur? cum autem vindicari id patri non sit necesse: dici oportebit, conferendum non esse, nisi nunc acquiratur, sed non admittitur. Amplius dico, & si institutus fuerit a filio heres, nec dum adierit, habeatque substitutum, quia non magis nunc queritur peculium, quam nunc non alienatur, conferri debere.

23 Conferatur etiam si quid eius non fuerit, dolo malo autem factum sit, quo minus esset, sed hoc sic accipiendum est, ut hoc demum conferatur, quod eius esse desit dolo malo, ceterum si id egit, ne acquireret, non venit in collationem, nam hic & sibi insidiatus est.

24 Portiones collationum ita erunt faciendae: vtpote duo sunt filij in potestate, vnus emancipatus, habens trecenta, ducenta fratribus confert, sibi centum, facit enim eis partem, quamuis is sit, cui conferri non solet. Quod si duo sint filij emancipati habentes trecenta, & duo in potestate: quae dicendum est, singulos singulis, qui sunt in potestate centena conferre, centena retinere: sed ipsos inuicem nihil conferre. Doris quoque collatio in eundem modum fiet: ut quicumque confert, etiam suam personam numeret in partibus faciendis.

2. Paulus libro 41. ad Edictum.

Cum emancipati filij nomine nepotem postumum post aut mortem editum dicimus bonorum possessionem accipere oportere: necessarium erit dicere, bona sua eum conferre: licet non potest dici, mortis tempore ab ea bona habuisse, qui ipse non in rerum natura erat, igitur siue hereditatem a patre, siue legatum acceperit: hoc conferre debet.

1 Illud autem intelligendum est, filium in bonis habere, quod de dolo a patre alieno superest. Sed si sub conditione debeat, non statim id deducere debet, sed id quoque conferre, contra autem cauet ei oportebit ab eo, qui in potestate est, ut existente conditione defendatur pro ea parte, quam contulerit.

2 De illis quoque sine culpa filij emancipati post mortem patris perierunt, quae sunt, ad cuius detrimentum ea pertinere debeant, & plerique putant, ea, quae sine dolo & culpa perierint, ad collationis onus non pertinere. & hoc ex illis verbis intelligendum est, quibus praetor viui boni arbitratu iubet conferri bona viui autem bonus non sit arbitratu, conferendum id, quod nec habet, nec dolo, nec culpa desit habere.

3 Id quoque, quod sub conditione ex stipulatu debetur emancipato, conferri debet. Diuersum est in legato conditionali: quia est in potestate fuisset, & post mortem patris condicio extitisset, ipse haberet actionem.

4 Emancipatus filius, si iniuriarum habeat actionem, nihil conferre debet. magis enim vindicta, quam pecunia, habet persequutionem. Sed si fuerit habeat actionem, conferre debet.

5 Si tres emancipati, duo in potestate sint: Gaius Cassius libro septimo iuris civilis tertias conferendas putat: emancipati, quia inuicem non conferunt, vnus loco sint, nec indignari eos oportere, si vnus conferat, & minus accipiant: quia in potestate eorum fuerit, bonorum possessionem omittente, Iulianus, quoniam Cassij sententiam sequitur.

6 Si ex emancipato filio nepos emancipatus, mortuo patre simul & auo, bonorum possessionem vtriusque acceperit, vtriusque eorum suum heredem relinquere: eo modo collatio explicari potest, si (verbi gratia) centum in bonis habuit: & patruo quinquaginta, & fratri quinquaginta conferre debet hoc enim ratio facit: siue personarum, siue portionum numeremus.

7 Si duo nepotes ex filio mortuo emancipati bonorum possessionem aut petant, vtrum dimidias, an quartas patruo conferre debeant, queritur, & verius est, semisses conferre eos oportere, quia & si vnus auo, cum in eius potestate essent, ducenta (puta) adquisissent: centum filius, centum duo fratres per hereditatem aut haberent.

8 Si duo emancipati bonorum possessionem petierint: & vnus contulerit, alter non contulerit: huius portio tantum est, qui in potestate est, proinde debet, non etiam emancipato quoniam eius causa, qui in potestate est, denegantur ei actiones.

9 Si per inopiam emancipatus cauere non possit: non statim ab eo transferenda est possessio: sed sustinendum, donec possit inuenire fideiussores, ut tamen de his, quae mora deteriora futura sunt, his, qui in potestate sunt, actio detur, ipsique caueant in medium collatosi cautum eis fuerit.

3. Iulianus libro 23. Digestorum.

Praetor non sub conditione collationis bonorum possessionem contra tabulas promittit: sed demonstrat, quid data bonorum possessione demonstrat, quid data bonorum possessione demonstrat. Alioquin magna captio erit emancipati, si non aliter bonorum possessionem acciperet, nisi cauisset de collatione, intelligeret, nisi cauisset de collatione. Nam si interim ipse decessisset: heredi suo nihil relinqueret. Item, si frater eius decessisset, non admitteretur ad bonorum possessionem. Quid admitteretur ad bonorum possessionem, quod intelligendum est, bonorum possessionem ergo est: intelligendum est, bonorum possessionem accipere, & antequam caueat, sed si non cauerit, utitur.

1. Hoc autem iure vtimur, ut idem curator & bonis & ventri deat, sed si creditores intant, vel qui sperat se futurum, diligenter arque circumpectus id fieri debet: & plures, si desiderant, dandi sunt. 19 Mulier autem in possessionem in danda sola, sine quibus fetus sustineri, & ad partum vltimo productum non possit, sumere ex bonis debet: in hanc rem curator constituendus est, qui ei vltimum, vltimum, & reatum mulieri praestet pro facultatibus defuncti, & pro dignitate eius atque mulieris. 20 Deminutio autem ad hos sumptus fieri debet: primum ex pecunia numerata: si ea non fuerit, his rebus, quae patrimonium onerare magis impendit, quam augere fructibus consueverunt. 21 Item, si periculum est, ut inter in res viu capiantur, ne debitores tempore liberentur, idem curator de re, 22 Ita igitur cura hoc quoque officio adhibenda, ut quod sunt curatores atque tutores post mortem, 23 Eligatur autem curator aut ex his, qui tutores dati sunt post mortem, aut ex necessitatibus adhibitis, aut ex creditoribus: sed utique is, qui idoneus videbitur, aut, si de personis eorum questio moueatur, vir bonus eligatur. 24 Quod si non dum sit curator constitutus, aut feris datus, aut non petitus, aut tardum petitus, aut feris datus, seruis debeatur, res hereditarias heredes institutum vel substitutum obligare non debere, sed tantum pernumerare, & mulieri assignare.

25 Idem ait, ad custodienda ea, quae sine custodia sua esse non possunt, custodem ab herede ponendum vtpote pecoris: & si non in inest, vindemia ve facta sit, & si fuerit contumacia, quantum deminui oporteat: abiturum dandum. 26 Curatore autem constituto, haec omnia conferre patet, conferre tamen curatori debent & venditi, & inuentarium rerum facienti. 27 Tandem autem ventrem in possessionem esse debet, quamdiu aut pariat, aut abortum faciat, aut certum sit eam non esse pregnatam. 28 Et si scien, prudensque se pregnatam non esse, contumeliter de suo eam consumpsit, labeo ait.

2. Paulus libro 41. ad Edictum.

Ed & si eam ediderit, qui repulsus est: descendere debet.

3. Non conuictus libro 3. iuris Epiromarum. Vnquam autem ab ea facti bona fide, non reperiuntur.

4. Paulus libro 41. ad Edictum.

Abitatio quoque, si domum defunctus non habuit, conducenda erit mulieri. Seruis quoque mulieris, qui necessarii sunt ad ministerium eius, secundum dignitatem cibaria praestanda sunt.

5. Gaius libro 4. ad Edictum Prouinciale.

Curator ventris alimeta mulieri statuere debet, nec ad rem pertinet, an dotem habeat, unde sustentare se possit, quia videntur quae ita praestantur, ipsi praestari, qui in vtero est. Curator ventri datus, solvendi debiti ratione habere debet, utique eius, quod sub pecunia, aut pignoris pretiosis debetur.

6. Iulianus libro 41. ad Edictum.

Extraneo postumo herede instituto, non aliter ventrem in possessionem mittitur, nisi mater aliud se alere non possit: ne forte ei, qui natus bonorum possessor futurus est, denegasse alimenta videamur.

7. I. Em libro 47. ad Edictum.

Vnicuique ab intestato admittitur quis, illic & ventrem admittitur, scilicet si talis fuerit is, qui in vtero est, ut, si in rebus humilis esset, bonorum possessionem petere possit: ut in omnibus partibus edicti pro superstitibus habeatur is, qui in vtero est.

1 Interdum non passim, sed cum causa cogni-

tionem mitti ventrem in possessionem debet, si quis sit, qui controuersiam referat, sed hoc tantum ad eum ventrem erit referendum, qui cum liberis admittitur, ce: etiam si mittatur vnde legitimi, vel qua alia ex parte dicendum est, non esse causa cognitionem necessarium, nec enim equum est, in tempore pubertatis ventrem vlti de alieno, in tempore pubertatis dilata controuersia, sed enim placet, omnes controuersias, quae quasi status controuersiam continent, in tempore pubertatis differri, sed non in possessione sit, status controuersia dilata: sed sine possessione. 2 Quamuis autem praetor ventrem in possessionem mittat cum his, quibus possessionem dederit: tamen etiam solus ventrem admittitur ad bonorum possessionem.

8. Paulus libro 1. de Adulteris.

Si ventris nomine mulier missa sit in possessionem: Diuus Hadrianus Calpurnio Flacco, differendam accusationem adulterij, rescriptit: ne quod praedictum fieret nato.

9. Iulianus libro 15. ad Sabinum.

Cum ventrem mittitur in possessionem: quod in ventris alimenta deminutum est, detrahatur velut as alienum.

10. Paulus libro 7. Quaestionum.

Postumus natus quocumque tempore, qui tamen testatoris morte conceptus iam erit, potest agnoscere bonorum possessionem, nam & ventrem praetor ex omnibus edictis (partibus) mittit in possessionem bonorum: non missurus scilicet, si ei nato non datus non esset bonorum possessionem.

DE CARBONIANO EDICTO,

TIT. X.

Iulianus libro 41. ad Edictum.

Si cui controuersia fiet, an inter liberos sit, & im, pubes sit: causa cognita perinde possessio datur, ac si nulla de ea re controuersia esset, & iudicium in tempore pubertatis causa cognita differitur.

1 Eum, qui controuersiam facit, si pro pupillo factis ei non detur, si null in possessione eorum bonorum esse, praetor iubet. 2 Non tantum masculi, sed & feminae ex virili sexu descendentes, Carboniani commodum habebunt. 3 Et generaliter dicimus, his demum Carbonianum competere, quibus contra tabulas bonorum possessio competit, his vero non competere, qui repellentur a contra tabulas bonorum possessione. 4 Si quis non ab aliquo hanc controuersiam patitur, quod inter liberos non sit, sed ab ipso patre: vtpote nepos, qui se retentum in potestate ab ipso patre emancipato patre, cui iungi desiderat: an differri debeat? & magis est, ut differatur, parui enim refert, quis ei controuersiam faciat, cum est testator cum negauerit ex liberis, non tamen ex heredem scripserit, Carboniano possit esse locus. 5 Sed si quis non tantum ex liberis negetur esse, verum seruis etiam esse dicatur, forte ex ancilla editus: Iulianus scripsit, adhuc Carboniano locum esse, quod & Diuus Pius rescriptit, nam vel magis consulendum est his, quibus maius periculum intenditur, nam, si aliter obseruetur, inuenta erit ratio, quem admodum audacissimus quisque maiore iniuria in puberem adiciat, quod & plura & grauiora de eo mentiarur. 6 Sed est ipse defunctus seruis esse dicatur, idem erit dicendum. 7 Sed est si fideus facit impuberi controuersiam, Carbonianum edictum potest locum habere. 8 Pomponius libro septuagesimo nono ad edictum scripsit, cum filius heres vel exheres scriptus est, Carbonianum edictum

cessare, quamvis filius esse negetur. quia vel quasi scriptus habet bonorum possessionem, & iam si filius esse videatur, nisi forte postumus (inquit) est heres institutus, & natus, negetur esse filius, sed subiectus esse dicitur, quo casu eius partis tantum danda est ei bonorum possessio, ex qua institutus est.

¶ Idem ait, cum quidam ex heredem scripserit filium, quod diceret, eum ex adulterio conceptum, quia heret ei hęc controuersia, an inter liberos sit: ex hac parte editi ei bonorum possessionem competere, cum si sine elogio ex heres scriptus esset, non haberet bonorum possessionem. Idemque, & si ita sit scriptum, Quisquis est, qui filium meum se esse dicit, ex heres est: quia non est filius ex hereditate.

¶ Si quis filium suum heredem instituerit ex minima parte sic, Illi, quibus ex illa natus est, heres esse, non quasi filium suum, deinde hic contentat, patrem interfectum decessisse, & seque ei suum heredem esse interfectum, coheredes eius vtrum negent eum filium, an vero contentant testamentum valere, si testamentum valere contendunt, controuersia non est differenda, & Carbonianum cessat. quod si filium eum negant, & ad ipsos potius quasi ad consanguineos hereditatem pertinere dicunt: data bonorum possessione impuberi, controuersia in tempus pubertatis differtur.

¶ Si mater subiecti partus arguatur: an differenda sit questio propter statum pueri, quęritur. & si quidem pupilli status in dubium deinceatur, differri potest in tempus pubertatis debet: cum in eis potest esse, ne minus idonee defendatur: cum vero mater res postulat, vtique integra fide & maiore constantia causam defensionem recentem tempore: dubium non est, cognitionem fieri oportere: & post euentum cognitionis, si suppositum partum apparuerit, actiones hereditarię puero denegandę sunt: omniaque perinde habenda, atque si heres scriptus non fuisset.

2. Iulianus libro 14. Institutionum.

¶ Licet muller, quę partum subiecit dicitur, decesserit: tamen, si particeps maleficij sint, in presentia agnoscendum est. si autem nemo sit, qui puniri possit, quia omnes particeps factioris forte decesserit: secundum Carbonianum editum in tempus pubertatis differenda cognitio est.

3. Vlpianus libro 41. ad Edictum.

¶ Carbonianum editum aptatum est ad contra tabulę bonorum possessionem, & interfecti. cum & in secundum tabulas in quibusdam casibus possit videri necessarium editum: veluti si paterfamilias ita instituerit, Postumus heres est, vel Postuma heres est: & negetur esse veram, quod in testamento scriptum est.

¶ Et cum de fideicommissis vel de legatis quęritur, differri potest causa in tempus pubertatis. id enim Diuus Pius Claudio Hadriano rescriptum est. 2. ¶ Quamuis scripto heredi non promitti bonorum possessionem ex edito Carboniano certum sit: tamen, quętionem status in tempus pubertatis differri procul dubio est. ergo, si quidem de parentis bonis simul & de statu controuersia sit, hoc editum locum habebit. in vero tantum status, differretur quęstio in tempus pubertatis: sed non ex Carboniano, sed ex constitutionibus.

¶ Puberi quamvis minori viginti quinque annis Carbonianum non succurrit. Sed (si) cum esset pubes, quasi impubes obreperit, bonorumque possessionem accepit: cendum erit, nihil eum egisse. Nam est impubes esset, mox pubes factus: amittitur bonorum possessionis emolumentum.

¶ Causę cognitio in eo vertitur, vt si manifeste calumnia appareret eorum, qui infantibus bonorum possessionem petere non daretur bono

rum possessio. summam ergo, cum patitur ex Carboniano bonorum possessio, debet prior cognoscere. & si quidem absolutam causam inuenierit, euidenterque probatur filium non esse: negare debet ei bonorum possessionem Carbonianam. si vero ambigam causam, hoc esse, vt modicum pro puero facientem, vt non videatur euidenter filius non esse: dabit ei Carbonianam bonorum possessionem.

¶ Dux autem sunt causę cognitiones: vna dandę Carbonianę possessionis, quę habet commodum illud, vt perinde, atque si nullam controuersiam pateretur impubes, possessionem accipiat. alia causę cognitio illa, vt utrum differri debeat in tempus pubertatis cognitio, an representari. hoc autem diligentissime prior examinandum est, an expediat pupillo representari cognitionem, an potius differri in tempus pubertatis & maxime inquirere hoc a cognatis, matre, tutoribus que pupilli debet, si esse reus quosdam, qui, dilata controuersia, aut mutabunt consilium, aut decedent, aut propter temporis intervallum non eandem fidem habebunt. vel si esse animum obstruere, vel ancillas, quę veritatem pro parte possunt insinuare, vel instrumenta suis idonea ad victoriam, vel quędam alia argumenta, vt magis damnum patiantur pupillus, quod differtur cognitio, quam compendium, quod non representatur. si igitur, pupillum fatidare non possit, & admissos in possessionem, qui de hereditate controuersia faciunt, multa posse subtrahere, novare, moliri, aut sulti, aut iniqui preteritis erit, tunc in tempus pubertatis differre cum summo eius incommodo, vt consultum vellet. Diuus etiam Hadrianus ita rescriptum est: Quod in tempus pubertatis res differri solet, pupillorum causa si, ne de statu periclitentur, antequam se veri possint, ceterum si idoneos habeant, a quibus defendantur, & tam expediam causam: ipsorum interest, matrem de ea iudicari, & tutores eorum iudicio experiri volunt: non debet aduersus pupillos obstruere, quod pro ipsis excogitatum est: & pendere status eorum, cum iam possit indubitatus esse.

¶ Si mater impuberis, subiecti partus res postulata, causam obtinuerit: poterit adhuc superesse status quęstio, vtputa si dicatur aut non esse ex ipso defuncto conceptus, aut ex ipso quidem, sed non ex matrimonio editus.

¶ Si is qui status controuersiam filio facit, & solum se filium dicebat, decesserit, & mater ei heres exiterit: si quidem eandem controuersiam impuberi mater faciat, qui se ex alia natura affirmat, quam filius eius faciebat, scilicet vt nigerum filium, idcircoque ad se totam hereditatem ex persona filij sui defuncti pertinere debere: in tempus pubertatis differri Iulianus ait, quia nihil interest, si an hereditario nomine controuersiam faciat. Planę si mater concedat, hunc quoque defuncti filium esse, idcircoque partem dimidiam hereditatis solum sibi vindicet: ex bonis paternis non erit iudicium in tempus pubertatis differendum. non enim de paternis, sed de fraternalibus bonis impuberi sit controuersia.

¶ Ibidem Iulianus quęrit: Si duo impuberes patiantur status controuersiam, & alter eorum puberit: expedit alterius quoque pubertatis debet. scilicet vt sic de vtriusque statu agatur, ne aliquod preiudicium fiat impuberi per puberis perscrum.

¶ Partis resert, vtrum petitor sit impubes, an possessor, qui status controuersiam patitur, nam, siue possideat, siue petat, in tempus pubertatis differtur.

¶ Si duo impuberes iuicem faciant status controuersiam: interest, vtrum quisque se solum filium dicat, an & se. nam si se solum dicat filium: dicendum est, debere controuersiam aduersus

triusque pubertatem differre: siue petitor, siue possessor sit, si verb alter se solum, alter & se dicat: is quidem ille adoleuerit, qui se solum dicat: adhuc differtur controuersia propter pueritiam eius, qui & se dicit, sed de parte, non de toto. de parte enim vtique ne litigatur quod si ille adoleuerit, qui & se dicit, ille impubes sit, qui se solum dicit: non differtur controuersia, nec enim patitur impubes status controuersiam, sed facit: cum hic pubes & se dicat, illum non neget filium. ¶ Si quis liber & heres esse iustus status controuersiam impuberi faciat, qui filius esse, & testamentum patris rupisse dicitur: Iulianus ait, vtique iudicia, & hereditatis & libertatis, in tempus pubertatis differenda. neutrum enim eorum ita explicari potest, vt non conditioni eius, qui se filium esse contendat, præiudicetur. Ceterę quoque libertatis quęstiones ex testamento pendentes in tempus pubertatis differuntur. ¶ Cum existeret impubes, qui se filium defuncti diceret, debitoręque negent eum filium esse defuncti, & interfecti, he edito ad agnatum, qui forte trans mare abierit, pertinere necessarium erit puero Carboniano editum, sed & absentem erit prospiciendum, vt cautio præteritur. ¶ Missum autem ex Carboniano in possessionem, student prætores possidorem constituere, quod si ceperit aut hereditatem petere quasi bonorum possessor Carbonianus, aut singulas res: rectissime Iulianus libro vicenimo quarto digestorum scribit, exceptione cum summuendum contentus enim esse debet hic prærogatiua, quod possidorem eum prætor tantum constituit, si igitur vult hereditatem, aut singulas res petere petat (inquit) directa actione quasi heres, vt ea petitione iudicari possit, an quasi ex liberis he: et sine præsumptione Carbonianę bonorum possessionis iniuriam aduersarij afferat, quę sententia habet rationem, & æquitatē.

¶ Hęc autem possessio intra annum datur: sicuti ordinarię quoque, quę liberis dantur, intra annum datur. ¶ Sed oportebit, hunc, qui se filium dicit, non solum Carbonianam bonorum possessionem accipere, verumetiam ordinariam agnoscere. ¶ Currunt autem tempora ad vtramque bonorum possessionem separatim. ordinarię quidem, ex quo patrem suum decessisse scit, & facultatem bonorum possessionis petende habuit. Carbonianę vero ex eo tempore, ex quo controuersiam sibi fieri cognouit.

4. Iulianus libro 24. Digestorum.

¶ Deo si ex prima parte editi bonorum possessionem non petierit: alius poterit, ex sequenti parte editi ad exemplum Carbonianę accipere bonorum possessionem: alius non poterit, nam si confessio post patris mortem controuersia ei facta fuerit, an inter liberos bonorum possessionem accipere possit: simul ad vtriusque editi causam annus cessisse videbitur. si vero interposito tempore scierit controuersiam sibi moueri: poterit etiam finito tempore, intra quod ex prima parte bonorum possessionem acceperat, ex sequenti bonorum possessionem petere, quam cum acceperit, perpetuo possessoris actionibus vtetur. sed si post pubertatem contra eum iudicatum fuerit, denegabuntur ei actiones.

5. Vlpianus libro 41. ad Edictum.

¶ Si is, qui controuersiam impuberi facit, ex liberis sit: ueniet, vt siue caueat hic, cui status sit controuersia, siue non caueat, at tamen simul sit in possessionem. ¶ Si impubes non defendatur, idcircoque missus sit in possessionem etiam aduersarij eius: actiones hereditarię quis excipiet, & ait Iulianus libro vicenimo quarto digestorum, curatorem constitui debere, qui omnia curę actiones exerceat, vt scribit, etiam cum

qui cum impubere missus est in possessionem, actiones posse aduersus curatorem incidere, nec esse prohibendum, nullum enim per hoc præiudicium hereditati fieri, nam & aduersus ipsum pupillum, si satisfidisset, recte experitur. ¶ Quotiens impubes satis non dat, mittitur in possessionem aduersarij eius: siue satisfidit, siue non det, si velit aduersarij committi sibi administrationem, satisfidare debet pupillo, ceterum, si satis non det, debet curator constitui, per quem bona administrantur. Aduersarij autem si satisfidit, res, quę tempore peritura, aut deteriores futurae sint, distrahere debet, item a debitoribus, qui tempore liberabuntur, exigere debet: cetera cum pupillo possidebit.

¶ An autem vlcendi causa deminuerę possit is, qui ex Carboniano missus est, videamus, & si quidem satis impubes dedit: siue decreuit præses, siue non deminuet vlcendi causa, & hoc minus restituet hereditatis petitori, quod si satisfidare non potuit, & aliter alere se videtur non posse: deminuendi causa vtique ad id, quod alimentis eius necessarium est, mittendus est, nec minus debet videri, hereditatem propter alimenta minui eius, quem fortasse iudicabitur filium non esse: cum omnium editis venter in possessionem mittatur, & alimenta mulieri præstentur propter eum, qui potest non nasci: maiorque cura debeat adhiberi, ne fame pereat filius, quam ne minor hereditas ad petitorem perueniat, si apparuit, filium non esse. ¶ Maxime autem puo, si missus fuerit in possessionem aduersarij, desiderandum a prætore, ne instrumenta in possessionem suam redigat. ceterum decipietur pupillus, dum vel instruitur aduersarij eius, vel etiam intercipere ea potest. ¶ Cum autem in satisfidatione & pupillus & aduersarij eius cessant: curator constituendus est, qui bona administrat, & quadoque est, qui iudicio vicerit, restituat. Quid tamen, si tutores pupilli velint administrare? non erunt audiendi, nisi satis dederint nomine pupilli, aut curatores quoque. Idem ipsi sint constituti

6. Paulus libro 41. ad Edictum.

¶ De bonis matris an decretum interspendum sit, quæritur, & decretum quidem non est interspendum, dilatio autem longissima danda est, que in tempus pubertatis extrahat negotium.

¶ Planę si simul de paternis & de matris bonis controuersia sit, vel etiam de fratris: & hęc controuersias in tempus pubertatis differendas esse, Iulianus respondit.

¶ Huic autem edito locus est, etiam si ab intestato ad bonorum possessionem veniant liberi: tamen si ex inferioribus partibus petant, qua legitimi vocantur, quoniam sui sint, vel ex illa, qua cognatis datur.

¶ Ita demum autem huic edito locus est, si status & hereditatis controuersia sit, nam si tantum status, quod (puta) seruus dicatur esse, nec vlla bonorum controuersia sit: hoc casu liberale iudicium statim explicandum erit.

¶ Qui pupillo controuersiam facit, si simul cum eo in possessionem missus est, ali ex bonis defuncti non debebit, nec quicquam de bonis deminuere. Hęc enim possessio pro satisfidatione cedit.

¶ Non solum alimenta pupillo præstari debent: sed & in studia, & in ceteras necessarias impensas debet impendi pro modo facultatum.

¶ Post pubertatem, quæritur, an actoris partes sustinere debeat, qui ex Carboniano missus est in possessionem, & responsum est, rei partes cum sustinere debere, maxime si cauit, sed & si non cauerat, si nunc paratus sit cauere, quasi possessor conueniendus est, quod si nunc non caueat, possessio transferatur aduersario satis offerente, perinde atque si nunc primum ab eo peteretur hereditas.

7. *Julianus* libro 24. Digestorum. Si impubes negetur iure adoptatus, & ideo pater- na hereditatis ei controuersia fiat: non erit in- dignum, simile Carboniano decretum interponi.

1. Item si impubes in adoptionem datus esse dicatur, & ideo negetur naturalis patris hereditas ad eum pertinere: quia & hoc casu quaritur, an iure filij hereditatem optinere possit: locus erit Carboniano edito. 2. Cum vero proponitur exheredatus esse: non est necessarium, controuersia pubertatis differri: quia non de ipsius filij, sed de testamenti iure quaritur. 3. Si mater eius, cui & de libertate & de hereditate paterna controuersia sit, in quaestione libertatis uocatur: iudiciu de matre non semper in tempus pubertatis differendum est. nam & ipsi, qui iudicatus esse dicitur, ex causa representari solet. 4. Quotiens Carbonianum decretum interponitur: eodem loco rem haberi oportet, quo esset, si nulla controuersia fieret ei, qui bonorum possessionem accepit.

5. Cum autem ex duobus fratribus ex hoc decreto missis alter pro parte sua paternam hereditatem non defendit: compellitur alter totam defendere, aut uniuersa creditoribus cedere.

6. Interdum etiam exheredatus filius ex Carboniano decreto bonorum possessionem accipiet, si non contra tabulas petat bonorum possessionem, sed ab intestato unde liberi, quia neget tabulas testamenti patris tales esse, ut secundum eas bonorum possessio dari possit: & dicatur non esse filius.

7. Si pupillus liberti paterni bonorum possessionem petat, negatur autem filius patroni esse: quia de paternis bonis nulla controuersia ei fiet: differendum hoc iudicium non est. si vero post interpositum Carbonianum decretum hac quoque controuersia moueretur, hoc iudicium in id tempus differri debet. 8. Quæsitum est, an simul & pupillus ex Carboniano, & scripti heredes secundum tabulas bonorum possessionem haberent. respondit, si filius non esset, aut non accepisset contra tabulas, vel ab intestato bonorum possessionem, simul & ipsum ex Carboniano, & scriptos heredes secundum tabulas habituros bonorum possessionem.

8. *Africanus* libro 4. Quæstionum.

Deest, quem ego filium meum & in mea potestate esse dico existit impubes, qui cum patrem familias, & ad se hereditatem pertinere dicat, decretum necessarium esse respondit.

1. Item emancipatus decessit intestato, superstiti filio impubere, qui se ei sum esse dicit, ego contendo, ante emancipationem conceptum, atque ideo in mea potestate esse, & bona emancipati ad me pertinere, & quidem hunc filium esse constat: sed hæc non de statu eius quaritur quod in potestate patris fuerit, necne. sententia tamen editi procul dubio ex Carboniano admittitur.

9. *Neratius* libro 6. Membranarum.

Quod labeo scribit: quotiens suppositus esse dicitur pupillus, cum quo de patris eius hereditate controuersia est, curare prætorem debere, ut is in possessione sit de eo puto cum uelle intellegi, qui post mortem patris familie, qui se sine liberis decedere creditis filius esse dicit cepit. nam eius, qui adgnitus est ab eo, de cuius bonis quaritur, iustior in ea causa est, quam postumi.

10. *Marcianus* libro 7. Digestorum.

Cum mulier, deherente herede, iurauerit, se prægnatem esse: bonorum possessio ex edito Carboniano dari debet: vel denegari, si illa heredi deest iusturandum: cum causa cognita detur possessio ne aut heredi bonorum possessio data faciat præiudicium, aut denegata ius ordinarium tripiat pupillo.

11. *Papinianus* libro 11. Quæstionum.

Cum sine beneficio prætoris, qui patitur controuersiam, filius heres esse potest, forte quia scriptus est edito Carboniano locus non est. ac similiter cum certum est, quamuis filius sit, cum tamen heredem non fore, ueluti si, filio herede instituto, postumus aut impubes exheredatus, negetur filius. Nec ad rem pertinet, quod inter se illius, in quibusdam filium esse, ueluti propter fratris ex alia matre nati bona, uel iura libertorum & stipulchrorum, istos enim casus ad Carbonianum conuati uo pertinere.

12. *Idem* libro 14. Quæstionum.

Scriptus heres: contra quem filius impubes, qui subiectus dicitur, ex edito primo bonorum possessionem petat: exemplo legitimi, secundum tabulas interim accipere non potest. quod si medio tempore scriptus, uel ille, qui interdicti possessionem habere potuerit, moriantur: heredibus eorum succurrendum erit, quid enim si non potuerunt adire hereditatem iure cessante, uel obliuim in dubio constituti?

13. *Paulus* libro 11. Responsorum.

Tertia post mortem mariti sui postumam enixa est, eadem tunc crimine adulterij Sempronius apud præsidem prouincie obicit, quæro an in tempore pubertatis quaestio adulterij differri debeat, ne præiudicium postumæ fiat. Paulus respondit: si ei pupillæ, de qua quaritur, bonorum paternorum quaestio non moueatur, sine causa tutores desiderare, adulterij quoque quaestione in tempus pubertatis pupillæ differri.

14. *Secunda* libro 2. Responsorum.

Veritur, an impubes: qui bonorum possessionem ex Carboniano accepit, si antequam possessio ad eum transacta fuerit, pubes factus sit: petitoris partibus fungi debeat. respondit, in eo quod à possessore petat probationem ei incumbere.

15. *Ulpianus* libro 3. Iuris Epitomarum.

Hæc bonorum possessio, si fatidatum sit, non tantum ad possessionem aspiciendam, sed ad res etiam persequendas, & debitum exigendum, & collationem bonorum, & dotis, & omnium, quæ conferri diximus, prodest.

16. *Paulus* libro 41. ad Edictum.

Ed sicuti de bonis paternis, emancipato canetur: ita de istis, quæ ipse confert, cauendum est.

DE BONORVM POSSESSIONIBVS SECVNDVM TABVLAS, TIT. XI.

Ulpianus libro 39. ad Edictum.

Tabulas testamenti accipere debemus om nem materiam figuræ. siue igitur tabulæ sint liquræ, siue cuiuscumque alterius materis: siue chartæ, siue membræ sint, uel si corio alicuius animalis: tabulæ recte dicuntur. 1. Non autem omnes tabulæ prætor sequitur hac parte editi, sed suprema: hoc est eas, quæ nouissime ita factæ sunt, post quas nullæ factæ sunt. suprema enim hæc sunt, non quæ sub ipso mortis tempore factæ sunt, sed post quas nullæ factæ sunt, licet hæc veteres sint. 2. Sufficit autem extare tabulas, et si non proferantur, si certum sit eas extare. igitur est apud furem sita: uel apud eum, apud quem depositæ sunt. dubitari non oportet, admitti posse bonorum possessionem: nec enim opus est aperire eas, ut bonorum possessio secundum tabulas agnoscat. 3. Semel autem extitisse tabulas mortuo testatore consideratur, 12. mensi extare desierit, quare, & si postea intercederent bonorum possessio peti poterit. 4. Scientiam: tamen exigemus: ut sciat heres, extare tabulas, certumque sit, delatum sibi bonorum possessionem: & si quis in duobus exemplaribus fecerit testamentum, & a iudice testis alius non extiterit: tabulæ extare: uelutique

uerit, ita obseruabitur, ut tota hereditas apud eum, qui in potestate fuerit, remaneat. 1. Emancipatus filius controuersia in factis impuberi, qui se filium & in potestate patris fuisse dicit, quæro, si bona sua ei emancipatus conferre debeat. Paulus nota: Puto conferendum esse, exacta cautione: ut uideat, sicut hereditatem, ita & quæ collata sunt, præterit. 2. *Julianus*, Quotiens contra tabulas bonorum possessio datur, emancipati bona sua conferre debent, his soli, qui in potestate patris fuerint hoc quædammodum expediti oporteat, quæri solet, nam si bona à patre relicta, & emancipatorum in medium conferantur, & ita uiriles partes sumantur: eueniet, ut & emancipatis quoque collatio ad ipsa facta proficiat. uideamus ergo, ne commodissimum sit, emancipatos quartam partem ex bonis paternis, ferre, ex tunc tertiam, quod dios, exemplo manit, sius nec, ponamus patrem quadringenta reliquit, & duos in potestate filios, duos emancipatos: ex quibus alterum centum, & alterum sexaginta in bonis habere, is, qui centum habebit, centum triginta uia & tricenem feret. is uero, qui sexaginta conuulerit, centum viginti, atque ita eueniet, ut collationis emolumentum ad solos, qui in potestate remanserint, pertineat.

3. Emancipati bona sua conferre cum his, qui in potestate fuerint, iubentur. 4. Quare sicut is, qui in potestate est, dotē uxoris præcipit: ita emancipatus quoque, quasi præcipiat, retinere debet. 5. Emancipatus præteritus, si dnum deliberat, & cauit de bonorum collatione, nec bonorum possessionem petierit: agente fratre ex stipulari, ipso iure tutus erit. Sed & si pecuniam conuulerit, conditione eam repetit, omnia eam bonorum possessione, incipit pecunia sine causa esse apud heredem.

6. Quia dnos filios in potestate habebat, & ex uno nepotem: emancipauit filium, ex quo nepotem habebat: deinde emancipatus factus procreauit filium, quem aus in locum filij adoptauit & uel instituit, uel testamentum facta, præterito emancipato filio, decessit, quaestum est, quid de bonorum possessione, quid de collatione iuris esset responsio: bonorum, de quibus quaritur, tres partes fieri debent ex quibus una pertinet ad filium, qui in potestate remansit: altera ad nepotem, qui in locum filij adoptatus est: tertia ad emancipatum filium, & nepotem, qui in potestate remansit: ita ut pater soli ei conferat, cum quo bonorum possessionem accipiat.

4. *Africanus* libro 4. Quæstionum.

Filius emancipatus dotem, quam filia suæ nomine dedit, conferre non debet, quia non si, sed in matris familias bonis esse dos intellegatur, ita & in patris, à quo sit prolecta.

5. *Ulpianus* libro 79. ad Edictum.

Si quis filium habeat sui iuris, & ex eo nepotem in potestate suæ: consequenter erit diceendum, si nepos patris sui emancipati accipiat bonorum possessionem, de conferendis suis quoque bonis cauere eum debere, & esse similem ei, qui adoptauit. hoc enim diui fratres rescripserunt, ut ad collationem aus compellatur. Planè eodem rescripto adiectum est: si: nisi forte aus iste nullum ex his bonis suorum adquirere uult, paratūque est de potestate nepotem dimittere, ut ad emancipatum omne emolumentum bonorum possessionis perueniat. Nec idcirco ea filia, quæ post emancipationem nata patri heres extitit, iuste quaeri poterit, (inquit) quod eo facto collationis commodo excludatur: cum, suo quandoque defuncto, ad bona eius simul cum fratre possit uenire. Hæc in parte adoptiuo ratio reddi non potest, & tamen & ibi item hæc ratio sine dolo emanciparet, & si

collatio autem collationis tunc committitur, cum interpellatus, cum aliquo spatio, quo conferre potest, non facit, maxime cum, boni uiri arbitratu collationem fieri, edito prætoris insertum est.

2. Siue ergo in totum collatio facta non est, siue in partem facta: locum habebit hæc stipulatio.

3. Et siue quis non conserat ex hac stipulatione, siue dolo fecerit, quo minus conferat: quæta res erit, in tantam pecuniam condemnabitur.

6. *Celsus* libro 10. Digestorum.

Dotem quam dedit aus paternus, an, post mortem aui mortua in matrimonio filia patri reddi oporteat, quaritur. & currit æquitas rei, ut, quod pater meus propter me filia: meæ nomen dedit, proinde sit, atque ipse dederim, quippe officium a bi circa nepotem, ex officio patris erga filium pendet. & quia pater filia, ideo aus propter filium nepoti dotem dare debet, quid, si filius à patre exheredatus est: existimamus, non absurdè etiam in exheredato filio idem posse defendi, nec infastrabilis sententia est: ut hoc saltem habeat ex paternis, quod propter illum datum est.

7. *Idem* libro 13. Digestorum.

Si nepotes in locum filij successerunt, una portio is conferri debet, uti bonorum possessionis unâ partem habeant; sed & ipsi ita conferre debent, quasi omnes unus essent.

8. *Papinianus* libro 3. Quæstionum.

Nonnunquam prætor variantem non repellit, & consilium mutantis non aspernatur. unde quidem filium emancipatum, qui de bonis conferendis cauere fratribus noluit, audiendum postea putauerunt, si uellet oblata cautione beneficium bonorum possessionis exercere. tamen, si responderi potest, uideri eum possessionem repudiasse, qui for- mâ possessionis conferuare noluit. sed benignior est diuersa sententia: maxime eum de bonis parentis inter fratres dispuetur, quem tamen facilius admittendum existimo, si intra tempus delata possessionem offerat, nam post annum, quam delata esset bonorum possessio, uoluntariam rationem cautionis admittere, difficilium est.

9. *Idem* libro 5. Responsorum.

Filius emancipatus intestati patris bonorum possessionem accepit, nepos ex eodem in familia retentus, semissem hereditatis cum emolumento collationis habebit. Idem nepos, si postea possessionem intestati patris accipiat, fratri post emancipationem patris quaesito, & in familia retento, bonorum sua conferre cogitur.

10. *Secunda* libro 5. Quæstionum.

Si filius in potestate heres institutus adeat, & emancipato petente bonorum possessionem contra tabulas, ipse non petat, nec conferendum est ei, & ita editum se habet. sed magis sentio, ut, quem admodum pro parte hereditatem retinet iure eo, quod bonorum possessionem petere possit, ita & conferri ei debeat, utique cum iniuria per bonorum possessionem patiat.

11. *Paulus* libro 11. Responsorum.

Paulus respondit, eas, quæ post mortem patris filio reddi debuerunt, emancipatum filium, quamuis prius consecutus sit, quam deberentur, fratri qui in potestate patris relictus est, conferre non debere: cum post mortem patris non tam ex donatione, quam ex causa debitis, ea possidere uideatur.

12. *Idem* libro 41. ad Edictum.

Si prægnatem quis uxorem reliquerit, & ex ueris nomine in possessionem missa fuerit: interrum cessat collatio, nam, antequam nascatur, non potest dici in potestate morientis fuisse, sed nato conferetur.

Vlpianus libro 40. ad Edictum.
Quamquam ita demum ad collationem dotis prator cogat filiam, si petat bonorum possessionem: tamen, & si non petat conferre debet: si modo se bonis paternis miscet: & hoc **Diuis Pius Vlpio Adriano** rescripsit, etiam eam, quae non petierit bonorum possessionem, ad collationem dotis per arbitrium familiae eriscundae posse compelli. **1** **¶** Si in stipulatum deducta sit dos: siquidem ipsa mulier stipulata sit, vel ipsi negotium gestum: quae conferre cogetur. si vero alij quaesita sit stipulatio: dicendum est, cessare collationem. & si tantum promissa sit dos, collatio eius fiet. **2** **¶** Si sit neptis, & neptis ex eodem filio, & dotata sit neptis, sit & filius non pater eorum: neptis omnem dotem soli fratri collatura est: emancipata autem neptis dotem & bona sua soli nepoti non etiam patruo conferet. **3** **¶** Sed si sit neptis sola, non etiam nepos ex eodem: tunc confertur patruo, itemque nepoti vel nepti ex alio. **4** **¶** Sed & si duae neptes sint ex diuersis filiis: conferent & inuicem & patruo. si ex eodem patre, tantum inuicem conferent. **5** **¶** Cum dos confertur: impensarum necessariorum sit detractionis, ceterarum non. **6** **¶** Quod si iam factum diuortium est, & maritus non sit soluendo: non debet integra dos computari mulieri, sed id, quod ad mulierem potest peruenire: hoc est, quod facere maritus potest. **7** **¶** Si sub conditione pater vel extraneus dotem promiserit: cautione opus erit, ut tunc conferat mulier dotem, cum dotata esse coeperit. **8** **¶** Filiam quae ab intestato patri heres sit, conferre quidem dotem oportet. consequens autem est, ut ex pollicitatione dotis pro parte dimidia fratrem suum liberet. **9** **¶** Si emancipatus filius, qui contra tabulas bonorum possessionem accepit, filiam dotatam habeat, non debet dotem eius conferre: quia in bonis eius non est.

2. Gaius libro 14. ad Edictum Prouinciale.

Filia in adoptione data, & heres instituta, debet, sicut emancipata, non solum bona sua, sed & dotem, quae ad eam pertinere poterit, conferre: si adhuc pater adoptiuus uiuit, hic necesse habebit conferre.

3. Vlpianus libro 4. Disputationum.
Si filia fuerit heres instituta, collatione dotis non fungetur. unde si commisso ab altero edicto, necesse habuerit contra tabulas bonorum possessionem accipere: dicendum est, quoniam nullam iniuriam fratri facit, non debere eam dotem conferre, nam quod habuit, ex iudicio, conuenitur ad contra tabulas bonorum possessionem. Plane si ex minore parte fuit heres instituta, & alia quadam in eam conuulit contra tabulas bonorum possessionis: aucta portione eius, dicendum erit, collationis munere eam fungi, nisi forte contenta fuerit portione, ex qua instituta est. tunc enim dicendum est, ex iudicio parentis eam uenientem non debere munus collationis sustinere.

4. Pomponius libro 3. ad Quinctium Mucium.
Si pater pro filia dotem promiserit, deinde exheredat, vel etiam emancipata & praeterita legatum dederit: habebit filia etiam dotem praecipuam, & legatum.

5. Papinianus libro 5. Responsorum.
Filius emancipatus, qui possessionem contra tabulas accipere potuit, intestati patris possessionem accepit, atque ita filia, quae manet in potestate, cum eiusdem familiae fratre heres instituta, possessionem intestati patris, errorem fratris emancipati secuta accepit, dotem scripto fratri conferre non cogetur: cum ea possessio frustra petita sit, & filia fratris voluntatem sui uirilis patris retineat.

neque uocari, neque uocandum esse, & bonorum possessione uide liberi fingatur pro contra tabulas esse petita. **1** **¶** Filia, quae soluto matrimonio dotem conferre debuit, moram collationi fecit, uiri boni arbitrato cogetur uisuras quoque fructus conferre: cum emancipatus frater etiam fructus conferat, & filia partis suae fructus percipiat.

6. Idem libro 6. Responsorum.
Pater filium emancipatum heredem instituit, & filiam exheredat: quae inofficiosi lite per lata, partem dimidiam hereditatis abulit, non esse fratrem bona propria conferre cogendum, respondit. nam & libertates competere placuit.

7. Paulus libro 11. Responsorum.
Nec ipsa dotem fratribus suis conferet, cum diuerso iure fratres sunt heredes.

8. Papinianus libro 11. Responsorum.
Pater nubenti filia quamlibet res prater dotem dedit, eamque in familia retinuit: ac fratribus sub conditione, si dotem, & cetera, quae nubenti tradidit, contulisset, coheredem adscripsit. cum filia se bonis abstinuisset, fratribus res in dotem datas vindicantibus exceptionem doli placuit oblati: quoniam pater filiam alteri uiri habere uoluit.

9. Tryphonius libro 6. Disputationum.

Fuit quaestio: an, si sua heres filia patri cum fratribus, contenta dote, abstineat se bonis, compellatur eam conferre. & **Diuis Marcus** rescripsit, non compelli abstinentem se ab hereditate patris, ergo non tantum data apud maritum remanebit, sed & promissa exigetur etiam a fratribus, & ex aris alieni loco, abicebit enim a bonis patris.

DE CONIUNGENDIS CVM emancipato liberis eius,

TIT. VIII.

Vlpianus libro 40. ad Edictum.

Si quis ex his, quibus bonorum possessionem prator pollicetur, in potestate parentis, cum moritur, non fuerit: ei, liberisque, quos in eiusdem familia habuit, si ad eos hereditas suo nomine pertinet, neque notam exheredationis meruerunt, bonorum possessio eius partis datur, quae ad eum pertinet, si in potestate permanserit, ita ut ex ea parte dimidiam, reliquam liberi eius: si sique duntaxat bona sua conferat.

1 **¶** Hoc edictum a quillimum est: ut neque emancipatus solus ueniat, & excludat nepotes in potestate manentes: neque nepotes iure potestatis obiciantur patri suo. **2** **¶** Et in adoptionem datus filius & heres institutus, ad hoc edictum pertinet, ut ei iungatur nepos, qui in aui sui naturalis potestate est, iungitur autem nepos, patri suo emancipato, siue pater praeteritus sit, siue institutus. Et haec erit differentia inter in adoptionem datum, & emancipatum: quod in adoptionem quidem dato non alius iungitur, nisi instituto & alio committente edictum: emancipato autem siue sit institutus emancipatus, siue sit praeteritus. **3** **¶** Filio in potestate ex bello, emancipato ex triente herede instituto **Iulianus** ait, nepotem praeteritum petita contra tabulas bonorum possessione, patruo sextantem, patri uinciam ablatum. **4** **¶** Si pater emancipatus exheredatus sit, nepotibus ex eo praeteritis, qui erant in potestate retenti: nepotes admittuntur: absurdum enim est, dum patri praeterito iungantur, instituto eo vel exheredato non admitti. **5** **¶** Sed & si patris eorum, qui erat in potestate sit praeteritus pater exheredatus: debet nepotes admitti, nam exheredatus pater eorum praemortuo habetur.

6 **¶** Si pater in potestate manens exheredatus vel institutus sit: nepotem ex eo, siue in potestate sit, siue in potestate sit, ad bona aui te manentem siue emancipatum, ad bona aui

neque uocari, neque uocandum esse, & **Sexuola** ait, totiens enim nepoti consulendum est, quotiens in potestate retentus est, pater emancipato. **Liberi** igitur in familia esse oportet, ut huic edicto locus sit. eius scilicet familiae, cuius bonorum possessio petitur. Sed & si postumus natus sit ex emancipato, ante emancipationem conceptus: idem erit dicendum.

7 **¶** Liberos autem non omnes simul uocat prator, sed gradatim, hoc est eos, qui sui sunt, scilicet nepotes, si sunt. si minus, eos, qui sunt inferioris gradus, nec eos miscemus. plane si sint ex emancipato nepos, & ex nepote eius alio nepos: dicendum erit, utrumque ei iungi. ambo enim in suorum loco successerunt.

8 **¶** Si postliminio non redierit: dicendum est, eum patri emancipato coniungi. **9** **¶** Si pater ex duobus filiis: quos in potestate habuit, alterum emancipauerit, & nepotem ex eo in locum filij adoptauerit, & praeterito emancipato decesserit: **Iulianus** ait, nepoti in locum filij adoptato succurri oportere: ut quasi filius portionem habeat, quam habere, & si extraneus adoptatus esset, sic fiet: (inquirit) ut filius, qui in potestate fuit, tertiam partem: nepos in locum filij adoptatus aliam tertiam: emancipatus filius cum nepote altero retento in potestate partiat. nec enim minus debet ferre nepos in locum filij adoptatus, quam si ab extraneo esset adoptatus. **10** **¶** Illud non interit, quod portio hereditatis ad nepotem pertinet, an per quam modica, nam & si modica sit, tamen dicemus esse locum huic parti edicti.

11 **¶** Inter ipsum & liberos eius diuiditur hereditas ita, ut ipse dimidium, liberi dimidium habeant. Proinde pone solum esse filium emancipatum, & nepotes in potestate duos, nemine praeterea ex liberis habebit emancipatus dimidiam partem hereditatis: & aliam dimidiam duo nepotes, ut quadrantes ferant. Sed si sit praeterea alius filius: eueniet, ut filius habeat dimidiam partem hereditatis, ex quo nepotes non sunt, alius filius semellem cum filiis suis: ita ut, si ex hereditate ipse ferat, quadrans inter liberos eius diuidatur. Sed si ambo filij sint emancipati, & habeant singuli nepotes: eueniet, ut singuli, singulos semelles cum nepotibus suis diuidant: ita ut ipsi quidem quadrantes ferant, nepotes autem residuos quadrantes. Et si alter duos filios: alter tres habeant, quadrans unus inter duos, alius inter tres diuiditur.

12 **¶** Si quis ex nepotibus portionem suam omiserit: eueniet, ut non ad patrem eius, sed magis ad fratrem pertineat. Sed & si omnes nepotes omittant, patruo nihil adcreset, sed soli patri. Quod si pater omiserit, tunc patruo adcreset.

13 **¶** Emancipatus filius, si quidem nepotes in aui potestate non habeat, fratribus suis conferet. sed si sint nepotes: uoluit eum prator filijs suis, qui sunt in potestate, solis conferre: merito: quia, ueniendo ad bonorum possessionem, illis solis iniuriam facit. **14** **¶** Nunc uideamus, quantum eis conferat, & quidem semper, cum fratribus emancipatus confert, uirilem sibi trahit. uirum & in eo casu uirilem detrahit: uero, quia dimidiam partem habeat bonorum possessionis, dimidiam partem etiam bonorum suorum conferat: & puto dimidiam tantum bonorum eis partem conferre. nam etsi alius emancipatus sit filius, alius in potestate sit retentus: filius emancipatus his duobus nepotibus: uirum partem tantum conferet, & patruo eorum, qui in potestate mansit, uirum partem dabit, tertiam ipse habebit. nec quod nepotibus confertur a patruo emancipato, ipsi patri conferens. hoc enim non de bonis aui, sed propter bona postea eis accessit. **15** **¶** Eueniet igitur: ut pater emancipatus, si centum in bonis habeat, quing uirum sibi detrahat, reliqua quinquaginta

omnibus nepotibus (id est filiis suis) conferat: aut, si unum nepotem habeat, & duos ex alio pronepotes: ita diuidat quinquaginta, ut nepos habeat uirum quinquaginta, pronepotes ex alio uirum uirum quinquaginta, & bonorum possessionis ambo unam partem habeant.

16 **¶** Si sit filius in potestate, alius emancipatus, ex defuncto unus nepos in potestate, alius nepos emancipatus: eleganter **Sexuola** trahit patruus emancipatus quantum nepotibus, quantum fratri suo conferat: & arripisse dicit, tres eum partes facere: uirum sibi, uirum fratri, uirum istis collatum: quibus hi minus, quam patruus, ex hereditate aui, concurrente patre, sint habituri: quae sententia uera est.

17 **¶** Sed etsi sint duo nepotes ex eodem filio: huius emancipati sunt, & ex altero eorum pronepos in potestate defuncti: partem habebit nepos uirum, aliam nepos cum filio suo.

18 **¶** Sed etsi nepos, & ex alio nepote defuncto duo pronepotes: unus ex pro nepotibus emancipatus soli fratri suo conferat, uel, si frater non est, soli patruo, non etiam patruo maiori.

3. Paulus libro 41. ad edictum.

Nihil in hac parte edicti cauit prator, ut legata exceptis postumis nepos praeterit: sed potest superior sermo & ad hunc casum referri. nam absurdum est, patrem quidem eius legata praestare, ipsa uero plus habere: cum eadem conditione in eandem partem uocantur.

3. Marcianus libro 9. Digestorum.

Qui duos filios habeat, alterum ex his emancipatum, nepotem ex eo in potestate retinuit, emancipatus filium sustulit, & a patre exheredatus est: quare, cum frater eius & ipse emancipatus praeteritus sit, & nepotes ex emancipato filio ab aui heredes instituti, quid de bonorum possessione libris sit: & quid inter filios emancipatum quoque, ex quo nepotes erant nati, praeteritum esse ponamus. respondit: si filium retento ex eo nepote, emancipauerit, & emancipatus praeteritum filium, & heres uterque nepos institutus fuerit pater eorum exheredatus: filius praeteritus: solus filius praeteritus bonorum possessionem contra tabulas petere poterit: exhibit enim obstat filijs suis post emancipationem suscipis: nepos tamen retento in potestate bonorum possessio dari debet: quoniam, si pater eius emancipatus praeteritus esset, simul cum eo bonorum possessionem accipere posset propter id caput edicti, quod a **Iuliano** introductum est: id est, ex noua clausula, nec debet deterioris esse conditionis, quam pater eius exheredatus sit. Idque ei praeterito quoque praestari oportebit, sed fratris eius, qui post emancipationem natus est, diuersa conditio est. conferenda est tamen, & illi ad uirilem partem hereditatis, sicut etiam **Imperator Antoninus** in personam nepotis ex filia rescripsit.

4. Modestinus libro 6. Pandectarum.

Emancipato quis filio retinuit ex eo nepotes in potestate, filius emancipatus, susceptis postea libris, decessit, placuit, in aui potestate manentes simul cum his, qui post emancipationem nati sunt, decreto bonorum possessionem accipere, manente eo, ut, si uelit aui sibi per nepotes adquiret, bona sua conferat, aut nepotes emancipet, ut sibi emolumentum paternae hereditatis adquiret. idque ita **Diuis Marcus** rescripsit.

3. Idem libro 6. Differentiarum.

Si nepos exheredatus heres extiterit ei, quem **Sauus** heredem fecerat: deinde pater eius emancipatus testamento praeteritus accipiat contra tabulas patris bonorum possessionem: iungi patri suo nepos non poterit, sed ut extraneus excludatur: quia non supponitur suo heres extiterit.

6. *Seuola* libro 5. Quæstionum.
Si quis filium habens in potestate, extraneum in nepotis locum quasi ex eo filium natum adoptet, mox huius emancipet: non iungetur hic nepos filio emancipato, quia desit esse emancipato ex liberis.

7. *Tryphenius* libro 16. Disputationum.
Si post emancipationem filij susceptus ex eo fuerit nepos, conseruanda illi erit portio, sed quanta, videamus. si ergo patrum scripto heredi coheredem datum hunc nepotem: patrem autem eiusdem præteritum accepisse contra tabulas bonorum possessionem, quod ad edictum prætoris attinet, semisses bonorum sient, nunc vero post constitutionem Diui Pij, si conseruatur pars nepotis, utrum vtilis, an quarta debeat seruari? nam si in aui natus potestate fuisse, coniungebatur in vnam partem cum patre suo & proponamus, esse alium ex eodem nepotem in familia aui, duo vna quartam habituri erant, patre eorum accipiente contra tabulas bonorum possessionem, si fuissent in albi potestate, an ergo in ne in seiscuniam tuendum sit, qui non in familia retentus est & cui abcedet pars, quæ huius cessura est: patri eius tantum, an & patruor & puto, & patruo, nam & legatum eidem datum præteret.

DE VENTRE IN POSSESSIONEM mittendo, & curatore eius.

TIT. IX.

Ulpianus libro 41. ad Edictum.

Sicut liberorum eorum, qui iam in rebus humanis sunt, curam prætor habuit: ita etiam eos, qui nondum nati sint, propter spem nascendi non neglexit, nam & hac parte edicti eos tutus est, dum ventrem mittit in possessionem vice contra tabulas bonorum possessionis. 1. ¶ Prægnatem esse mulierem oportet omnimodo, nec dicere se prægnatem sufficit, quare nec tenet datio bonorum possessionis, nisi verè prægnas fuit & mortis tempore, & eo, quo mitti in possessionem petit. 2. ¶ Totiens autem mittitur in possessionem ventris, si non est exheredatus, & id, quod in vtero erit, inter suos heredes futurum erit. Sed & si incertum sit, aliquo tamen casu possit existere, quo, qui editur, suus futurus sit ventrem mittemus, æquius enim est, vel frustra nonnunquam impendia fieri, quam denegari aliquando alimenta ei, qui dominus bonorum aliquo casu futurus est. 3. ¶ Quare & si ita exhereditatio facta sit, si nihil filius vnus nascatur, exheres esse: quia filia nasci potest, vel plures filij, vel filius & filia: venter in possessionem mittitur, satius est enim, sub incerto eius, qui edetur, alii etiam eum, qui exheredatus sit, quam eum, qui non sit exheredatus, fame necari, ratumque esse debet, quod deminutum est: quamuis is nascatur, qui repellitur. 4. ¶ Idem erit dicendum, & si mulier, quæ fuit in possessione, a vortum fecerit. 5. ¶ Sed & si sub conditione postumus sit exheredatus: pendente conditione Pedij sententiam admittimus existimantis posse ventrem in possessionem mitti: quia sub incerto vtilius est ventrem alii. 6. ¶ Si venter ab institutis exheredatus sit, & substitutis præteritis: Marcellus negat, in possessionem eum mitti posse videntibus institutis: quia exheredatus est, quod verum est. 7. ¶ Per contrarium autem si ab institutis præteritis sit venter, & substitutis exheredatus: vult institutis, mittendus est in possessionem, quod si non vident, negat mittendum: quia ad eum gradum deuoluta hereditas est, a quo exheredatus est. 8. ¶ Si filius ab hostibus captus sit, vxor eius prægnas in possessionem sociari bonorum mittenda est.

nam aliquo casu spes est, id, quod nascitur, inter suos heredes futurum, vtpote si pater eius apud hostes decedat. 9. ¶ Sed & si quis ventrem exheredatus sit, *Qui mihi inna mensis tres mensis me natus est: ex heres esse, vel qui post me nascitur: venter in possessionem vtrique mittitur, quia aliquo casu suus heres futurus est, & sane benigniorem esse præterorem in hac parte oportet: ne, qui speratur, ante vitam necetur.*

10. ¶ Rectissime autem prætor nusquam vxoris fecit mentionem, quia fieri potest, ut mortis tempore vxor non fuerit, quæ se ex eo prægnatem dicit. 11. ¶ Etiam ex emancipato venter ad possessionem admittitur. Vnde apud Iulianum libro vicensimo septimo digestorum quaeritur, si emancipatus quis sit vxore iam prægnate, deinde decedat, & pater eius mortuus sit, an venter in possessionem emancipati patris mitti possit, & rectissime scriptur rationem non esse, cur venter, quem edictum admittit, repellat: est enim a quibusdam partui consulti, qui natus bonorum possessionem accepturus est. Sed & si aui viuerec similiter ventrem admittemus.

12. ¶ Si filius in adoptionem datus, decesserit prægnate vxore, tunc deinde adoptator dicitur fuerit: mittitur venter in possessionem aui adoptiui, sed an etiam in eius, qui in adoptionem dederat filium, mittitur, videamus, & si hi: nepos postumus heres ab aui naturali infirmus sit, mittitur in possessionem: quia & nato ei, si nemo ex liberis sit alius, bonorum possessio secundum tabulas dari potest: aut, si sint liberi præteriti, etiam contra tabulas cum ipsis potest accipere.

13. ¶ Si pater nati prægnate filium emancipauerit, non in totum repellit vterus debet, namque natus solet patri ex nouo edicto iungi, & generaliter, quibus casibus patri iungitur natus, admittendus est venter in possessionem.

14. ¶ Si ea, quæ in possessionem vult ire, vxor negetur, vel natus vel esse vel fuisse, vel ex eo prægnas non esse contendatur: decretum interponit prætor (ad) exemplum Carboniani edicti, & ita Diuus Hadrianus Claudio Proculo prætori referens: ut summam de re cognosceret, & si manifesta calumnia videbitur eius, quæ ventris nomine in possessionem mitti desiderat, nihil noui decerneret: si dubitari de re poterit, operam daret, ne præiudicium fiat ei, quod in vtero est: sed ventrem in possessionem mitti oportet, apparet itaque, nisi manifesta sit calumniatrix mulier, debere eam decretum eligere, & ubi omnino iuste dubitari poterit, an ex eo prægnas sit: decreto tuenda est, ne præiudicium in partui fiat. Idemque est, & si status mulieris controversia fiat.

15. ¶ Et generaliter, ex quibus causis Carboniana nam bonorum possessionem puero prætor dare solitus est, ex hisdem causis ventri quoque subuenire præterorem debere non dubitamus, eo facilius, quod favorabilior est causa partus, quam pucri, partui enim in hoc fauetur, ut in lucem producat, puero, ut in familiam inducat, partus enim iste alendus est, qui & si non tantum parenti, cuius esse dicitur, verum etiam reipublice nascitur.

16. ¶ Si quis, prima vxore prægnate facta, mox aliam duxerit, eamque prægnatem fecerit, diemque suum obierit: edictum amobus sufficeret: vtdelictum cum nemo contendit, nec calumniatrix dicit.

17. ¶ Quotiens autem venter in possessionem mittitur: solet mulier curatorem ventri petere: solet & bonis, sed si quidem tantum ventri curator datus sit: credituribus permittendum, in custodia bonorum esse, si vero non tantum ventri, sed etiam bonis curator datus est: possit esse securi creditores: cum periculum ad curatorem pertineat: idcirco curatorum bonis ex inquisitione dandum, idoneum: scilicet, oportet creditores curare: vel si quis alius est, qui non edito partu successorem speret.

tate, inter se & coheredem non tantum res, sed etiam libertos diuisisse, nulli enim iure id cum se esse placuit, nam esse libertorum diuisionem, alimentum unum autem diuisionem a iudice inter coheredes factam, eodem modo ratam esse.

DE OBSEQUIIS PARENTIBVS & patronis præstantis.

TIT. XV.

Ulpianus libro 1. Opinonum.
Etiam militibus pietatis ratio in parcatibus constat, deest, quare, si filius miles in patrem, aliqua eo misit, pro modo delicti puniendus est. 1. ¶ Et inter coheredes matrem & filium pietatis ratio secundum naturam salua esse debet. 2. ¶ Si filius matrem aut patrem, quos venerari oportet, contumeliis adicit, vel impias manus eis inferat: præter vobis delictum ad publicam pietatem pertinet, pro modo delicti eius vindicet. 3. ¶ Indignis militia iudicandus est, qui patrem & matrem, a quibus se educatum existit, maleficos appellauerit.

4. *Ulpianus* libro 14. Digestorum.
Honori parentum ac patronorum tribuendum est, ut quamuis per procuratorem iudicium accipiant, nec actio de dolo, aut iniuriarum in eos detur, si et enim vobis edicti non habeantur infames: sed condemnati, re tamen ipsa & opinione hominum non esurgunt infamiam notam. 4. ¶ Interdictum quoque vnde vi non est aduersus eos reddendum.

5. *Marcellus* li. 10. singulari Responsum.
Trius puerum emit, quem post multos annos veniri iussit, postea exortus, accepto ab eo pretio, eum manumisit, quæro, an eum filius & heres manumissoris ut ingratum accusare possit, respondit, posse si nihil aliud esset impedimentum, nam plurimum interesse, a suo seruo quis, vel etiam ab amico eius acceptis nummis dederit libertatem, an ab eo seruo, qui, cum esset alienus, in fide eius deuenit, etenim ille, etiam si non gratuitum, beneficium tamen præstitit, ite nihil amplius, quam operam suam,

accommodare videri potest.
 4. *Dionysius* libro 2. Publicorum Iudiciorum.
Procuratorem, ingratum libertum posse argui, Diuus Senecus & Antoninus esse iuperunt.

5. *Ulpianus* libro 10. ad Edictum.
Patris, patronus, patrona, liberive aut parentes patroni, patronæve, neque si ob negotium faciendum, vel non faciendum pecuniam accepisse dicerentur, in factum actione tenentur. 1. ¶ Sed nec famose actiones aduersus eos dantur, nec litæ quidem quæ doli vel fraudis habent mentionem.

6. *Paulus* libro 11. ad Edictum.
Nec serui corrupti agitur.

7. *Ulpianus* libro 10. ad Edictum.
Licet famose non sint, 1. ¶ Et, in quantum facere possunt, damnantur. 2. ¶ Nec exceptiones doli patiuntur, vel vis, metusve causa: vel interdum vnde vi, vel quod vi patiuntur. 3. ¶ Nec deferentes iurandum de calumnia iurant. 4. ¶ Nec non, & si ventris nomine in possessionem calumnie causa missa dicatur patrona, liberus hoc dicens non audiatur, quia de calumnia patroni queri non debet, his enim personis etiam in ceteris partibus edicti honor habetur. 5. ¶ Honor autem his personis habebitur ipsi, non etiam interuentoribus eorum, & si forte ipsi pro aliis interueniant, honor habebitur. 6. *Paulus* libro 10. ad Edictum.

8. *Paulus* libro 10. ad Edictum.
Heres liberti omnia iura integra extranei hominis aduersus patronum defuncti habet.

9. *Ulpianus* libro 66. ad Edictum.
Liberto & filio semper honesta & sancta persona patris ac patroni videri debet.

10. *Tryphenius* libro 17. Disputationum.
Nillum ius libertatis, causa impostorum habet in emancipato filio, quia nihil imponi liberis solet, nec quisquam dixit iureiurando obligari nisi patri manumissoris, ut libertum patrono nam pietatem liberi parentibus, non operas debent.

11. *Papinianus* libro 13. Responsum.
Liberta ingrata non est, quod arte sua contra patronæ voluntatem vitetur.

LIBER TRIGESIMVS OCTAVVS.

DE OPERIS LIBERTORVM.

Paulus libro singulari de variis lectionibus.
PER AE sunt diuina officium.

2. *Ulpianus* libro 38. ad Edictum.
Hoc edictum Prætor proponit coartantem persecutionis libertatis causa impostorum, animaduer tit enim rem istam, libertatis causa impostorum præstationem ultra excreuisse: ut premeret atque oneraret libertinas personas. 1. ¶ Initio igitur prætor pollicetur se iudicium operarum daturum in liberos & libertas.

3. *Papinianus* libro 6. ad Sabinum.
Operas stipulatus, ante peractum diem operam eius diei petere non potest. 1. ¶ Nec pars operæ per horas solui potest: quia id est officij diurni, itaque nec ei liberti, qui sex horis duntaxat ante meridianis præsto fuisse, liberatio eius diei contigit.

4. *Idem* libro 4. ad Sabinum.
Aduobus manumissis, vtrique operas promiserat, altero ex his mortuo, nihil est, quare non filio eius, quamuis superstiti altero, operarum detur petitio, nec hoc quicquam commune habet eum hereditate, aut bonorum possessione, perinde enim operæ à libertis, ac pecunia crediti, petitur. Nec ita Aristo scripsit: cuius sententiam puto veram, nam etiam præteritum operarum actionem dari heredi ex vana: sine metu exceptionis placet, dabitur igitur, & vno altero patrono.

5. *Ulpianus* libro 15. ad Sabinum.

Si quis operas sit stipulatus sibi liberisque suis, setiam ad postumos peruenit stipulatio.

6. *Idem* libro 2. ad Sabinum.

Fabriles operæ, ceteræque, quæ quasi in pecunie præstatione consistunt, ad heredem transeunt: officiales vero non transeunt.

7. *Idem* libro 28. ad Sabinum.

Vt iurifurandi obligatio contrahatur: libertum esse oportet, qui iuret: & libertatis causa iurare.

1. ¶ Planè quaeritur, si quis liberti suo legauerit, si filio suo iurauerit se decem operarum nomine præstaturum, an obligetur iureiurando, & Celsus iuberit obligari eum ait: paruique referre, quam ob causam de operis liberti iurauerit, & ego Celso adquefco.

2. ¶ Iurare autem debet post manumissionem, ut obligetur, & siue statim, siue post tempus iurauerit: obligatur.

3. ¶ Iurare autem debet operas, donum, munus se præstaturum, operas qualescunque, quæ modo pro vè iure licito inponuntur.

4. ¶ Rescriptum est à Diuo Hadriano, & delinceptis, cessare operarum persecutionem aduersus eos, qui, ex causa fideicommissi ad libertatem perductus est.

35 Dabitur & in impuber. cu adoleuerit, operarum actio, sed interdum, & quadiu impubes est. na huius quoq. est ministeriu, si forte vel librarius, vel nomenclator, vel calculator sit, vel histrio vel alterius voluptatis art. ex. 6 ¶ Si liberi patroni ex inaequalibus partibus essent instituti: vtrum pro parte dimidia, an pro hereditariis habeant operarum actionem? & puto verius liberos pro equalibus habituros actionem.

7 ¶ Parui autem resert, in potestate fuerint liberi, an vero emancipati. 8 ¶ Sed si in adoptionem datum, heredem scripserit patronus: magis est, vt operae ei debeatur. 9 ¶ Nec patronus liberi submouentur ab operarum petitione.

8. Pomponius libro 3. ad Sabinum. Si quando duobus patronis iurauerit libertus operas se daturum: Libeoni placet: & deberi, & peti posse partem operae. cum semper praeterita opera, quae iam dari non possit, petatur, quod contingit, si vel ipse patronus iuretur, vel promittatur, vel communi eorum seruo, vel complures heredes vni patrono existant. 1 ¶ Pro libertis iurante fideiubere quibus posse placet.

9. Ulpianus libro 33. ad Sabinum. Operae in rerum natura non sunt. 1 ¶ Sed officiales quidem futurae nec cuiquam alij deberi possunt, quam patrono: cum proprietates earum & in edictis persona, & in eius, cui edictum, constituit. fabriles autem, alique eius generis sunt, vt ad quocunque cuiusque solui possunt. hanc enim, si in artificio sunt, iubente patrono & alijedi possunt.

10. Pomponius libro 15. ad Sabinum. Seruus patroni a libertis male ita stipulatur, Operas mihi dare spondet? itaque patrono dari stipulandum est. 1 ¶ Libertus operarum nomine ita iurando. Patro aut Lucio Titio, soluere Lucio Titio non potest, vt a patrono liberetur.

11. Iulianus libro 22. Digestorum. Nihil autem interest, extraneus sit Lucius Titius, an filius.

12. Pomponius libro 15. ad Sabinum: Via alie operae erunt, quae Lucio Titio dantur. Sed si libertatis causa pecuniam promittat libertus egeni patrono aut Titio, omnimodo adiecto Titij valet.

13. Ulpianus libro 38. ad Edictum. Si quis hac lege emptus sit, vt manumittatur, & ex constitutione Diui Marci peruenerit ad libertatem, operae ei impositae nullum effectum habebunt.

1 ¶ Sed nec cui bona adiecta sunt ex constitutione Diui Marci libertatum conseruandarum causa, poterit operas petere, neque ab his, qui directas, neque ab his, qui fideicommissarias acceperunt: quamuis fideicommissarias libertates qui acceperunt, ipsius liberti efficiantur. non enim sic sunt liberti, vt sunt proprii, quos nulla necessitate cogente manumissimus. 2 ¶ Iudicium de operis tunc locum habet, cum operae praeterierint. praeterire autem non possunt, antequam incipiant cedere. & incipiunt, posteaquam fuerint indiditae.

3 ¶ Etia si vxore habeat libertus, non prohibetur patronus operas exigere. 4 ¶ Si impubes sit patronus, voluntate eius non videtur liberta nupta: nisi tutoris auctoritas voluntati accesserit. 5 ¶ Rati quoque habitio patrono obest in nuptiis libertae.

14. Terentius Clemens libro 8. ad legem Iuliam & Papiam. Piane, cum deserit nupta esse, operas peti posse, omnnes fere consentiunt.

15. Ulpianus libro 38. ad Edictum. Libertus, qui post indictionem operarum valitudine impeditur, quo minus praestet operas, non tenetur. nec enim potest videri per eum stare, quo minus operas praestet.

1 ¶ Neque promitti, neque solui, nec deberi, nec peti pro parte poterit opera. Ideo Papinianus subleat: Si

non vna, sed plures operae sint, & plures heredes existant patrono qui operas stipulatus est: verum est, obligationem operarum numero diuidi. Denique Cellus libro duodecimo scribit, si communis libertus patronis duobus operas mille daturum se iurauerit, aut communi eorum seruo promiserit, quingenas potius deberi, quam singularum operarum dimidias.

16. Paulus libro 40. ad Edictum.

Elus artificij, quod post manumissionem didicerit libertus, operas debet praestare, si haec sint, quae quandoque honestae, & sine periculo vitae praestantur. nec semper haec, quae manumissionis tempore praestari debuerunt, sed si turpes operas postea exercere coeperit, praestare debet eas, quae manumissionis tempore praestabat. ¶ Tales patrono operae dantur, quales ex aetate, dignitate, valetudine, necessitate, propolito, ceterisque eius generis, in vtraque persona aestimari debent.

17. Idem libro singulari de iure patronatus.

Nec audiendus est patronus, si postea operas, quas vel aetas recusat, vel infirmitas corporis non patitur, vel quibus institutum vel propositum vitae minuitur.

18. Idem libro 40. ad Edictum.

Suo vitu vestituque operas praestare debet libertus, Sabinus ad Edictum praetoris vrbani libro quinto scribit. Quod si alere se non possit, praestanda ei a patrono alimenta.

19. Gaius libro 14. ad Edictum Prouinciale. Vt certe ita exigendae sunt ab eo operae, vt, his quoque diebus, quibus operas edat, satis tempus ad quaerendum faciendum, vade alij possit, habeat.

20. Paulus libro 40. ad Edictum.

Quod nisi fiat praetorem ipsam patrono denegatum operarum praestacionem, idque est verum: quia vnusquisque, quod spondidit, suo impendio dare debet, quadiu id, quod debet, in rerum natura est. ¶ Ex prouincia libertum Romam venire debere ad reddendas operas, Proculus ait: sed qui dies interea cesserint, dum Romam venit, patrono perire: dummodo patronus, tanquam vir bonus, & diligens patrisfamilias Romae moraretur vel in prouinciam proficiscatur: ceteram, si vagari per orbem terrarum velit non esse iniungendam necessitatem liberti, vbi que eum sequi.

21. Laolenus libro 6. ex Cassio.

Operae enim loco edi debent, vbi patronus moratur, sumpu scilicet & vectura patroni.

22. Gaius libro 14. ad Edictum Prouinciale.

Cum patronus operas stipulatus sit: tunc scilicet committitur stipulatio, cum poposcerit: nec libertus praestiterit. nec interest, adiecta sint haec verba, cum poposcero, annon sint adiecta. aliud enim est de operis, aliud de ceteris rebus. cum enim operarum editio nihil aliud sit, quam officij praestatio: absurdum est credere, alio die deberi officium, quam quo is vel let, cui praestandum est. ¶ Cum libertus promiserit patrono operas se daturum, neque adiecerit, libertus eius: constat, libertis eius ita demum deberi, si patri heredes extiterint. Heredes tamen extitisse libertos parenti ita demum prodesse ad operarum petitionem, Iuliano placet, si non per alium heredes extiterint. Itaque si quis, ex hereditate emancipato filio, seruum eius heredem instituerit, & per eum seruum heres extiterit filius: repellit eum ab operarum petitione debere, perinde ac repelleret patronus, qui operas non imposuisset, vel, quas imposuit, reuendisset.

23. In omnibus operis praecipue obseruandum est, vt temporis spatia, quae ad curam corporis necessaria sunt, libertis relinquatur.

23. Iulianus

23. Iulianus libro 22. Digestorum.

Haec operas, quas libertus promissit, multum differunt a fabrilibus vel pictoriis operis. denique si libertus faber aut pictor fuerit, quomodo id artificium exercebit, has operas patrono praestare cogitur, quare sicut fabriles operas quis potest sibi aut sibi stipulari, ita patronus a libertis operas sibi aut sempronio recte stipulatur. & libertus obligatione soluetur, si tales operas extra aeo delectat, quales patrono praestando liberaretur. ¶ Si patroni plures consulto in diuersas regiones discesserint, & libertus simul operas indixerit: potest dici diem operarum cedere, sed libertum non obligari quia non per eum, sed per patronos itares, quo minus opera dantur. Sicut accidit, cum aegrotanti liberti opera indicuntur. Quod si diuersarum ciuitatum patroni sint, & in sua quisque moratur: contumax debet in operis ab eo accipiendis. daturum alioquin est, eum, qui se liberare potest decem diebus operando, simul operis indicit, si in accipiendis non consentiant, compelli ad praestandum alteri quinque operarum ultimacionem.

24. Idem libro 52. Digestorum.

Variis certa species operarum in stipulatione deducitur veluti pictoriae fabriles: peti quidem non possunt, nisi praeterita: quia etsi non verbis, at re ipsa inest obligationi tractus temporis, sicut, cum Ephesti dari stipulatur, dies continetur, & ideo inutilis est haec stipulatio, Operas tuas pincturae tuam hodie dare spondet? Cedunt tamen operae ex die interpositae stipulationis, sed operae, quas patronus a libertis postulat, concessim non cedunt, quia id agi inter eos videtur, ne ante cederent, quam indicit fuisset, scilicet quia ex commodo patroni libertus operas edere debet, quod in fabro, vel pictore dici non conuenit.

25. Idem libro 65. Digestorum.

Patronus qui operas liberti sui locat, non statim intellegendus est mercedem ab eo capere, sed hoc ex genere operarum, ex persona patroni atque liberti colligi debet. ¶ Nam si quis pantheonum, vel archimimum libertum habeat, & eius medicis patri monij sit, vt non aliter operis eius vti possit, quam locauerit eas: exigere magis operas, quam mercedem capere existimandum est. ¶ Item plerumque medici seruos eiusdem artis libertos perducunt, quorum operis perpetuo vti non auter possunt, quam vt eas locent. Ea & in ceteris artibus dici possunt. ¶ Sed qui operis liberti sui vti potest, & locando pretium earum consequi malletis: existimandum est mercedem ex operis liberti sui capere.

¶ Nonnumquam autem, ipsis libertis postulantibus, patroni operas locant, quo facto, pretium magis operarum, quam mercedem, capere existimandi sunt.

26. Atilius Varus libro 7. Digestorum.

Medicus libertus quod putaret, si liberti sui medicinam non faceret, multo plures imperatores sibi habiturum postulabat, vt sequerentur se, neque opus facerent, id ius est, neque respondit, ius esse: dummodo liberales operas ab eis exigere, hoc est, vt adquirere eos meridiano tempore, & valetudinis, & honestatis suae rationem habere sineret. ¶ Item rogauit, si eas operas liberti dare nollent, quanti oporteret aestimari, respondit, quantum ex illorum operis fructus, non quantum ex incommodo dando illis, si prohiberet eos medicinam facere, commodi patronus consecutus esset.

27. Idem libro 1. ex Minicio.

Si libertus autem pantheonum exerceat: verum est, debere eum non solum ipsi patrono, sed etiam amicorum ludis gratuitam operam praestare, sicut eum quoque libertum, qui medicinam exercet, vt eum est, & oluuntate patroni curaturum gratia

amicos eius, neque enim oportet, patronum, vt operis liberti sui viatur, aut ludos semper facere, aut aegrotare.

28. Paulus libro singulari de iure Patronatus. Si duorum, pluriuue communis liberta, vnius patroni voluntate nupsit: alteri patrono ius operarum manet.

29. Ulpianus libro 64. ad Edictum.

Si operarum iudicio actum fuerit cum libertis, & patronus decellerit: conuenit, translationem heredi extraneo non esse dandam. filio autem, etsi heres non extat, etsi lis contestata non fuerit, tamen omnimodo competi, nisi exheredatus sit.

30. Celsus libro 12. Digestorum.

Si libertus ita iurauerit, dare se quod operas patronus arbitratus sit: non aliter ratum fore arbitrium patroni, quam si aequum arbitratus sit, & feret ea mens est personam arbitrio substituentiu: vt, quia sperem eum recte arbitraturum, id faciatis: non quia vel inmodice obligari velint. ¶ In libertam, quae voluntate patroni nupsit, praeteritam ante nuptias operarum actio datur.

31. Modestinus libro 1. Regularum.

Operis non impositis manumissus, etiam si ex sua voluntate aliquo tempore praestiterit, compelli ad praestandas, quas non promissit, non potest.

32. Idem libro sexto Pandectarum.

¶ Si, qui oneranda libertatis causa pecuniam patrono repromiserit, non tenetur, vel patronus, si pecuniam exegerit, bonorum possessionem contra tabulas eius non potest petere.

33. Laolenus libro sexto ex Cassio.

Imponi operae ita, vt ipse libertus se aliat, non possunt.

34. Pomponius libro 22. ad Quintum Mucium.

Mercedem & deminucionem, & augmentum, & mutationem recipere obligationes operarum sciendum est. Nam dum languet libertus, patrono operas, quae iam cedere coeperunt, percutit. Sed si liberta, quae operas promissit, ad eam dignitatem perueniat, vt inconueniens sit praestare patrono operas: ipso iure haec intercedit.

35. Paulus libro 2. ad Legem Iuliam & Papiam.

Liberta maior quinquaginta annis operas praestare patrono non cogitur.

36. Ulpianus libro 11. ad Legem Iuliam & Papiam.

Libero aut, libertatis causa societatem inter libertum & patronum factam, ipso iure nihil valere, palam esse.

37. Paulus libro 1. ad legem Iuliam & Papiam.

¶ Si libertus duos pluresve a se genitor, nasciueque sua potestate habeat: praeter enim, qui actum iudicium fecerit, quae operas suae, vt cu Papij pugnat, locauit: ne quae eum operas doni, numeris alidve quibusquam liberta, a causa patroni, libertusve eum, de quibus instituit, vel promissit, oblige sive eum, date a se, vt praestare debet, si non eodem tempore duo in potestate habuerit, vel vnum, minquentem liberabitur a potestatis obligatione.

¶ Annulli autem liberti ad eas operas, quae postea imponuntur, proficiunt, vt Iulianus ait. 2 ¶ Sed & si vno amisso obliget se, deinde alter nascatur: multo magis Pomponius ait amissum hunc iungi, vt liberetur. ¶ Nihil autem interest, verum ipsi promittat patrono, an eis, qui in potestate eius sint. 4 ¶ Sed, si creditori suo libertum patronus delegauerit, non potest idem dici. solutionis enim vicem continet haec delegatio: potest tamen dici, si id, quod patrono promissit, alij postea delegatum sit, posse eum liberari ex hac lege. nam verum est, patrono eum expromississe, quamuis patrono nunc non debeat, quod si ab initio delegatus patrono libertus

promiserit, non liberari eum. 5. ¶ Non solum futurarum, sed etiam praeteritarum operarum liberatio fit. 6. ¶ Iulianus, etiam si iam petita sunt opera, liberis sublati abolitionem faciendam. sed si iam operarum nominum condemnatus est, non potest liberari: quoniam iam pecunia debere cepit. 7. ¶ Postumus liberi heredes patris sui non liberat: quod proficisci liberatio à libertis debet, nec quisquam post mortem liberari intellegi potest. ex lege autem nati liberi profunt. 8. ¶ Etiam si in persona liberti collata liberatio est, fideiufsores quoque liberabuntur ex sententia legis. Quod si libertus expromissorem dederit, nihil hoc caput ei proderit.

38. *Callistratus* libro 3. Edicti monitorij. **H**abere demum imposita opera intelleguntur, quae sine turpitudine praestari possunt, & sine periculo vitae. nec enim, si meretrix manumissa fuerit, eadem operas patrono praestare debet, quamvis adhuc corpore quatuor faciat. nec harenarius manumissus tales operas: quia istae sine periculo vitae praestari non possunt. 1. ¶ Si tamen libertus artificum exerceat, eius quoque operas patrono praestare debebit, et post manumissionem id didicerit. quod si artificum exercere desierit, tales operas edere debet, quae non contra dignitatem eius fuerint: veluti vi cum patrono moreretur, peregre proficiscatur, negotium eius exerceat.

39. *Paulus* libro 7. ad Plantiam. **S**i ita stipulatio à patrono facta sit, *Si decem dies operas non dederis, viginti numerus datus, spondes?* videndum est: an nec viginti actio danda sit, quasi oneranda libertatis gratia promissa sunt, nec operarum, quae promissa non sunt: an vero opera duntaxat promissa singi debeant, ne patronus omnimodo excludatur, & hoc praetor quoque sentit operas duntaxat promissas.

1. ¶ Sequens illa qualisio est, an libertus impetrare debeat, ne maioris summa, quam viginti, condemnetur. quia videtur quodam modo patronus tanti operas estimasse, ideoque ipse non deberet egredi taxationem viginti. sed iniquum est, nec oportet libertis hoc indulgere: quia non debet ex parte obligationem comprobare, ex parte tanquam de iniqua queri.

40. *Papinianus* libro 20. Questionum. **S**i bona patroni venierint: operarum quae post venditionem praeterierint, actio patrono dabitur. & si alere se possit, ante venditionem praeteritarum non dabitur: quoniam ex ante gesto agit.

41. *Idem* libro 5. Responsorum. **L**ibertus qui operarum obligatione dimissus est, atque ita liberam testamenti factionem adsecutus est, nihilo minus obsequi verecundia tenetur. Alimentorum diversa causa est: iam inopia patroni per invidiam libertum convenit.

41. *Idem* libro 9. Responsorum. **C**eteram servum manumissum veloxi, ut operas liberati promissas, non cogitur manumissus promittere. sed, etsi promiserit, in eum actio non dabitur. nam iuri publico derogare non potuit, qui fideicommissariam libertatem dedit.

43. *Idem* libro 19. Responsorum. **O**peris obligatus, militis nomen sine iniuria patroni dabit.

44. *Severus* libro 4. Questionum. **S**i libertus moram in operis te, erit, fideiussor tenetur. mora fideiussoris nulla est. ac in homine debito fideiussor etiam ex sua mora in obligatione retinetur.

45. *Idem* libro 2. Responsorum. **L**ibertus negotiatoris veliarij an eandem negotiationem in eadem civitate & eodem loco invito patrono exercere possit respondit, nihil proponitur non possit, si nullam factionem ex hoc sentiet patronus.

46. *Valens* libro 3. Fideicommissorum.

Liberta si in concubitu patroni esset: perinde ac si nupta eidem esset, operarum petitionem in eam dari non oportet, constat.

47. *Idem* libro 6. Fideicommissorum. **C**ampanus scribit, non debere praetorem pati, donum, munus, operas imponi ei, qui ex fideicommissi causa manumittatur. sed si, cum sciret posse se id reculare, obligari se passus sit: non inhibendam operarum petitionem: quia donasse videtur.

48. *Idem* libro 2. Iuris Epitomarum. **S**icut patronus, ita etiam patroni filius, & nepos & pronepos, qui liberta nuptis conserit, operarum exactorem amittit. nam haec, cuius matrimonium conserit, in officio mariti esse debet. 1. ¶ Si autem nuptia, quibus patronus conserit sit, nullas habeat vires, operas exigere patronus non prohibetur. 2. ¶ Patronus etiam filia, & neptis, & nepti patroni, quae liberta nuptis conserit, operarum exactio non denegatur: quia his nec ab ea quae nupta est, indecore praestantur.

49. *Gaius* libro singulari de Censibus. **D**ivorum libertus potest aliquo casu singulis diversas operas uno tempore in solidum edere: veluti si librarius sit, & alij patrono liberorum scribendorum operas edat. aliter vero peregre, si suis proficiscens operas custodia domus ei innoxerit, nihil enim vetat, dum custodit viciniam, libros scribere. hoc ita Neratius libris membranarum scripsit.

50. *Neratius* libro 1. Responsorum. **O**perarum editionem pericere ex estimatione edentis nam dignitati facultatibus, consuetudinis, artificio eius convenientes edendas.

1. ¶ Non solum autem libertum, sed etiam alium quicumque operas edentem, alendum, aut satit temporis ad quatuor alimentorum relinquendum. & in omnibus temporibus ad curam corporis necessariam relinquenda.

51. *Paulus* libro 2. Manualium. **I**nterduum operarum manet petisio, etiam si ius patroni non sit. ut enicit in statibus eius, cui assignatus est libertus: aut nepote, aut ius patroni existat alterius patroni filio.

DE BONIS LIBERTORVM, TIT. II.

Vlpianus libro 42. ad Edictum.

Hoc edictum à praetore propositum est honoris, quem liberti patroni habere debent, moderandi gratia. nam quae (ut servus scribit) antea soliti fuerunt à libertis aurissimas res exigere, si viderentur ad remunerandum tam grande beneficium, quod in libertos conferunt, iam ex servitute ad civitatem Romanam perduntur. 1. ¶ Et quidem prius praetor Rutilius edixit, se amplius non daturum patrono, quam operarum, & societatis adionem: videlicet si nos, pepigisset, ut nisi ei obsequium praestaret libertus, in societate admittetur patronus. 2. ¶ Posteriores praetores certae partis bonorum possessionem pollicentur. videlicet eum in imago societatis induxit eiusdem partis praestantione, ut, quod vicius solebat societatis nomine praestare, id post mortem praestaret.

2. *Pomponius* libro 4. ad Sabinum. **S**i patronus à libertis praeteritis, bonorum possessionem petere poterit contra tabulas, & antequam peteret, decesserit, vel dies ei bonorum possessionis agnoscentis praeterierit: libertus, aut vel alterius patroni petere poterit. ex illa parte edicti, quae, prius non petentibus, aut etiam notentibus ad se pertinere, sequentibus datur, atque si priores ex eo numero non essent.

1. ¶ Sed si patronus heres institutus, aut libertus decesserit: superstitibus liberis, quae situm est, an illi contra tabulas testamenti bonorum possessionem

petitio, potest bonorum possessio, & est in duobus codicibus simul signatis alios atque alios heredes scripserit, & utrumque existeret utroque quasi ex uno competere bonorum possessio: quia pro vobis tabulis habendum est, & supremum utrumque accipiemus. 7. ¶ Sed si unum fecerit testamentum, aliud quasi exemplum si quidem id extat, quod voluit esse testamentum, bonorum possessio petetur: si vero id, quod exemplum erat, bonorum possessio peti non poterit: ut Pomponius se i. sic. 8. ¶ Exigit praetor ut ius bonorum possessio datur. utroque tempore ius testamenti faciendi habuerit, & cum facit testamentum, & cum moritur. proinde si impubes, vel furiosus, vel quis alius ex his, qui testamentum facere non possunt, testamentum fecerit: deinde habens testamenti factionem decesserit: peti bonorum possessio non poterit. Sed & si filius familias putus se patrem familias, testamentum fecerit, deinde mortis tempore patrem familias inveniatur: non potest bonorum possessio secundum peti, sed si filius familias veteranus de castris faciat: deinde emancipatus, vel alias patrem familias factus decesserit: potest eius bonorum possessio peti. Sed si quis utroque tempore testamenti factionem habuerit: medio tempore non habuerit: bonorum possessio secundum tabulas peti poterit. 9. ¶ Si quis autem testamentum fecerit, deinde amiserit testamenti factionem, vel furor, vel quod ei bonis interdictum est: potest eius peti bonorum possessio, quia iure testamenti eius valet. & hoc generaliter de omnibus huiusmodi dicitur, qui amittant mortis tempore testamenti factionem, sed ante factum eorum testamentum valet. 10. ¶ Si linum, quo legate sunt tabellae, incilum sit: si quidem alius contra voluntatem testatoris inciderit: bonorum possessio peti potest, quod si ipse testator id fecerit: non videtur signatus, & ideo bonorum possessio peti non potest. 11. ¶ Si rosa sit: si muribus tabulis, vel linum aliter ruptum, vel vetustate putrefactum, vel situr, vel casu: & sic videtur tabulae signatae maxime si proponas, vel vinum linum tenere. Si ter forte vel quater linum esset circumductum: dicendum est, signatas tabulas eius exitare, quamvis vel incisa, vel rosa sit pars vni.

2. *Idem* libro 41. ad Edictum.

Aequissimum ordinem praetor sequutus est, vobis enim, primo ad liberos bonorum possessionem contra tabulas pertinere, mox, si inde non sit occupata, iudicium defuncti sequendum. Expectandi igitur liberi erunt, quando bonorum possessionem petere possunt, quod si tempus fuerit finium, aut ante decesserint, vel repudiarint, vel ius petende bonorum possessionis amiserint: tunc reuertetur bonorum possessio ad scriptos. 1. ¶ Si sub conditione heres institutus filius sicilianus, & petat, quae putat, secundum tabulas competere ei, quasi scripto, bonorum possessionem, qualis qualis condicio sit etiam si haec, *si manus ex Africa venis*, & quamvis decesserit condicio: praetor tamen filium, qui admiserit secundum tabulas, queri debet, ac si contra tabulas, acceperit, quae iustio ei, qui emancipatus est, necessaria est. 2. ¶ Pro qua quisque parte heres scriptus est, pro ea accipiet bonorum possessionem, sic tamen, ut, si non sit, qui e concurret, habeat solus bonorum possessionem, quamdiu tamen ex heredibus unus deliberat, ut si admittat bonorum possessionem, an non: portio bonorum possessionis eius coheredi non defertur. 3. ¶ Si primus quidem ita substitutus sit, si intra decem menses, si post decem, intra quatuordecim annos: si quidem intra decem decesserit: primus solus heres erit, & accipiet bonorum possessionem: si vero post decem, intra quatuordecim, secundus solus heres erit, & accipiet bonorum possessionem: nec substitutus, cum ad suam

quisque causam substitutus sit. 4. ¶ Defertur bonorum possessio secundum tabulas primo gradu scripti, heredibus: mox, illis non petentibus, sequentibus non solum substitutis, verum substituit quoque substitutis: & per seriem substitutos admittimus omnes, qui primo loco scripti sunt. nam si ceteri ad eundem hereditatem proximi sunt, ita ad bonorum possessionem admittenda. 5. ¶ Si quis ita scripserit: *Primus ex parte haec est: si Primus heres non erit, Secundus heres est. Tertius ex alia parte dimittit heres est. si non erit. Quartus heres est: Primus & Tertius priores ad bonorum possessionem inuitantur.* 6. ¶ Si quis ita instituerit heredes: *Vter ex fratribus, in Seiam uxorem d. X. ex d. d. ante m. l. heres est: uter non d. X. ex qua haec heres est: si quidem mortua fuerit Seia, aquas partes habituros heredes constat: quod si ab altero vxor ducta fuerit, dodrantem & quadrantem eis competere: bonorum autem possessionem, in eam existat condicio, neutrum petere.* 7. ¶ Si consulto sit inductum nomen heredis: indubitanter probatur, bonorum possessionem petere eum non posse, quemadmodum non potest, qui heres scriptus est non consulto testatore, nam pro non scripto est, quem scribi noluit.

8. ¶ Si duo sit heredes instituti, Primus, & Secundus, Secundo Tertius substitutus: omittente Secundo bonorum possessionem, Tertius succedit, quod si Tertius noluerit hereditatem adire, vel bonorum possessionem accipere: recidit bonorum possessio ad Primum: nec erit ei necesse petere bonorum possessionem, sed ipso iure ei adhaeret: heredi enim scripto, si aut portio hereditatis, ita & bonorum possessio adhaeret.

9. ¶ Si servus heres scriptus sit: ei domino defertur bonorum possessio, ad quem hereditas pertinet, ambulat enim cum domino bonorum possessio, quare si mortis tempore Stichus heres institutus fuit servus Sempronij, nec Sempronius eum iussit adire, sed vel decessit, vel etiam eum aligenavit, & cepit esse Septicij, euenit: vi, si Septicij eum iusserit, Septicij defertur bonorum possessio, ad hunc enim hereditas pertinet, unde si per multos dominos transierit servus, utres, vel plures, novissimo dabimus bonorum possessionem.

3. *Paulus* libro 41. ad Edictum.

Verum est, omnem postumum, qui moriente testatore in vtero fuerit, si natus sit bonorum possessionem petere posse.

4. *Vlpianus* libro 42. ad Edictum.

Charit appellatio & ad novam Chartam referatur, & ad delecticam, proinde & si in opisthographo, qui testatus sit, hinc peti potest bonorum possessio.

5. *Idem* libro 4. Disputationum.

Si sub conditione heres quis institutus sit, & accepta bonorum possessione secundum tabulas, condicio decesserit: interdum euenit, ut res possessori concedenda sit, ut puta si filius sit emancipatus sub conditione heres institutus, nam si decesserit condicio, attamen secundum tabulas bonorum possessionem eum accipere Iulianus scribit, sed etsi is fuerit, qui ab intestato bonorum possessorem futurus esset: utendum esse scripsit, & hoc iure vii mur.

1. ¶ Videndum, an legata ab eis debeantur, & si filius qui de, quasi contra tabulas bonorum possessione accepta, rem habere videtur: ceteri vero quasi ab intestato, & ideo filius liberis parentibusque legata relicta solis praestare cogetur, ceteris non. Plana est, cui ab intestato fideicommissum relictum est, heri praestandum: quasi videatur hoc ipso

fraudatus, quod ex testamento petita sit bonorum possessio.

1. Idem libro 8. Disputacionum. Hi demum sub condicione heredes instituti, bonorum possessionem secundum tabulas, etiam pendente condicione, necdum impleta, petere possunt, qui iustiter sunt instituti, quod si iniustiter quis sit institutus, nec ab bonorum possessionem ioculis institutio profi. it.

7. Iulianus libro 23. Digestorum. Cum tabula testamenti plurium signis signata essent, & quaedam ex his non parent, septem tamen signa manent, sufficit ad bonorum possessionem dandam, septem testium signa comparere: licet non omnium, qui signauerint, maneat signa.

8. Idem libro 24. Digestorum. Si ita scriptum sit: Sempronius ex parte dimidia heres esto, Titius ex parte altera, ex parte tertia heres esto. Idem Titius si natus ex Africa venerit, ex parte sexta heres esto. Titius non ex duabus partibus heres scriptus, sed ipse sibi substitutus intellegi debet. idcoque non ex maiore parte, quam tertius scriptus videtur. secundum hanc rationem, cum sextans vacuum relinquatur, bonorum possessione Titius accipiet non solum tertie partis, sed eius quoque, quae ex sextante eidem aderescit. 1. Qui filio impuberi substituitur ita: Si natus natus fuerit, priusquam in suam matrem veniat, tunc Titius mihi heres esto, sicut hereditatem vendicat, perinde ac si verbum hoc mihi adiectum non esset: ita bonorum quoque eius possessionem accipere potest.

2. Sed & cum in praenomine, cognomine erratum est, ad quem hereditas pertinet, etiam bonorum possessionem accipit. 3. Is autem, cuius nomen in testamento voluntate testatoris perductum est, sicut ad aduendum hereditatem, ita ad petendam bonorum possessionem scriptus non intellegitur, quamuis nomen eius legatur.

4. Quidam testamentum in tabulis sibi fecit, filio autem impuberi per nuncupationem substituit. respondit sententiam praetoris in danda bonorum possessione eam esse: ut separatim patris, separatim filij heredes aditari debeant. nam quem admodum scripto filij heredi separatim ab heredibus patris, ita nuncupato potest videri separatim a scriptis patris heredibus bonorum possessionem dari.

9. Pomponius libro 2. ad Sabinum. Ut bonorum possessio secundum pupillares tabulas admitti possit: requiritur, an patris testamentum signatum sit, licet secundae tabulae testigatae proferantur.

10. Paulus libro 8. ad Plautium.

Si seruus sub condicione heres institutus sit: ad bonorum possessionem accipere potest, dubitatur, & Scaeuola noster probat, posse.

11. Papinianus libro 13. Quaestionum.

Qui ex liberis meis impulerit supremis meritis, et Titius heres esto, duobus peregre defunctis, si substitutus ignoret, vter nouissimus decesserit: admittenda est Iuliani sententia, qui propter incertum condicionis, etiam prioris posse peti possessionem bonorum respondit. 1. Filius heres institutus, post mortem patris ab hostibus rediit, bonorum possessionem accipiet: & anni tempus, a quo rediit, ei computabitur. 2. Testamento facto, Titius adrogandum se praebuit: ac postea sui iuris est: eius, vita decessit. scriptus heres, si possessionem petat, exceptione doli mali sum mouebitur. quia, dando se in adrogandum, testator eum capite sort unas quoque suas in familiam & domum alienam transferat. Plautus si sui iuris effectus, codicillis aut aliis litteris eodem testamento se mori velle declarauerit: voluntas, quae defecerat, iudicio recenti

redisse intellegitur: non secus, ac si quis aliud testamentum fecisset, ac suppremas tabulas inclidisset, vt priores suppremas relinqueret. nec putauerit quiquam, nulla voluntate constitui testamentum, non enim de iure testamenti maxime quaeritur, sed viribus exceptionis, quae in hoc iudicio, quanquam actori opponitur, ex persona tamen eius qui opponit, estimatur.

12. Paulus libro 7. Quaestionum. Ut scriptus heres agnoscere possit bonorum possessionem, exigendum puto, vt & demonstratus sit propria demonstratione, & portio adscripta ei inueniri possit: licet sine parte institutus sit. nam qui sine parte heres institutus est, vacantem portionem vel alium assem occupat. Quod si ita heres sit, tus sit, vt interdum excludatur a testamento, eo quod non inueniatur portio, ex qua institutus est: nec bonorum possessionem petere potest. id euenit, si quis ita heredem instituit: Titius, iura ex parte prae iustitiam heredes scriptum habet, heres esto, vel, Quia ex parte adiecta scriptum eum habet, heres esto. licet scriptus non inueniatur. Quod si ita scripto, Titius si cum parte restat: ex semel scriptum heres dem habet, vel, si eum codicillis ex semel heredes suis sit, ex semel heres est: tunc accipiet bonorum possessionem, quasi sub condicione heres scriptus.

SI A PARENTE QVIS MANY, MISSVS SIT, TIT. XII.

Ulpianus libro 45. ad Edictum.

Era tabulas bonorum possessione liberti patitur exitum, quod aequissimum praetori visum est: quia a parente beneficium habuit bonorum quae redorunt. quippe, si filius familias esset, quodcumque sibi adquireret, eius emolumentum patri quaereret. & ideo itum est in hoc, vt parens exemplo patroni ad contra tabulas bonorum possessionem admittatur. 1. Enumerantur igitur edicto personae manumissorum: si in ea qui a patre, abve patre, prae iustitiam patris. 2. Neptis ab avo manumissa, dedit se adrogandum patri suo, siue manens in potestate patris decesserit. siue manumissa diem suum obeat: solus admittitur aus ad eius successorem ex interpretatione edicti. quia perinde desert praetor bonorum possessionem, atque si ex seruitute manumissus esset. porro si hoc esset: aut non esset adrogatus: quia adrogatio liberti admittenda non est: aut si obrepserit, patroni tamen nihilominus ius integrum maneret. 3. Si parens vel accepit pecuniam, vt emanciparet, vel postea vivus in eum filius, quantum satis est, contulit, ne iudicia eius inquietet: exceptione doli repellitur. 4. Est & alius casus, quo bonorum possessionem contra tabulas parens non accipit: si forte filius militare creperit. nam Diuus Pius rescriptis, patrem ad contra tabulas bonorum possessionem venire non posse. 5. Liberos autem manumissos non venire ad contra tabulas bonorum possessionem filij, constat: quamvis patroni veniant. 6. Patrem autem, & accepta contra tabulas bonorum possessione, & ius antiquum, quod & sine manumissione habebat, posse sibi defendere, Iulianus rescriptis. nec enim ei nocere debet, quod iura patronatus habebat, cum sit & pater.

3. Gaius libro decimoquinto ad Edictum Provinciale.

Non vsque adeo ex quaeris est patrono patris, vt etiam Fauiana aut Caluisiana actio ei detur. quia iniquum est, ingenium hominibus non esse liberam rerum iuarum alienationem.

3. Paulus libro 2. ad Plautium. patronus

Pacorus ait: Si turpes personas (veluti meretricem) a parente emancipatus & manumissus heredes fecisset: totorum bonorum contra tabulas possessio parenti datur: aut constituitur patris, si non turpis heres esset institutus. 1. Si filius emancipatus, testamento suo patrem suum praeterierit, siue heredem instituerit: de ideo commissis non cogetur pater praestare ex sua parte, quae ei debetur, ut iam si adierit hereditatem. Sed est filia, vel neptis manumissa filij: & pater, vel avus praeterierit: petat bonorum possessionem: ea dem, quae in filio dicenda sunt.

4. Marcianus libro 9. Digestorum.

Pater, qui filium emancipauit, de his, quae libertatis causa imposita fuerint, praetor nihil edicit. & ideo frustra pater operas stipulabitur de filio.

5. Papinianus libro 11. Quaestionum.

Diuus Traianus filium, quem pater male contra pietatem adiciebat, coegit emancipare. quo postra defuncto, pater, vt manumissus, bonorum possessionem sibi competere dicebat. sed consilio Neratij Pifis, & Arriani ei propter necessitatem soluendae pietatis denegata est.

DE BONORVM POSSESSIONE

ex testamento militis,

TIT. XIII.

Ulpianus libro 45. ad Edictum.

Non dubium est, quin debeant ratae voluntates esse eorum, qui in hoficolo suprema iudicia sua quoquo modo ordinassent, ibidemque diem suum obissent. quamquam enim distet coadicio militum ab his personis, quas constitutiones principales separarent: tamen qui in prociadu versantur, cum eade pericula experiantur, iura quoque eadem merito sibi vindicant. Omnes igitur omnino, qui eius sunt conditionis, vt iure militari testari non possint, si in hoficolo deprehendantur, & illic decedant: quomodo velint, & quomodo possint, testabuntur: siue praes quis sit praenunciatus, siue legatus, siue quis alius, qui iure militari testari non potest. 1. Item nauarchos & trierarchos classium iure militari posse testari, nulla dubitatio est. In classibus omnes remiges, & nauarchos milites sunt. in vigiles, milites sunt. & iure militarios testari posse, nulla dubitatio est. 2. Si quis militum ex alio numero transfatus sit in alium: quamuis & hinc sit exemptus, & illo nondum peruenierit: tamen poterit iure militari testari. est enim miles, quamuis in numeris non sit.

DE IVRE PATRONATVS,

TIT. XIII.

Ulpianus libro 9. de officio proconsulis.

Patronorum querellas aduersus libertos praesides audire, & non translatiue exequi debent: cum, si integrus libertus sit, non impunet ferre eum oporteat. Sed si quidem in officio sit patrono patronae, liberti ferre eorum sitantur: modo castigari eum sub comminatione aliqua fuerit: non desatur, si rursus causam querellae praebuerit, & dimitti oportet. Enimvero si contumeliam fecit, aut conuincium eis dixit: etiam in exilium temporale dari debet. Quod si manus intulit, in metallum dandus erit. Idem, & si columniam al quam eis intulit, vel delatorum subornauit, vel quam causam aduersus eos cepit.

2. Idem libro 1. Opinioium.

Liberti homines negotiatione licita prohiberi a patronis non debent.

3. Marcianus libro 1. Institutionum.

Si quis tutor datus, cum sibi legata esset ancilla, & rogatus eam manumittere, manumiserit: agnatio

legato, & tutela pupilli se excusauerit: Diui Seuerus & Antoninus rescripterunt, hunc esse quidem patronum, sed omni commodo patronatus carere.

4. Idem libro 5. Institutionum.

Vra libertorum, patronorum liberis, cum pater eorum erat perduellionis damnatus, falsa esse Diui Seuerus & Antoninus benignissime rescripterunt, sicut ex alia causa punitorum liberis iura libertorum salua sunt.

5. Idem libro 13. Institutionum.

Diuus Claudius libertum, qui probatus fuerit praetoris delatores summississe, qui de statu eius facerent ei quaestionem, seruum patroni esse iussit eum libertum. Imperatoris nostri rescripto cauetur, vt, si patronus libertum suum non aluerit, ius patroni perdat.

6. Paulus libro 2. ad Legem Aeliam Sentiam.

Digere iure iurando, ne subat liberta, vel liberis tollat intellegitur etiam is, qui libertum iurare patitur. sed si, ignorante eos suus filius adegerit, stipulatus fuerit: nihil ei nocebit. certe si in usu patronis, qui in potestate est, idem fecerit: dicendum est, eum hac lege teneri. 1. Stipulatus est centum operas, aut in singulas aureos quinos dari. non videtur contra legem stipulatus: quia in potestate liberti est, operas dare. 2. Quamuis nulla persona lege excipitur: tamen intellegendum est, de his legem sentire, qui liberos tollere possunt. itaque si castratum libertum iure iurando quis adegerit: dicendum est, non puniri patroni hac lege. 3. Si patronus libertam iure iurando adegerit, vt sibi nuberet: si quidem ducturus eam adegerit: nihil contra legem fecisse videbitur. si vero non ducturus, propter hoc solum adegit, ne alij nuberet: fraudem legi factam Iulianus ait: & perinde patronum teneri, ac si coegisset iurare libertam non nupturam. 4. Lege Iulia de maritandis ordinibus, permittitur iurandum: quod liberto in hoc impostum est, ne uxorem duxerit libertae, ne nuberet: si modo nuptias contrahere recte velint.

7. Modestinus libro singulari de Manumissionibus.

Diuus Vespasianus decreuit: vt si qua hac lege venierit, ne prostituere, & si prostituta esset, vt esset libera: si postea ab emptore alij sine condicione veniit: ex lege venditionis liberam esse, & libertam prioris venditoris. 1. Mandatis Imperatorum cauetur, vt etiam in prouinciis praesides de querellis patronorum ius dicentes, secundum delictum admiffum libertis poenas irrogent. Interdum illae poenae a liberto ingrato exiguntur: vel pars bonorum eius auferitur: & patrono datur: vel sustibus caeditur, & ita absoluitur.

8. Idem libro 6. Regularum.

Seruum a filio familias milite manumissum, Diuus Hadrianus rescriptis militem, libertum suum facere, non patris. 1. Seruus non manumissus libertatem consequitur is, qui ea lege distractus est, vt manumittatur intra tempus: quod superueniens, licet non manumittatur, faciet tamen libertum emptoris.

9. Idem libro 9. Regularum.

Filii hereditate paterna se abstinentes, ius, quod in libertis habent paternis, non amittunt. Idem & in emancipato. 1. Vt in bonis liberti locum quidam non haberent, lege excipiuntur: rei capitalis damnatus, si restitutus non est: si index cuius flagitii fuerit: vel, maior annis viginti quinque cum esset, capitis accusauerit libertum paternum.

10. Terentius Clemens libro 9. ad legem Iuliam & Papiam.

Ums patronum, qui capitis libertum accusasset, & excludi a bonorum possessione contra ta-

buas placuit. Labo ex ista abbat. capitis accusatio...

11. Ulpianus libro 10. ad legem Iuliam & Papiam.

12. Modestinus libro 1. Responsorum.

13. Idem libro 1. Pandectarum.

14. Paulus libro 3. ad legem Iuliam & Papiam.

15. Paulus libro 8. ad legem Iuliam & Papiam.

16. Ulpianus libro 10. ad legem Iuliam & Papiam.

17. Idem libro 11. ad legem Iuliam & Papiam.

18. Idem libro 12. ad legem Iuliam & Papiam.

19. Idem libro 13. ad legem Iuliam & Papiam.

adfirmavit. non arbitratum se aliter respondere de...

20. Scacola libro 4. Responsorum.

21. Paulus libro 1. Sententiarum.

22. Idem libro 3. Sententiarum.

23. Hermogenianus libro 3. Iuris epitomatum.

24. Idem libro 3. Iuris epitomatum.

25. Idem libro 3. Iuris epitomatum.

26. Idem libro 3. Iuris epitomatum.

27. Tryphenianus libro 15. Disputationum.

28. Idem libro 15. Disputationum.

29. Idem libro 15. Disputationum.

30. Idem libro 15. Disputationum.

31. Idem libro 15. Disputationum.

32. Idem libro 15. Disputationum.

33. Idem libro 15. Disputationum.

si non petere possint. & eo decursum est. ut mortis...

34. Idem libro 41. ad Edictum.

35. Idem libro 41. ad Edictum.

36. Idem libro 41. ad Edictum.

37. Idem libro 41. ad Edictum.

38. Idem libro 41. ad Edictum.

39. Idem libro 41. ad Edictum.

40. Idem libro 41. ad Edictum.

41. Idem libro 41. ad Edictum.

42. Idem libro 41. ad Edictum.

43. Idem libro 41. ad Edictum.

44. Idem libro 41. ad Edictum.

45. Idem libro 41. ad Edictum.

46. Idem libro 41. ad Edictum.

47. Idem libro 41. ad Edictum.

48. Idem libro 41. ad Edictum.

ta repellent patronum à contra tabulas bonorum...

19. Si patrono conditionis implendae causa...

20. Debitam autem partem eorum, quae, cum...

4. Paulus libro 42. ad Edictum.

SI necem domini detulerit. servus: praetor statu...

2. Si deportatus patronus sit: filio eius compe...

3. Si extraneus à libertis heres institutus, togat...

5. Idem libro 15. ad Edictum Provinciale.

LIBERTINUS, qui patronum patronique liberti...

1. Si patroni filium emancipatum & nepotes...

6. Ulpianus libro 43. ad Edictum.

ET si ex modica parte instituit sint liberi liberti...

1. Cum patroni filia heres instituta esset à li...

11. Si patronus sub conditione sit institutus...

12. Quid ergo si mortis tempore perdidit, ex...

13. Si tamen in praeteritum collata sit condicio...

14. Si libertus patronum suum ita heredem scri...

15. Si debita patrono portio legata sit, etsi scriptus non fuerit, tatis ei...

16. Sed etsi institutus sit ex parte mi...

17. Sed & mortis causa donationibus poterit patrono debita portio suppleri...

18. Sed etsi non mortis causa donavit libertus...

est cuiusdam: competit ei legitimum auxilium: quia ad, quod sperabit se habiturum, non habet. Sed est non totum cuiusdam sit, verum aliquo minus habet, quam putavit: erit ei subueniendum.

2 ¶ Si seruo vel filio suo aliquid relictum patronus adgnouerit: perinde à contra tabulas bonorum possessione repellitur, atque si adgnouisset sibi relictum.

3 Sed est mortis causa donationem adgnouerit: dicendum est, repelli eum à contra tabulas bonorum possessione. sic tamen, si post mortem liberti adgnouit, ceterum si ei viuus libertus donauit, ille accepit: non ideo erit repulsus à contra tabulas bonorum possessione: quia potest dicere, sperasse, quod in testamento quoque gratas cum fieret, remittique ei debet ab eis decedere, vel ea cõpensare in portionem pro rata.

4 ¶ Quare dicitur, estis conditionis implende causa quid fuerit datum patrono post mortem liberti, repelli eum à contra tabulas bonorum possessione, quasi adgnouerit iudicium.

5 ¶ Si patronus minor anis viginti quinque liberti iudicium adgnouerit: in integrum restitui eum oportere existimamus, vt possit contra tabulas accipere.

9. Paulus libro 42. ad Edictum.

¶ Vi in seruitutem libertum paternum petierit: nec nomine liberorum, bonorum possessionem accipere potest.

10. Ulpianus libro 44. ad Edictum.

¶ Si ex patronis alicui satisfactum non erit, ita vt alij amplius sua portione ex bonis liberti relinquatur: ei, cui satisfactum non erit, ita actio dabitur, vt eius portio suppleatur ex eo, quod extraneo heredi, & quod patrono supra, suam portionem relictum est. Eadem ratio & in pluribus patronis seruabitur.

¶ Iulianus ait, eum qui ab auo suo exheredatus est, à bonis liberorum eius summoueri, à patris vero sui liberorum bonis non excludi, quod si à patre sit exheredatus, ab auo non fit: non solum à liberorum paternorum bonis, verum etiam ab aui quoque excludi debere: quia per patrem auius libertos consequitur, quod si pater eius sit ab auo exheredatus, ipse non sit posse nepotem auiorum liberorum contra tabulas bonorum possessionem petere. Idem ait, si pater me exheredauit, aui meus patrem meum, & prior aui decederit: ab utriusque libertis me repelli. sed si ante pater decedisset, postea aui decedendum erit, nihil mihi nocere patris exheredationem ad auiorum liberorum bona.

11. Iulianus libro 26. Digestorum.

¶ Quid si pater meus à patre suo sit exheredatus, ego neque à patre meo neque ab auo: mortuo quidem patre, & aduersus abitos & aduersus paternos libertos ius habeo: viuente patre: quamdiu in potestate eius ero, non petam contra tabulas auiorum liberorum bonorum possessionem: emancipatus non summouebor.

12. Ulpianus libro 44. ad Edictum.

¶ Si patronus testamento iure militari factò filium silentio exheredauerit, debet nocere ei exhereditatio, verum est enim, hunc exheredatum esse.

1 ¶ Si quis libertum filio suo assignauerit, eumque exheredauerit: admitti potest ad bonorum liberti possessionem. 2 ¶ Si quis non mala mente parentis exheredatus sit, sed alia ex causa: exhereditatio ipsi non nocet. vt puta pone furoris causa exheredatum eum: vel ideo, quia impubes erat: heredemque institutum, rogatum ei restituere hereditatem. 3 ¶ Si quis, cum esset exheredatus, pronuntiat vel perperam sit exheredatus nõ esse: nõ repellitur, rebus enim iudicatis standum est.

4 ¶ Si filius patroni exheredatus in partem optinuerit de inofficioso, in partem victus sit: videamus, an noceat ei exhereditatio, & nocere arbitror, quia testamentum valet, quo exheredatus est.

5 ¶ Ex testamento autem, ex quo neque adita hereditas est, neque petita bonorum possessio, libertis exhereditatio non nocet. absurdum est enim, ita hoc tantum valere testamentum, vt exhereditatio vigeat, cum alias non valeat.

6 ¶ Si patroni filius priore gradu sit heres scriptus, secundo exheredatus: huic non nocet exhereditatio: cum voluntate patris vel exiterit heres, vel existere potuerit. neque enim debet videri pater indignum existimasse filium bonis liberorum, quæ ad hereditatem suam primum vocauerit. Ac ne eum quidem existimandum est summoueri à bonis liberti, qui à primo gradu exheredatus, & idem substitutus est. Ergo is, qui institutus sit heres vel primo gradu, vel sequenti, vel alio quo gradu: licet exheres sit eodem testamento: non est summouendus à liberti bonis.

7 ¶ Si patroni filius emancipatus noluerit adire hereditatem: vel qui in potestate est retinere: nihilominus liberti bonorum possessionem habebit.

13. Iulianus libro 26. Digestorum.

¶ Filius patroni exheredatus, quatuor nepos ex eo heres scriptus fuerit, bonorum possessionem contra tabulas paternorum liberorum accipere non potest: licet enim necessarius existat patri suo: non per semetipsum, sed per alium, ad hereditatem admittitur, & certe constat: si emancipatus filius exheredatus fuerit, & seruus eius heres scriptus: & si iusserit seruo hereditatem adire, & ita patri suo heres existiterit: non habebit contra tabulas paternorum liberorum bonorum possessionem.

14. Ulpianus libro 45. ad Edictum.

¶ Vis, cum maior natus esset, quam viginti quinque annis, libertum capitis accusauerit, aut in seruitutem petierit: remouetur à contra tabulas bonorum possessionem.

1 ¶ Si verò accusauerit minor: dicendum est, hunc non excludi: siue ipse, siue tutor eius, vel curator accusauerit.

2 ¶ Sed si minor quidem instituerit accusationem, maior autem factus sententiam accepit: benignè erit dicendum, ignoscere ei debere: quia minor cepit, neque enim imputare ei possumus, cur non deteruit accusationem, vel cur abolitionem non petierit, cum alterum si fecisset, in Turpilianam incidere: alterum non facile inopretetur. cent si abolitione publicè data, repetit (iam) iam maior dicendum est, hunc esse remouendum, maior enim factus, potuit sine timore deserere abolitionem accusationem. 3 ¶ Is demum videtur capitis accusasse, qui tali iudicio appetit, cuius pœna aut supplicium habuit, aut exitium, quod sit vice deportationis, vbi ciuitas amittitur. 4 ¶ Si tamen quis libertum eo crimine accusauerit, cuius pœna non est capitis, verum tamen iudicanti placuit augere pœnam, non obest hoc patroni filio. neque enim imperitia, aut feueritas iudicantis obesse debet patroni filio, qui crimen leuius inportauit.

5 ¶ Sed si non accusauerit, sed testimonium in caput liberti dixit, aut subiecit, accusator totus puto eum à contra tabulas remoueri.

6 ¶ Si libertus maiestatis patroni filium accusauerit: & patroni filius calumnia eum capitis puniri desiderauerit: non debet repelli hoc edicto. idem puto, & si ab eo petitus, retorsit in eum crimina. ignoscendum enim est ei, si voluit se vlcisci pro uocatus.

7 ¶ Si patris mortem defendere necesse habuerit: an dicendum sit, hic quoque ei succurrendum, si libertum paternum propter hoc accusauerit: medicum sorte patris, aut cubicularium, aut quem alium, qui circa patrem fuerat? & puto succurrendum, si affectione & periculo paternæ substantiæ ducente necesse habuit accusationem vel calumniosam instituire.

8 ¶ Accusator autem est dicitur, qui crimina obicit, & causat.

¶ Causam perorari vsque ad sententiam effecit, egerit, si autem queat, non accusauerit, & hoc iure viuam, sed si appellacione interposita desit: benignè accitur non perulisse accusationem. Si igitur pendente appellacione decessit libertus, potroni filius admittetur ad bonorum possessionem: quia sententia libertus morte subtrahitur est. 9 ¶ Si patroni filius aduocationem accusatori liberti præstitit, nõ est repellendus, neque enim aduocatus accusatur, quasi testamento cauerit, vt accusaretur libertus, quasi seruum sibi parasset, aut quid aliud in se admisisset: magis est, vt ignoscere libertis deberet, qui non sponte accusauerunt. 11 ¶ Sed & si accusauerit libertum, & probauerit crimen patroni filium, postquam hic libertus sit restitutus: non erit repellendus, crimina enim quod in eadem etiam petierit.

15. Tryphonius libro 17. Disputationum.

¶ Idem est, estis enim quidem, quod in liberto probatum est, meretur capitis pœnam: benignius autem punitus est libertus, vel ut tantum relegatus, de calumniatore enim censit pretor.

16. Ulpianus libro 45. ad Edictum.

¶ In seruitutem petisse non is videtur, qui ei, qui in possessione erat seruitutus, petenti se in libertatem contradixit, verum is, qui ex libertate petit in seruitutem. 1 ¶ Sed & si quis non totum suum, sed pro parte, vel vsum fructum, in eo suum dicat, vel quid aliud, quod habere non potest in eo, nisi seruus sit: an repellatur, quasi in seruitutem petierit, quod est verius.

2 ¶ Si petierit in seruitutem, & optinuerit, mox cognita veritate passus sit in libertate morans: nõ debet ei obesse, maxime si habuit iusti causam erandi. 3 ¶ Petisse in seruitutem non videtur, qui ante litam contestatam desistit. Sed est ei potestatem contestatam dicendum est, nec id nocere debere: quia non vsque ad sententiam durauit. 4 ¶ Si patroni filius sit vel exheredatus, vel si in seruitutem libertum paternum petit, vel capitis accusauerit libertum: non nocet hoc liberti eius, qui in potestate non sunt: & hoc Dini fratres Quirtilii rescripserunt. 5 ¶ Si quis bonorum possessionem contra tabulas liberti accepit, ab omni liberti iudicio repellitur, nec tantum si ipsi liberti heres fuerit scriptus, verum etiam si in N. pubei filio substitutus. nam & Iulianus scripsit, si post petitam bonorum possessionem, adierit impuberis filij liberti hereditas: & patronus, si debet adire, & si quid codicillis fuerit patrono relictum, vel mortis causa donatum: simili modo horum quoque persecutio denegabitur. 7 ¶ Nonnumquam iam plade post petitam bonorum possessionem dabitur patrono legati persecutio, si nihil ad emolumentum eius perueniturum sit, quia forte rogatus est alij restituere. 8 ¶ Preterea nõ tantum, quod ipsi nominatum datum est, id se pretor denegaturum ait: verum etiam si, quid proponens ad ipsos per alios perueniturum: vt puta per subiectas personas, quod quidem sunt habituri non restitueri.

9 ¶ Dabitur legati petitionem patrono, si seruo patroni dederit libertatem, pretio eius patrono prælegato. 10 ¶ Si, qui substitutus erit patrono, qui contra tabulas possessionem petierit, actio eius partis, cuius patrono possessio data erit non datur.

11 ¶ Si patronus viuo testatore decesserit: filium patroni petentem contra tabulas bonorum possessionem, non solum substituti partem occupare, verum omnibus hereditibus pro parte aliquid auferre condat.

17. Idem libro 47. ad Edictum.

¶ Libertus sine liberis mortuo, in primis patronis & patronis bonorum possessionem accipere possunt, & quidem si nul. sed & si patrono & patronæ proximi sunt aliqui, quibus admittuntur.

18. Paulus libro 41. ad Edictum.

¶ Patronus quidem liberti, etiam vobis quæ sit accipere, materis liberti bonorum possessionem, si patroni autem non nisi iure quæ sit.

19. Ulpianus libro 4. ad Disputationum.

¶ Si patronus ex minore parte, quam legitima heres institutus, falsum testamentum dixit: nec optinuerit: non est ambiguum contra tabulas ei non deferri bonorum possessionem: eo quod factò suo perdidit hereditatem, cum temere falsum dixit.

2 ¶ Quod si ex debita parte fuerit institutus: siue adit, siue non: à contra tabulas bonorum possessione repellitur, quasi debitam sibi portionem accepit, nec poterit contra tabulas bonorum possessionem petere.

20. Iulianus libro 25. Digestorum.

¶ Libertus sub conditione institutus, quam prætor remittere solet, patronum instituit heredem, non puto dubitandum, quin à bonorum possessione summouatur, verum est enim, eum heredem factum.

¶ Si Titio legato fuerit, eiusque fidei commissum, vt patrono restitueret: denegatur legatorum actio Titio si patrono pro debita parte à scripto herede fuerit satisfactum. 2 ¶ Si libertus patroni & extraneum coniunctim ex parte demidia heredem, scriptus, quadrans, ex quo institutus erat patronus, totus ipse imputari debet, residuum ex debita sibi parte omnibus hereditibus pro portione cuiusque aufert.

3 ¶ Idem seruati conuenit in legato, quod patrono coniunctim & Titio datum fuerit: vt pars legati in portionem debitam patrono imputetur: ex reliqua parte tantum Titio detrahatur, quantum ab herede pro rata portione. 4 ¶ Si libertus filium emancipatum sub conditione heredem instituerit, & deficiente conditione substitutus adierit: quæro, vt trum patrono aduersus substitutum in partem debitam prætor, an emancipato filio in totam hereditatem succurrere debeat. respondi, cum pater filium sub conditione primo gradu heredem instituit, si deficiente conditione, sub qua filius heres institutus est, ad secundum gradum hereditas pertinet, vel adhuc pendente conditione filius decesserit: patrono partis debite bonorum possessionem aduersus substitutum competere. Idemque est, & si filius vel non petierit bonorum possessionem tempore exclusus, vel repudauerit. Si vero deficiente conditione hereditas ad filium pertinet: emancipatum potius tuebatur prætor aduersus substitutum. Existimo autem, quoniam sub conditione heres filius scribitur, alias necessariam esse exheredationem à substituto, alia superuaquam, nam si id genus conditionis fuerit, quæ in potestate filij esset, veluti, cum testamentum fecerit: puto, etiam omilla conditione filium locum substitutus facere, si vero conditio non fuerit in potestate filij, veluti, si Titius Consul factus fuerit: tunc substitutus non admittitur, nisi filius ab eo nominatum exheredatus fuerit. 5 ¶ Si libertus filium emancipatum heredem instituerit: eiusque fidei commisserit, vt totam hereditatem Sempronio restitueret; & filius, cum suspectam sibi hereditatem diceret, iussu prætoris adierit eam, & Sempronio restituerit: non iniquè patrono bonorum possessio partis debite dabitur, perinde ac si non filius, sed is, cui hereditas restituta est, libertus heres exiisset. Item cum filius hereditatem liberti patris o miserit, & coheres eius totius hereditatis onus susceperit: danda erit patrono bonorum possessio. Vtque enim casu nõq filio, sed extraneo pars eripitur.

21. Idem libro 26. Digestorum.

¶ Ex tribus patronis vno cessante bonorum possessionem petere, duo æquas partes habebunt.

22. Marcianus libro 1. Institutionum.

¶ Si filius familias miles manumittat: secunda dunt Iulianus quidem sententiam, quam libro 21.

vicesimo septimo digestorum probat, patris liberti faciet. sed quandiu inquit vivit, praefertur filius in bona eius patri: sed Divus Hadrianus Flauio Apro...

23. Iulianus libro 27. Digestorum. Si libertus, praeterito patrono, extraneum instituerit heredem; & patronus, antequam contra tabulas bonorum possessionem petierit, in adoptionem se...

24. Idem libro 65. Digestorum. Communi liberto, si ex duobus patronis alter iusturandum exegerit, ne uxorem ducat, vel viuo liberto decesserit, qui extra hanc culpam fuerit...

25. Idem libro 1. ad Ursejum Feracem. Quandiu patrono bonorum possessio partis debetur dari potest, exceptio debitoribus datur aduersus heredem petentem, si non in causa sit patronus...

26. Africanus libro 2. Quaezstionum. Liberto octoginta habenti, fundus quadraginta legatus est. is die cedente legati, decessit extraneo herede instituto, respondit, posse patronum partem...

27. Idem libro 4. Quaezstionum. Libertus, qui soluendo non erat, praeterito patrono extraneos relinquit heredes. quare an possit patronus petere contra tabulas bonorum possessionem...

28. Florentinus libro 10. Institutionum. Si in libertinum animaduersum erit, patronus eius sius, quod in bonis eius habituri essent, si is, in quem...

29. Marcianus libro 9. Institutionum. Vi ex causa fideicommissi manumittitur, est quidem libertus manumissoris, & tam contra tabulas, quam ab intestato ad bona eius venire potest...

30. Gaius libro 2. ad Edictum praetoris vrbani titulo de liberali causa. Si quis libertum paternum in seruitute ea voluntate petierit, ut causam euictionis sibi conferret...

31. Marcianus libro 9. Digestorum. Patrono libertus fundum, quem ab eo alienum emerat, legauit, & constituit patronus, ad se pertinere legatum...

32. Gaius libro 2. ad Edictum praetoris vrbani titulo de liberali causa. Si quis libertum paternum in seruitute ea voluntate petierit...

33. Marcianus libro 9. Digestorum. Patrono libertus fundum, quem ab eo alienum emerat, legauit, & constituit patronus, ad se pertinere legatum...

34. Iulianus libro 3. ex Cassio. Si libertus, cum duos patronos haberet, alterum praeteritis, alterum ex semisse fecit heredem, & alteri extraneo semissem dereliquit...

35. Idem libro 1. Epistularum. Libertus suo herede seius usufructum fundi Muzio legauit, is libertus, Muzio herede relicto, decessit...

36. Idem libro 2. Epistularum. Libertus, qui soluendo non erat, praeterito patrono extraneos relinquit heredes. quare an possit patronus petere contra tabulas bonorum possessionem...

37. Ulpianus libro 11. ad legem Iuliam & Papiam. Iulianus ait, si patronus libertatis causa imposita libertate reuendiderit, filium eius a bonorum possessione summoueri...

nus ipse eum libertus vendiderat.

38. Idem libro 10. Digestorum. Si libertus meus in seruitute relictus, postea ab alio liberatus est, & eius competens libertas praefertur mihi in contra tabulas bonorum possessione, qui eum manumisit.

39. Modestinus lib. singulari de Manumissionibus. Si patronus non aluerit libertum; lex Aelia Sentia admittit eius libertatis causam impositam, tanquam ipsi, ad quae ea res pertinet...

40. Iulianus libro 3. ex Cassio. Si libertus, cum duos patronos haberet, alterum praeteritis, alterum ex semisse fecit heredem, & alteri extraneo semissem dereliquit...

41. Idem libro 12. ad legem Iuliam & Papiam. Patroni filia, si in adoptiuam familia sit, ad bona libertorum patrimoniorum admittitur.

42. Idem libro 13. ad legem Iuliam & Papiam. Si pater ex herede filio ita canit, ut ius in libertum saluum ei esset: nihil ei ad hanc rem nocet exhereditatio.

43. Idem libro 12. Quaezstionum. Si libertus patrono, quod ad debitam portionem Saturni, satisfaciat, inuito tamen aliquid extorqueatur...

44. Idem libro 11. Quaezstionum. Filius, qui patri haeres existit, fratrem exhereditatum adrogauit, & que ita herede relicto defunctus est, bonorum possessione libertum patris naturalis exhereditatus non habebit...

45. Idem libro 9. Quaezstionum. Si patronus ex sexta, & seruus eius ex reliqua parte sit haeres institutus, nec ex serui portione fideicommissum debetur, at si seruus dumtaxat haeres institutus est...

46. Idem libro 3. Responsorum. Paulus respondit: Patronus, qui deceptus falsum iudicium testatoris secutus est, bonorum possessionem contra tabulas testamenti liberti petere non prohibetur.

47. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

48. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

49. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

50. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

51. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

52. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

53. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

54. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

55. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

enim & patronus liberti necem vindicare. quod & in patrona erit dicendum.

38. Titinius Clementis libro 9. ad legem Iuliam & Papiam. Vxoritur, an filio exhereditato, etiam nepotes ex eo a bonorum possessione liberti excludantur...

39. Idem libro 10. ad legem Iuliam & Papiam. Patroni filia, si in adoptiuam familia sit, ad bona libertorum patrimoniorum admittitur.

40. Idem libro 13. ad legem Iuliam & Papiam. Si pater ex herede filio ita canit, ut ius in libertum saluum ei esset: nihil ei ad hanc rem nocet exhereditatio.

41. Papinianus libro 12. Quaezstionum. Si libertus patrono, quod ad debitam portionem Saturni, satisfaciat, inuito tamen aliquid extorqueatur...

42. Idem libro 11. Quaezstionum. Filius, qui patri haeres existit, fratrem exhereditatum adrogauit, & que ita herede relicto defunctus est, bonorum possessione libertum patris naturalis exhereditatus non habebit...

43. Idem libro 9. Quaezstionum. Si patronus ex sexta, & seruus eius ex reliqua parte sit haeres institutus, nec ex serui portione fideicommissum debetur, at si seruus dumtaxat haeres institutus est...

44. Idem libro 3. Responsorum. Paulus respondit: Patronus, qui deceptus falsum iudicium testatoris secutus est, bonorum possessionem contra tabulas testamenti liberti petere non prohibetur.

45. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

46. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

47. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

48. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

49. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

50. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

51. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

52. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

53. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

54. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

55. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

56. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

57. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

58. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

enim & patronus liberti necem vindicare. quod & in patrona erit dicendum.

38. Titinius Clementis libro 9. ad legem Iuliam & Papiam. Vxoritur, an filio exhereditato, etiam nepotes ex eo a bonorum possessione liberti excludantur...

39. Idem libro 10. ad legem Iuliam & Papiam. Patroni filia, si in adoptiuam familia sit, ad bona libertorum patrimoniorum admittitur.

40. Idem libro 13. ad legem Iuliam & Papiam. Si pater ex herede filio ita canit, ut ius in libertum saluum ei esset: nihil ei ad hanc rem nocet exhereditatio.

41. Papinianus libro 12. Quaezstionum. Si libertus patrono, quod ad debitam portionem Saturni, satisfaciat, inuito tamen aliquid extorqueatur...

42. Idem libro 11. Quaezstionum. Filius, qui patri haeres existit, fratrem exhereditatum adrogauit, & que ita herede relicto defunctus est, bonorum possessione libertum patris naturalis exhereditatus non habebit...

43. Idem libro 9. Quaezstionum. Si patronus ex sexta, & seruus eius ex reliqua parte sit haeres institutus, nec ex serui portione fideicommissum debetur, at si seruus dumtaxat haeres institutus est...

44. Idem libro 3. Responsorum. Paulus respondit: Patronus, qui deceptus falsum iudicium testatoris secutus est, bonorum possessionem contra tabulas testamenti liberti petere non prohibetur.

45. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

46. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

47. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

48. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

49. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

50. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

51. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

52. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

53. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

54. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

55. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

56. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

57. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

58. Idem libro 11. Responsorum. Paulus respondit, ex hereditatione nepotis, quae non notae gratia, sed alio consilio adiecta est, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aut bonorum possessionem petere possit...

mortem qui conceptum superstitem libero bonorum possessionem contr. tabulas liberi aucti petere posse, & ad hereditatem legitimum eius admitti. responsum enim Iuliano tantum ad hereditatem legitima, item bonorum possessionem aucti petendam pertinere. 4 § Paulus respondit, quamvis filij a patre nulli prateritis, pro exheredatis habeantur, tamen non eo quod silentium patris eis nocere debeat, ut & a bonis libertorum auctorum repelli debeant. Idem responsum est etiam de bonis libertorum patrum.

42. Scavola libro 2. Responsorum.

Quo de eo, qui libertum effrastrum criminis accusavit, respondit, si eiusmodi effrastrum criminis accusatus sit, ex quo si probaretur, a metallum datus esset, denegandam bonorum possessionem.

49. Paulus libro 3. Sententiarum.

Liberto per obreptionem adrogato, lras suam patronus non amittit.

50. Tryphonius libro 17. De Spuacionum.

Nihil interest, si ipse patronus scriptus haeres ex minore parte, adierit hereditatem, an seruum suum scriptum inserit adire hereditatem, quam reliquit nihilominus enim repulsi sunt a contra tabulas bonorum possessione. 1 § Si tamen, antequam liberet liberti hereditatem adire, seruum vendiderit, aut manumiserit, & ita ipse novus libertus, aut emptor haeres existerit: verbis editi non prohibetur patronus accipere contra tabulas bonorum possessionem. 2 § Sed numquid prator ei denegare possessorias actiones debeat, si fraudem editio eius facere voluit: ut pretio ubi percipit, vel tacita portione etiam hereditatis ex institutione de late commodum, & bonorum possessionis contra tabulas haberet: facilius pro suspicio, per filium scriptum haeredem, quamvis emancipatum, ademptem, liberti hereditatem ipsam patronum habere: cum omnia, quae nostra sunt, libertis nostris ex voto parentis. 3 § Si tamen, clausis adhuc tabulis testamenti liberti, cum ignoraret iudicium eius patronus, eorum quid, quae supra scripta sunt, circa institutum subiecti iuri suo fecit: nota fraudis suspicione, suo iure in bonorum possessione contra tabulas veteri.

4 § Si patronus ex debita portione a liberto scriptus, rogatusque hereditatem restituere, suspicetam dixit, & compulsus adire, cum retinere posset, restituerit: non poterit accipere contra tabulas bonorum possessionem: & quia adgnovit iudicium liberti, & quia spreuit, & quasi damnavit eam possessionem. 5 § Longe distat ab hoc patroni filius, quem libertum adrogavit, & ex minore parte haeredem scripsit, cum nemo ex familia patroni alius esset, quamquam enim hic ipso iure, quippe suus haeres deprehenditur: nisi tamen se non immiscuit hereditati patris, sed abstinuit quasi patroni: tamen filius admittendus est ad contra tabulas bonorum possessionem. 6 § Si debenti patrono certam pecuniam, liberationem libertus reliquisset, sique usus est, adversus haeredem petentem debitum, doli exceptione, que acceptilatione liberatus est debito propter legatum: dicendum est, eum non posse accipere contra tabulas bonorum possessionem.

51. Labeo libro 7. Pithanon a Paulo Epitomatorum.

Si eundem libertum & in capitis accusasti, & pater tuus manumiserit: non poterit tibi eius liberti bonorum possessio ex edito pratoris dari. Paulus: Immo contra accidet, si quem seruum accusaveris, deinde is patris tui fuerit factus, & is postea eum manumiserit.

DE LIBERTIS UNIVERSITATIUM,

TIT. III.

Ulpianus libro 49. ad Edictum.

Municipibus plenum ius in bonis libertorum, libertarum defertur: hoc est id ius, quod iure patrono. 1 § Sed, an omnino petere bonorum possessionem possint, dubitatur. movet enim, quod consentire non possunt, sed per alium possunt petita bonorum possessione ipsi acquirere, sed qua ratione senatus censuit, ut restitui eis ex Trebelliano hereditas possit, qua ratione: hoc senatusconsulto hereditas eis instituta a liberto, adquiret hereditatem permissum est: ita bonorum quoque possessionem petere dicendum est. 2 § Tempora quoque possessionem possessionis petende cedere municipibus exinde, ex quo decernere de petenda poterunt, quod & Papianus respondit.

DE ADSIGNANDIS LIBERTIS,

TIT. IV.

Ulpianus libro 14. ad Sabinum.

Senatusconsulto, quod factum est Claudianis temporibus, Velleo Ruffo & Olerio Scapula consulis, de assignandis libertis in haec verba cautur:

1 Si, qui duos pluresve liberos in iura nuptiarum quas in potestate habet, de libertis libertisve suis significaverit, cuius ex liberis suis eum libertum dicitur libertum esse vellet: eum, quandoque in, qui eum cumve manumiserit inter vivos vel testamentum, in civitate esse desisset, solus ei patronus solus patrona esset, prout de aequo si ab eo esse libertatem consecutus consecutusve esset. 2 Utique, si ex liberis qui in civitate esse desisset, neque ei liberti ulli essent, ceteri eius liberi, qui manumiserit, prout omnia iura serventur, ac si nihil de eo liberti esse liberti in patris significasset. 3 Quamvis singulari sermone senatusconsultum scriptum est: tamen & pluribus libertis, & plures liberos liberti esse posse assignari, certum est. 4 Is quoque libertus, qui apud hostes est, assignari potest.

5 Assignare autem quis potest quibuscumque verbis, vel nutu, vel testamento, vel codicillis, vel viuis. 6 Adimere assignationem etiam nuda voluntate poterit. 7 Sed & si exheredatio filio liberti quis assignaverit, vel assignatio, nec nocet ei nota exheredationis, quantum ad ius patronatus. 8 Sed si post assignationem fuerit exhereditatus, non semper exhereditatio adimet assignationem: nisi hoc animo facta sit. 9 Sed si is, cui assignatus est, repudiarit: puto verius, quod & Marcellus scripsit, posse admitti fratres eius. 10 Si sit ex patrono filius unus, ex altero duo, & vni eorum libertus assignatus est: videndum, quot partes sint hereditatis liberti: verum tres, ut duas habeat is, cui assignatus est, id est, suam & fratris: an vero aequales partes sint, quoniam per assignationem alius excluditur & Iulianus libro septuagesimo quinto scripsit, magis esse ut belem hic habeat, qui fratrem excludit, quod verum est, quamdiu hereditatem, ceterum, si fuerit capite minutus, aequales partes habeant.

2. Pomponius libro 4. Senatusconsultorum.

Sed si is, cui assignatum, decessisset relicto filio, & fratre, & alterius patroni filio: semissem habituram eum non oportet, quem esset filius meus is, qui vivit, habiturus, si ego eum libertum non assignassem.

3. Ulpianus libro 15. ad Sabinum.

Idem erit dicendum, & si is, qui filium & nepotem habebat, nepoti libertum assignaverit: admittetur nepos ad legitimam hereditatem, licet sit alterius patroni filius, & hoc contingit prima vita, cetera.

vita, ceterum, si ille non esset, nihil ei prodesse assignatio ad demum ius alterius patroni filij. 1 § Possit autem & nepoti assignari certum est, & praeferi filio nepotem assignatoris, constat.

2 § Unde queri poterit, an, si filium habeat, & ex eo nepotem, possit, quasi duos habeat in potestate, ius senatusconsulti inducere. in qua specie, cum placeat, etiam ei, qui in potestate recalutus est, assignari, quare non admittimus, cum verumque esse in potestate negare non possumus.

3 § An autem ad legitimam hereditatem admitti possit hic, qui est in potestate, tractari poterit. & cum multi sint casus, quibus & libertum habere, qui in potestate est, possit: cur non hoc quoque admittendum sit, ut per eum pater ad legitimam hereditatem admittatur emolumentum: quod & Pomponio recte videtur. habent autem libertos etiam filii familias: vtpote si castris seruum eorum qui manumiserit. 4 § Emancipatos quoque filios eius, cui assignatus est libertus, habere eodem senatusconsulti puto: non ut ad legitimam hereditatem admittantur: sed ad ea, quae possunt.

5 § Secundum quod, liberti intestato defuncto, quoniam ad legitimam hereditatem admitti non possunt, videndum, ne admittatur filius assignatoris in familia remanens, an non, & putem, emancipatos per pratorum praefereudos.

6 § Liberos autem eius, cui assignatus est, accipere debemus non solum filios, verum etiam nepotes & neptes, & deinceps descendentes.

7 § Si quis duobus assignaverit libertum, & alter in civitate esse sine libertis deserit, alter non.

8. Pomponius libro 4. Senatusconsultorum.

Vel viuis noluerit ad se hereditatem liberti pertinere.

9. Ulpianus libro 14. ad Sabinum.

Verum portio eius, qui in civitate esse desit, vel repudiavit, in familia redeat: an vero ei potius adreseat, in cuius persona durat assignatio? & Iulianus libro septuagesimo quinto scripsit, assignationem in huius solius persona locum habere, & solum admittendum, quod est verum.

1 § Quod si non sine libertis decesserit, an cum viuis admittantur? & putat adhuc solum admittendum, defuncto autem eo, liberos alterius succedere, non in familia libertum redire.

2 § Sed si ex duobus itis alter filios, alter nepotes reliquerit: an simul ad legitimam hereditatem admittantur? & puto, ordinem inter eos faciendum.

3. Marcianus libro 7. Institutionum.

Si seruus liber esse iustus fuerit, & filio legato, deinde viuis testator eum manumiserit: ad filium libertum quasi assignatus pertinet hoc ita est, siue expressum est, vel certe intellexit non quasi seruum eum legasse, sed quasi libertum assignasse.

4. Scavola libro 2. Regularum.

Assignare & pure, & sub conditione, & per epistolam, vel testamentum, vel chirographum possumus, quia assignatio liberti neque quasi legati, neque quasi fideicommissum percipitur, denique nec fideicommissum onerari potest.

5. Modestinus libro 7. Differentiarum.

Liberti patroni, quamquam & ipsi in plerisque causis manumissoris iure censentur, tamen paternum libertum libertis suis assignare non poterunt: etiam si eis a parente fuerit assignatus, idque & Iulianus, & Marcellus probant.

6. Idem libro 9. Pandectarum.

Verum ei tantum, qui in potestate sit, an etiam emancipato filio assignare libertum patronus possit, si modo non pauciores quam duos praeterea in potestate habeat, dubitari solet, & magis est posse.

7. Tertullianus Clementi libro 12 ad legem Iuliam & Papiam.

Sub conditione vel in diem liberti assignato, interim, pendente die vel conditione, omnia prout de observantur, ac si assignatus non esset, itaque, mortuo eo interim, ad omnes liberos hereditas, & bonorum possessio pertinet.

1 § Si vni pure, alij sub conditione libertus assignatus sit: eum, cui pure assignatus sit, pendente conditione solum patroni ius habere dicendum est.

2. Papianus libro 14. Responsorum.

Limencorum causa libertos filios adhibitorum, filiis assignatos non videri, respondit, cum ea ratione libertis consulti patronus voluerit, quo facilius voluntatis emolumentum consequatur saluo iure communi.

3. Pomponius libro 12. Epistularum.

Si ex duobus patronis alter eorum filio suo libertum assignaverit: non obtat, quod minus altere patronos ius solidum suum haberet.

4. Idem libro 4. Senatusconsultorum.

Testamento potest quis & seruum manumittere, & eundem ut libertum assignare.

5. De liberis, qui sunt in potestate, senatus locutus est, ergo de postumis nihil hoc senatusconsulto praescriptum est: magis tamen puto, etiam postumos contineri.

6. Quod inquit senatus, si ex liberis quis in civitate esse desisset, cum significat, qui in perpetuum in civitate esse deserit: non etiam si quis ab hostibus captus reverti possit.

7. Ex die quoque certa assignari potest, sed vsque in diem certum vix potest, nam ipso senatus huius negotio finem praeposuit.

SI QUID IN FRAUDEM PATRONI FACTUM SIT,

TIT. V.

Ulpianus libro 44. ad Edictum.

Si quid dolo malo liberti factum esse dicitur, est: siue testamento factum, siue intestato libertus decesserit) quo minus, quam pars debita bonorum, ad eorum quem perveniat, qui contra tabulas bonorum possessionem accipere possunt: cognoscit praetor, & operam dat, ne ea res ei fraudi sit.

1 § Si alienatio dolo malo facta sit non querimus, verum mortis causa facta sit, an non sit, omni enim modo reuocatur. Si vero non sit dolo malo facta, sed aliam tunc adori probandum erit, mortis causa factam alienationem. Si enim proponas mortis causa factam alienationem non querimus, verum dolo malo facta sit, an non sit, sufficit enim docere, mortis causa factam, nec numero, mortis causa enim donationes comparantur legatis, & sicut in legatis non querimus, dolo malo factum sit, an non sit: ita nec in mortis causa donationibus.

2 § Quod autem mortis causa filio donatum est, non reuocatur, nam cui libertum fuit legare filio, quantum quantum vellet, is donando non videtur fraudasse patronum.

3 § Omne autem, quodcumque in fraudem patroni gestum est, reuocatur.

4 § Dolum accipere nos oportet eius, qui alienavit, non eius, cui alienatum est, & ita evenit, ut, qui fraudis vel doli conscius non fuit, carere debeat re in fraudem patroni alienata, etsi putavit ingenium, nec credit libertinum.

5 § Aduersus coNpatronum, qui contra tabulas bonorum possessionem omisit, Fauiana non competit, si non plus sit in eo, quod donatum est, quam pars debita patrono. Quare si mortis causa ei donatum sit, partem faciet coNpatrono, quemadmodum legatarius patronus facit.

6 § Verum autem ad ea sola reuocanda Fauiana pertinet, quae quis libertus de bonis deminuit, an etiam ad ea, quae non adquisit, videndum est, ait Iulianus libro viciesimo sexto digestorum: si hereditate libertus non adierit fraudandi patroni causa, vel legatum repperit, Fauiana cessare, quod mihi videtur.

verum, quamvis enim legatum retro nostrum sit, nisi repudietur, tamen, cum repudietur, retro nostrum non fuisse, palam est. In ceteris quoque libertatibus, quas non admittit is libertus, cui quis donatum voluit, idem erit probandum, Fabianam cessare. fusi enim patrono, si nihil de suo in necem eius libertus alienavit: non si non adquisit. Proinde et si, cum sub condicione ei legatum esset, id egit, ne condicio existeret, vel si sub condicione stipulatus fuerit, maluit deficere condicione dicens, Fabianam cessare.

7 Quid si in lite vinci voluit, si quidem condempnatus est data opera, vel in iure confessus, dicendum erit, Fabianam locum habere, quod si noluit optinere, cum peteret, hic videndum, & puto, hunc deminuisse de patrimonio. actionem enim bonis deminuit, quemadmodum si passus esset actionis diem abire.

8 Q Sed si (puta) querellam in officiosi, quam pergit, vel quam aliam, forte iniuriarum, vel simile, instituere noluit: non potest patronus ob eam rem Fabiana experiri.

9 At si transegit in fraudem patroni, poterit patronus Fabiana vti.

10 Q Sed si libertus filiam donavit, hic ipso, quod donavit, non videtur fraudare patronum: quia pietas patris non est reprehendenda.

11 Q Si pluribus in fraudem libertus donaverit, vel pluribus mortis causa: equaliter patronus adversus omnes, in partem sibi debitam, sive Fabiana sive Calvisiana experietur.

12 Q Si quis in fraudem patronorum rem vendiderit, vel locaverit, vel permutaverit: quale sit arbitrium iudicis, videamus. & in re quidem distracta deferri epudico debet emptori, vtrum malit rem emptam habere iusto pretio, an vero a re discedere pretio recepto, neque omnimodo rescindere debemus venditionem, & quasi libertus ius vendendi non habuerit: nec fraudemus pretio emptorem: maxime cum de dolo eius non disputetur, sed de dolo liberti.

13 Q Sed si emerit in fraudem patroni libertus, & que dicendum, si magno emit, in pretio relevandum patronum, condicione non ipsi delata, an velit ab emptione discedere, sed venditori, vtrum malit de pretio remittere, an potius rem, quam vendidit, recipere persoluto. Et si in permutacione, & in locacione & conductione similiter idem observabimus.

14 Q Sed si rem quidem bona fide vendiderit, & sine vlla gratia libertus, pretium autem acceptum alij donavit: videndum erit, quis Fabiana inquietetur, vtrum qui rem emit, an vero is, qui pretium dono accepit, & Pomponius libro octagesimo tertio recte scripsit, emptorem non esse inquietandum. fraus enim patrono in pretio facta est. cum igitur, qui pretium dono accepit, Fabiana conveniendum.

15 Q Et aliter videamus: si dicat patronus, rem quidem iusto pretio venisse, verum tamen hoc interesse sua, non esse venundatam, inque hoc esse fraudem, quod venierit possessio, in quam habet patronus affectionem vel opportunitatis, vel vicinias, vel exili, vel quod illic educatus sit, vel parentes sepulchra debeat, quodiri volens reuocare, sed nullo pacto erit audiendus. fraus enim in damno accipitur pecuniario.

16 Q Sed si f. re & res vilis distracta sit, & pretium alij donatum: vterque Fabiano iudicio convenietur, & qui vili emit, & qui pecuniam accepit muneris. is tamen, qui emit, si malit rem restituere, non aliter restituet, quam si pretium, quod numeravit, recipiat. Quid ergo, si delegatus emptor soluit ei, cui donavit libertus: an nihilominus recipere, & magis est, ut recipere debeat, licet pretium ad alium pervenit, qui solvendo non est. nam & si acceptum pretium libertus proderisset, diceremus nihilominus eum, qui dedit, recipere debere, si velit ab emptione discedere.

17 Q Si mutuum pecuniam libertus in fraudem patroni accepit, ut per Calvisianam actionem, & quod remedium in hoc est, accepit mutuum, si, quod accepit, donavit, convenit eum patronus, cui donavit libertus. sed accepit, & prodigit: non debet perdere, qui mutuum dedit: nec ei imputari, cur dedit. 18 Q Plane si non accepit, & spondit stipulaverit Fabianam locum.

19 Q Si fideiussit apud me libertus, vel rem suam pro alio pignori dedit in necem patroni: Fabiana locum habet, videamus: & numquid cum damno meo non debeat patrono subveniri, neque enim donavit aliquid mihi, si pro aliquo intervenit, qui non fuit solvendo, eo que iure utitur, igitur creditor non poterit Fabiana conveniri, debitor poterit quidem: sed potest & mandati. p. ane si dicitur: dat actio, quia donationis causa intervenit: erit Fabiana locus.

20 Q Sed & si mandator extitit pro aliquo libertus, idem erit provandum.

21 Q Quamvis autem in partem Fabiana competat: tamen in his, que dividi non possunt, in solidum competit: puta in servitute.

22 Q Si seruo meo vel filiofamilias libertus in fraudem patroni quid dederit: an adversus me iudicium Fabianam competat, videamus: & mihi videtur sufficere adversus me, patreque: arbitrioque iudicis contineri, tam id, quod in rem versum est, condemnandi, quam id, quod in peculio.

23 Q Sed si iustus patris contractum cum filio est, pater vti que tenebitur.

24 Q Si cum seruo in fraudem patroni libertus contraxerit, si que fuerit manumissus: an Fabiana teneatur, quæritur, & cum dixerimus, dolum tantum liberti spectandum, non etiam eius, cum quo contraxit: potest manumissus iste Fabiana non teneri.

25 Q Item quæri potest, manumisso, vel mortuo, vel alienato seruo, an intra annum agendum sit, & ait Pomponius, agendum.

26 Q Hæc actio in personam est, non in rem, & in heredem competit, & in ceteros successores: & heredi, & ceteris successoribus patroni, & non est hereditaria, id est ex bonis liberti, sed propria patroni.

27 Q Si libertus in fraudem patroni aliquid dederit, deinde defuncto patrono, viuo liberto, filius patroni accepit bonorum possessionem contra tabulas liberti: an Fabiana vti possit ad revocanda ea, que sunt alienata: & est verum, quod & Pomponius probat libro octagesimo tertio, item Papinianus in libro quarto decimo quaestionum, competere ei Fabianam, sufficere enim, quod in fraudem patroni factum sit, magis enim fraudem rei, non personæ accipimus. 28 Q In hac actione etiam fructus veniunt, qui sunt post litem contestatam percepti.

29 Marianus libro 3. Regularum. In Fabiana & Calvisiana actione recte dicitur, etiam præteritos fructus venire, quatenus prætor omnem fraudem libertorum vult rescindere.

30 Nipianus libro 44. ad Edictum. Si patronus heres institutus ex debita parte, adiecit hereditatem, dum ignorat aliquo libertum in fraudem suam alienasse: videamus, an succuri ignorantiæ eius debeat, ne decipiatur liberti fraudibus, & Papinianus libro quartodecimo quaestionum respondit, in eadem causa manere ea, que alienata sunt, id est eo que patronum sibi imputare debere, qui cum posset bonorum possessionem accipere contra tabulas propter ea, que alienata, vel mortis causa donata sunt, non fecit.

31 Hæc actio in perpetuum datur: quia habet rei persecutionem.

32 Patronum ex asse heredem institutum, volentem Fabiana actione vti, prætor admittit: quia erat iniquum, excludi eum a Fabiana: quia non sponte adiecit hereditatem, sed quia bonorum possessionem contra tabulas petere non potuit.

33 Si intestatus libertus decesserit: patronus, ad eum hereditatem eius, reuocatur per Calvisianam actionem ea, que alienata sunt dolo malo, & quo minus pars ex testamento debita bonorum liberti ad partem, libertus eius perveniret, idque est, siue petita sit a patrono ab intestato bonorum possessio, siue non sit.

34 Si plures sint patroni, & patroni: singuli virile tantum reuocabunt, vel Calvisiana.

35 Si libertus intestatus decesserit, relicta patrono debita portio, aut aliquo amplius, aliquid etiam alienaverit: Papinianus libro quartodecimo quaestionum scribit, nihil esse reuocandum. nam qui potuit aliquid relinquere quid testamento, si debitam portionem patrono reliquit: præterea donando, nihil videtur in fraudem facere.

36 Ite libro 43. ad Edictum. Vodcumque dolo malo liberti alienatum est, Fabiana actione reuocatur.

37 Et, si plures patroni sint, omnes vnam partem habent, sed, si viriles non petent, portio ceteris auctoret, quod in patronis dixi, & in libertis patroni est, sed non simul venient, sed patronis de ientibus.

38 Paulus libro 42. ad Edictum.

39 Teneatur Fabiana actione tam is, qui accepit ipse, quam qui iussit alij dari id, quod ipsi donabatur.

40 In actione Fabiana, si res non restituitur, tanti damnabitur reus, quanti actor in litem iurauerit.

41 Iulianus libro 26. Digestorum.

42 Si libertus, cum fraudare patronum vellet, filiofamilias contra senatusconsultum pecuniam credidit: non erit inhienda actio Fabiana: quia libertus donasse magis in hunc casum intellegendus est in fraudem patroni, quam contra senatusconsultum credidit.

43 Scævola libro 5. quaestionum.

44 Ergo, si senatusconsultum locum non habet, ceteri Fabiana, cum exigi possit.

45 Iulianus libro 26. Digestorum.

46 Si minor, quam viginti quinque annis, natu filiofamilias crediderit: causa cognita, ei succurri debet.

47 Idem libro 64. Digestorum.

48 Inus libertus donare bene merentibus amicis potest, legare vero nec bene merentibus amicis potest, qui patroni partem n. iuravit.

49 Iulianus libro 1. quaestionum.

50 Si id, quod a liberto in fraudem alienatum est, non extitit: actio patroni cedat. quemadmodum si pecuniam in fraudem abiecerit, aut etiam si is, qui mortis causa a liberto accepisset, eam rem vendidisset: & bonæ fidei emptor eam vlucepisset.

51 Paulus libro 3. ad legem Aeliam Sentiam.

52 Non videtur patronus fraudari eo, quod consentit, si & quod volente patrono libertus donauerit, non poterit Fabiana reuocari.

53 Lucilius libro 3. Epistularum.

54 Libertus cum fraudandi patroni causa fundum seio tradere vellet: Scius Titio mandavit, ut eum acciperet: ita ut inter seium & Titium mandatum contrahatur. quæro, post mortem liberti patronus vtrum cum seio duntaxat, qui mandavit, actionem habet, an cum Titio, qui fundum seio, an eum quo vellet, agere possit, respondit: In eum, cui donatio quæ sit: ita tamen si ad illum res pervenerit, actio datur cum omne negotium, quod eius voluntate gestum sit, in confirmationem eius conferatur: nec potest videri id præstatum, quod alius possidet, cum actione mandati consequi rem possit. ita ut aut ipse patrono restituat, aut eum, eum quo mandatum contraxit, restituere cogat, quod enim dicitur, si, qui in re interpositus est, nihil dolo fecerit: non dicitur, cum omnino dolo cum eo agi non possit, quod enim potest videri dolo fecisse, qui fidem suam amico commoda vit, qua alij, quam sibi, ex liberti fraude adquisit.

13 Paulus libro 10. ad Legem Iuliam & Papiam

Constitutione Diui Pij cauetur de impubere adoptando, ut ex bonis, que mortis tempore illius, qui adoptavit, fuerunt, pars quarta ad eum pertineat, qui adoptatus est, sed & bona ei, que adquisit patri, restitui iussit. si causa cognita emancipatus fuerit, quartam perdit. si quid itaque in fraudem eius alienatum fuerit, quasi per Calvisianam vel Fabianam actionem reuocandum est.

S I TABULÆ TESTAMENTI nullæ extabunt, unde libertis

TIT. VI.

Nipianus libro 44. ad Edictum.

Postquam prætor locutus est de bonorum possessione eius, qui testatus est, transitum fecit ad intestatos, eum ordinem secutus, quem & lex duodecim tabularum secuta est. fuit enim ordinarius, ante de iudiciis testantium, dein sic de successione ab intestato loqui.

1 Sed successione ab intestato in plures partes diuisit, fecit enim gradus varios: primum liberorum, secundum legitimorum, tertium cognatorum, deinde viri & vxoris.

2 Ita autem ab intestato potest competere bonorum possessio, si neque secundum tabulas, neque contra tabulas bonorum possessio agnita sit.

3 Plane si tempora quidem petendæ bonorum possessionis ex testamento largiebantur, verum tamen repudiata est bonorum possessio: dicendum erit, ab intestato bonorum possessionem iam incipere, cum enim is, qui repudiabit, petere bonorum possessionem non potest post repudiationem: consequens erit, ut ab intestato posse peti incipiat.

4 Sed & si ex Carboniano edito bonorum possessio data sit: magis est, ut dicere debeamus, ab intestato nihilominus posse peti. ut enim suo loco ostendimus, non impedit bonorum possessionem editalem Carboniana bonorum possessio.

5 Recte autem prætor a libertis initium fecit ab intestato successione: ut, sicuti contra tabulas ipsi defert, ita & ab intestato ipsos vocet.

6 Liberos autem accipere debemus, quos ad contra tabulas bonorum possessionem admittendos diximus, tam naturales, quam adoptiuos, sed adoptiuos hæcenus admittimus, si fuerint in potestate. ceterum, si sui iuris fuerint, ad bonorum possessionem non inuitantur, quia adoptionis iura dissoluta sunt emancipatione.

7 Si quis filium suum emancipatum in locum nepotis adoptauit, & emancipauit, cum haberet & nepotem ex eo: quaesitum est apud Marcellum, an adoptio rescissa impediat nepotem, sed cum soleat emancipato patri iungi nepos: quis non dicat, et si adoptatus sit & quasi filius, nihilominus filio suo eum non obtinere: quia quasi filius adoptiuus est in potestate, non quasi naturalis.

8 Si heres institutus non habeat voluntatem, vel quia incisa sunt tabulæ, vel quia cancellata, vel quia alia ratione voluntatem testator mutauit, voluitque intestato decedere: dicendum est, ab intestato rem habituros eos, qui bonorum possessionem acceperunt.

9 Si emancipatus filius ex heres fuerit, is autem, qui in potestate fuerat præteritus: emancipatum petentem ab intestato bonorum possessionem unde liberti, iuri debet prætor vsque ad partem dimidiam, perinde atque si nullas tabulas pater reliquisset.

10 Iulianus libro 27. Digestorum.

Emancipatus præteritus, si contra tabulas bonorum possessionem non acceperit, & scripti heredes adierint hereditatem, sua culpa amittit.

tit paternam hereditatem. nam quamvis secundum tabulas bonorum possessio petita non fuerit: non tamen eum prator tueretur, ut bonorum possessionem accipiat unde liberi. Nam & patronum prateritum, si non petat contra tabulas bonorum possessionem ex illa parte edicti, unde legitimi vocantur, non solet tueri prator aduersus scriptos heredes.

3. *Ulpianus* libro 8. ad Sabinum. Bonorum possessio potest peti ab intestato, si certum sit tabulas non extare septem testium signis signatas.

4. *Paulus* libro 2. ad Sabinum. Liberi & capite minuti per edictum pratoris ad bonorum possessionem vocantur parentum: nisi si adoptiu fuerint. hi enim & liberorum nomen amittunt post emancipationem. Sed si naturales emancipati & adoptati, iterum emancipati sunt: habent ius naturale liberorum.

5. *Pomponius* libro 4. ad Sabinum. Si quis ex his, quibus bonorum possessionem prator pollicetur, in potestate parentis, de cuius bonis agitur, cum is moritur, non fuerit, liberisque, quos in eiusdem familia habebit, si ad eos hereditas suo nomine pertinebit, neque nominatim ex heredes scripti erunt, bonorum possessio eius partis datur, quae ad eum pertinet, si in potestate permansisset. ita ut ex ea parte dimidiam habeat, reliquum liberi eius, bisque dumtaxat bona sua conferat. 1. Sed & si filium, & nepotem ex eo pater emancipauerit: filius solus venit ad bonorum possessionem. quamvis capitis deminutio per edictum nulli obstat. quin etiam hi quoque, qui in potestate nunquam fuerunt, nec sui heredis locum obtinuerunt, vocantur ad bonorum possessionem parentum. nam si filius emancipatus reliquerit in potestate sui nepotem: dabitur ei, qui in potestate relictus sit, patris emancipati bonorum possessio. & si post emancipationem procreauerit, ita nato dabitur aut bonorum possessio, scilicet non obstante ei patre suo. 2. Si filius emancipatus non petierit bonorum possessionem: ita in tegia sunt omnia nepotibus, atque si filius non fuisset: ut quod si filius habiturus esset petita bonorum possessione, hoc nepotibus ex eo solis, non etiam reliquis adferat.

6. *Ulpianus* libro 39. ad Edictum.

SI pater filium emancipauerit, nepotem retinuerit, deinde filius decesserit: & rei aequitas, & causa edicti, quo de bonorum possessione liberis danda cauetur, efficit, ut eius ratio habeatur, & bonorum possessio intestato patris detur. ut tamen bona fororis, quae necessaria heres patri extitit, conferre cogatur auus, qui per eum bonorum possessionis emolumentum adquisiturus est. nisi forte auus iste nullum ex his fructum acquirere vult: paratusque est de potestate nepotem demittere, ut ad emancipatum emolumentum omne bonorum possessionis perueniat. nec idcirco foror, quae patri heres extitit, iuste queri poterit, quod eo facto a collationis commo excluditur: cum, a quo quandoque intestato defuncto, ad bona eius summa cum fratre possit venire.

7. *Papinianus* libro 29. Quaestionum.

SCRIPTA herede deliberante filius exheredatus mortem oblat: atque ita scriptus heres omisit hereditatem, nepos ex illo filio susceptus, a quo suus heres erit, neque pater videbitur obtulisse, cuius post mortem legitima deferretur hereditas, nec dici potest, herede, sed non suum nepotem fore, quod proximo gradu nunquam tenuerit: cum & ipse fuerit in potestate, neque pater eum in hac successione praevenerit, & alioquin, si non suus heres est, quo iure heres erit, qui sine dubio non est agnatus: ceterum, etsi non sit exheredatus nepos, adiri poterit ex

testamento hereditas a scripto herede, filio mortuo: quare qui non oblat iure intestati, iure testati videbitur obtulisse.

1. Non sic parentibus liberorum, ut liberis parentum debetur hereditas. parentes ad bona liberorum ratio miserationis admittit, liberos namque simul & parentum commune vocum.

8. *Idem* libro 6. Responsorum. Filius familias ut proximus cognatus, patre consentiente, possessionem adgnouit. quamvis per conditionem testamento datam, quod in patris potestate emanerit, ab hereditate sit exclusus: tamen uti liber possessionem adgnouisse videbitur, nec in edicti sententiam incidet, quoniam possessionem secundum tabulas non adgnouit: cum inde rem habere non poterit, nec in hiis potestate condicio fuerit, nec facit eum emancipare filium cogi poterit.

9. *Paulus* libro 11. Responsorum. Si postquam filius emancipatus bonorum possessionem patris petiit, statum suum mutavit: nihil obesse ei, quo minus id, quod adquisit, retineat. quod si prius conditionem suam mutavit, bonorum possessionem eum petere non posse.

V N D E L E G I T I M I, T I T. VII.

1. *Julianus* libro 27. Digestorum. Haec verba edicti, *si quis ei herede esse oportet, si in statu mortui esset, & paratus sit, id est, largi eum exheredat, & cum quodam temporis spatio accipiuntur, non ad mortis testatoris tempus referuntur, sed ad id, quo bonorum possessio peteretur. & ideo legitimum heredem, si capite deminutus esset, ab hac bonorum possessione summo veri, palam est.*

2. *Ulpianus* libro 46. ad Edictum. Si repudiaverint sui ab intestato bonorum possessionem: adhuc dicemus, obstat eos legitimis, hoc est his, quibus legitima potuit deferri hereditas: idcirco, quia repudiando quasi liberi bonorum possessionem, hanc incipiunt habere quasi legitimi.

3. Haec autem bonorum possessio non tantum masculorum deferretur, verum etiam feminarum. nec tantum ingenuorum, verum etiam libertinorum, communis est igitur pluribus, nam & familiae possunt vel consanguineos, vel adgnatos habere, item libertini possunt patronos, patronaque habere.

4. Nec tantum masculi hanc bonorum possessionem accipere possunt: verum etiam feminae.

5. Si quis decesserit, de quo incertum est, virum paterfamilias, an filius familias sit, quia pater eius ab hostibus captus adhuc vivat, vel quod alia causa suspendebat eius statum: magis est, ne possit petita bonorum eius possessio, quia nondum intestatus esse apparet, cum incertum sit, an testari possit, cum igitur coeperit certi status esse, tunc demum petenda est bonorum possessio: non cum certum esse coeperit, intestatum esse: sed cum certum esse coeperit, patremfamilias esse. 6. Haec autem bonorum possessio omnem vocat, qui ab intestato potuit esse heres: siue lex duodecim tabularum eum legitimum heredem faciat, siue alia lex, senatusque consultum. Denique mater, quae ex senatusconsulto venit Tertulliano, item qui ex Orphitiano ad legitimam hereditatem admittuntur, hanc bonorum possessionem petere possunt.

3. *Paulus* libro 43. ad Edictum.

GENERALITER igitur sciendum est, quotienscumque vel lex, vel senatus desert hereditatem, non etiam bonorum possessionem, ex hac parte eam peti oportere. cum vero etiam bonorum possessionem dari iuberetur, ex illa parte, qua ex legibus, peti debere, sed & ex hac parte poterit.

4. *Julianus*

4. *Julianus* libro 27. Digestorum. Si ex duobus fratribus alter decesserit testamento sine re facta, deinde delibere: herede alter quoque intestato decesserit, & scriptus heres omiserit hereditatem: patris legitima hereditatem habebit. nam hoc bonorum possessio, *nam quum heredem esse oportet, ad id tempus referretur, quo primum ab intestato bonorum possessio peti potuisset.*

5. *Modestinus* libro 3. Pandectarum.

INTER adgnatos & cognatos hoc interest, quod in adgnatis & cognatis continentur, in cognatis non itaque & agnati. verbi gratia, patris frater, id est pater, & agnatus est, & cognatus: matris autem frater, id est avunculus cognatus est, agnatus non est. 1. Quamdiu frater est, suum heredem aliquem defuncto exiterit: tamdiu consanguinitatis locus non est, puta si defuncti viror praegnas sit, aut defuncti filius apud hostes sit.

6. *Hermogenianus* libro 3. Juris Epitomarum.

NATI post mortem patris, vel post captivitatem, siue deportationem, sed & hi, qui tempore, quo capiebatur, vel deportabatur pater, in potestate fuerint, inter se consanguinitatis habent, etsi heredes patri non extiterint, sicuti exhereditati.

V N D E C O G N A T I, T I T. VIII.

1. *Ulpianus* libro 46. ad Edictum.

HAEC bonorum possessio nudam habet praerogivam indulgentiam, neque ex iura civilis originem habet, nam eos inuita ad bonorum possessionem, qui iure civili ad successionem admitti non possunt, id est cognatos. 1. Cognati autem appellati sunt, quasi ex uno natum, aut (ut Labeo ait) quasi commune nascendi initium habuerint. 2. Pertinet autem haec lex ad cognationes non serviles, nec enim facile illa servilis videtur esse cognatio. 3. Haec autem bonorum possessio, quae ex hac parte edicti datur, cognatorum gradus sex complectitur, & ex septimo duas personas, sobrinum & sobrina natum & natam.

4. Cognationem facit etiam adoptio. etenim quibus fiet agnatus hic, qui adoptatus est, idem etiam cognatus fiet, nam ubicumque de cognatis agitur, ibi sic accipiuntur, ut etiam adoptione cognati facti continentur. Evenit igitur, ut is, qui in adoptionem datus est, tam in familia naturalis patris iura cognationis retineat, quam in familia adoptiva nanciscatur. sed eorum tantum cognationem in adoptiva familia nanciscuntur, quibus sit agnatus, in naturali autem omnium retinebit.

5. Proximus autem accipietur etiam is, qui solus est: quamvis proprie proximus ex pluribus dicitur. 6. Proximum accipere nos oportet eo tempore, quo bonorum possessio deferretur. 7. Si quis igitur proximus cognatus, dum heredes scripti deliberant, diem suum obierit: sequens, quasi proximus, admittetur. hoc est quicumque fuerit cum deprehensus, proximum locum obtineat. 8. Si quis proximior cognatus nasci speretur: ea conditione est, ut dici debeat, obstat eum sequentibus. Sed ubi natus non est, admittetur eum, qui post ventrem proximus videbatur. Sed hoc ita demum erit accipiendum, si hic, qui in viro esse dicitur, viro eo, de cuius bonorum possessione agitur, sit conceptus. nam si post mortem, neque obstabit alij, neque ipse admittetur: quia non sit proximus cognatus ei, quo viro nondum animatus fuerit. 9. Si qua praegnas decesserit, & veteri defuncto patris sit agnatus in ea conditione est paratus, ut matris suae accipere bonorum possessionem

possit unde proximi cognati. Sed post senatusconsultum Orphitianum, & unde legitimi petere poterit quia mortis tempore in viro fuit. 10. Gradatim autem admittuntur cognati ad bonorum possessionem: ut, qui sunt primo gradu, omnes simul admittuntur. 11. Si quis apud hostes fuerit mortis tempore eius, de cuius bonorum possessione queritur: dicendum est, bonorum possessionem peti ab eo posse.

2. *Gaius* libro 16. ad Edictum Provinciale.

HAC parte proconsul naturali aequitate motus omnibus cognatis promittit bonorum possessionem, quos sanguinis ratio vocat ad hereditatem, licet iure civili deficient. Itaque etiam vulgo quae sit liberi matris, & mater talium liberorum, item ipsi fratres inter se, ex hac parte bonorum possessionem petere possunt: quia sunt inuicem sibi cognati. Vsq; adeo: ut praegnas quoque manumissa si pepererit, & is, qui natus est, matri, & mater ipsi, & inter se quoque qui nascuntur, cognati sunt.

3. *Julianus* libro 27. Digestorum.

CAPITIS deminutione peremuntur cognationes, quae per adoptionem adquisitae sunt. igitur si post mortem (verbi gratia) fratris adoptivi intra centesimum diem adoptivus frater capite deminutus fuerit: bonorum possessionem accipere non poterit, quae proximitatis nomine fratris deferretur, pratorum enim non solum mortis tempus, sed etiam id, quo bonorum possessio petitur, intueri palam est.

4. *Ulpianus* libro 6. Regularum.

SI spiritus intestato decesserit: iure consanguinitatis aut agnationis, hereditas eius ad nullum pertinet: quia consanguinitatis, itemque agnationis iura a patre oriuntur. proximitatis autem nomine, mater eius, aut frater eadem matre natus, bonorum possessionem eius ex edicto petere potest.

5. *Pomponius* libro 4. ad Sabinum.

LEGITIMIS capite deminutis non datur bonorum possessio iure heredis legitimi: quia non eadem causa eorum est, quae liberorum, sed gradu cognatorum iuris vocantur.

6. *Ulpianus* libro 45. ad Edictum.

COGNATIS accusatio nihil obstat ad successionem, si accusaverint cognatos suos.

7. *Modestinus* libro 6. Regularum.

IS, qui aliqua ratione servus factus est, manumissus: sine nulla ratione recipit cognationem.

8. *Idem* libro 14. Responsorum.

MATERNAE bona ab intestato nepotes admittit, quod vulgo quae sit proponuntur.

9. *Papinianus* libro 6. Responsorum.

OSTAVI gradus agnato iure legitimi heredis, et si non extiterit heres, possessio deferretur, ut proximo autem cognato, quoniam extiterit heres, non deferretur.

10. *Seneca* libro 2. Responsorum.

INTESTATA reliquit sororem Septiciam diverso patre Inatam, & praegnatam matrem ex alio marito, quae, si mater hereditatem repudiaverit, dum adhuc praegnas est, posteaque enixa fuerit Semproniam: an etiam Semproniam bonorum Titiae possessionem accipere possit, respondit, si mater hereditate exclusa est, quae (ut proponeret) postea nata est, accipere posse.

DE SVCCESORIO EDICTO, TIT. IX. 1. *Ulpianus* libro 49. ad Edictum.

SVCCESORIO edictum idcirco propositum est, si bona hereditaria vacua sine domino diu

ius iacerent, & creditoribus longior mora fieret, re igitur prator putavit, praestituerit tempus his, quibus bonorum possessionem detulit, & dare inter eos successione: ut maturius possint creditores scire, virum habeant, cum quo congregiantur; an vero bona vacantia sisco sint delata; an potius ad possessionem bonorum procedere debeant, quasi sine successore defuncto. 1 ¶ Vnus enim quisque suam bonorum possessionem repudiare potest, alienam non potest. 2 ¶ Proinde procurator meus sine mea voluntate meam bonorum possessionem repudiare non potest. 3 ¶ Per seruum delatam bonorum possessionem dominus repudiare potest.

4 ¶ Tutor impuberis an repudiare possit bonorum possessionem, videmus, & magis est, ne possit, sed ille ex auctoritate tutoris repudiare potest. 5 ¶ Furiosus curator nequaquam poterit repudiare: quia nec dum delata est. 6 ¶ Qui semel noluit bonorum possessionem petere, perdidit ius eius, et si tempora largiantur, ubi enim noluit, iam cepit ad alios pertinere bonorum possessio, aut siscum invitare. 7 ¶ Decretali: bonorum possessio an repudiari possit, videamus. & quidem diebus siniri potest, sed repudiari eam non posse, verius est, quia nondum delata est, nisi cum fuerit decreta. rursum, postquam decreta est, sicut repudiatio est: quia quod adquisitum est, repudiari non potest.

8 ¶ Si intra centesimum diem mortuus sit prior, statim sequens admitti potest. 9 ¶ Quod dicimus, intra dies centum bonorum possessionem peti posse, ita intellegendum est, ut & ipso die centesimo bonorum possessio peti possit, quemadmodum intra Kalendas etiam ipsae Kalendae sunt, id est, & si in diebus centum dicatur. 10 ¶ Quibus ex edicto bonorum possessio dari potest, si quis eorum aut dari sibi noluerit, aut in diebus statuis non ad miserit: tunc ceteris bonorum possessio perinde competit, ac si prior ex eo numero non fuerit.

11 ¶ Sed videndum est, an inter ceteros ipse quoque, qui exclusus est, admittatur. vixit filius est in potestate, delata est ei bonorum possessio ex prima parte, unde liberis deseruit, exclusus est tempore aut repudiatione, ceteris deseruit, sed ipse sibi succedat ex hac successoria parte: & magis est, ut succedat: ut unde legitimi possit petere: & post hos suo ordine est illa parte, unde proximi cognati vocantur, & hoc iure vitium, ut admittatur, poterit igitur ex sequenti parte succedere sibi. Item hoc dici potest, & in secundum tabulas bonorum possessione: ut, si secundum tabulas non petierit bonorum possessionem, qui potuit & ab intestato succedere, ipse sibi succedat.

12 ¶ Largius tempus parentibus liberisque petendae bonorum possessionis tribuitur: in honore sanguinis videlicet, quia artandi non erant, qui pene ad propria bona veniunt, ideoque placuit, eis praestitutum annum, scilicet ita moderate, ut neque ipsi virgauerentur ad bonorum possessionis petitionem, neque bona diu iacerent. Sanè nonnunquam virgumentibus creditoribus interrogandi sunt in iure, an sibi bonorum possessionem admittant, ut, si repudiare se dicant, sciant creditores quid sibi agendum esset, si de liberare se adhuc dicant, praecipitandi non sunt.

13 ¶ Si quis autem a patre suo impuberi filio sit substitutus: non intra annum, sed intra diem centesimum bonorum possessionem petere poterit.

14 ¶ Non solum autem, cum suo nomine veniunt liberi parentisque, hoc eis tribuitur: verum etiam si seruus eius, qui ex liberis parentibusque est hares institutus est, intra annum competit bonorum possessio, persona enim ea est, quae meruit hoc beneficium, quae petat.

15 ¶ Sed & si pater emancipati filij bonorum possessionem contra tabulas accipere velit: anni tempus ei competere, constat. 16 ¶ Et generaliter ait Iulianus, ex omnibus causis liberis parentibusque intra annum bonorum possessionem competere.

2. Papinianus libro 6. Responsorum.

Inferioris gradus cognatus beneficium edicti successorum non habuit, cum prior ex propria parte possessionem accepisset, nec ad rem pertinuit, quod abstinendi facultatem ob auxilium patris prior cognatus acciperet, igitur sisco vacantia bona recte deferre placuit.

DE GRADIBUS, ET ADFINIBUS, & nominibus eorum,

TIT. X.

Gaius libro 2. ad Edictum Prae-provinciale.

Gradus cognationis alij superioris ordinis sunt, alij inferioris, alij ex transverso, sive à latere. Superioris ordinis sunt parentes, inferioris, liberi, ex transverso sive à latere, fratres, & sorores, liberique eorum. 1 ¶ Sed superior quidem, & inferior cognatio à primo gradu incipit, ex transverso sive à latere nullus est primus gradus, & ideo incipit à secundo. Itaque in primo gradu cognationis, superioris quidem & inferioris ordinis cognati possunt concurrere, et transverso vero nunquam eo gradu quisquam concurrere potest, ut in secundo & tertio, & deinceps in ceteris possunt etiam ex transverso quidam concurrere & cum superioris ordinis cognatis. 2 ¶ Sed admonendi sumus, si quando de hereditate, vel bonorum possessione queramus, non semper eos, qui eiusdem gradus sunt, concurrere.

3 ¶ Primo gradu sunt supra, pater, mater, infra, filius, filia. 4 ¶ Secundo gradu sunt supra, avus, avia, infra, nepos, neptis, ex transverso, frater, soror. 5 ¶ Tertio gradu sunt supra, proavus, proavia, infra, pronepos, proneptis, ex transverso, fratris fororisque filius, filia: & conuenienter patruus, amita, auunculus, matertera. 6 ¶ Quarto gradu sunt supra, abavus, abavia, infra, abnepos, abneptis, ex transverso, fratris fororisque nepos, neptis: & conuenienter patruus magnus, amita magna, id est, aut frater & soror, auunculus magnus, matertera magna, id est, aut frater & soror, item fratres patruales, sorores patruales, id est, qui quae ex duobus fratribus progenerantur, item consobrini, consobrinaeque, id est, qui, quae ex duobus fororibus nascuntur, quasi consororini, item amitini, amitinae, id est, qui, quae ex fratre & forore propagantur, sed ferè vulgus omnes istos communi appellatione consobrinos vocant. 7 ¶ Quinto gradu sunt supra, auauus, auauia, infra, adnepos, adneptis, ex transverso, fratris & sororis pronepos, proneptis: & conuenienter propatruus, & proamita, id est, proavus frater, & soror: item fratris patruelis, sororis patruelis filius, filia: & similiter consobrini, consobrinae, item amitini, amitinae filius, filia: propior sobrinus, propior sobrina. isti sunt patruus magnus, amita magna, auunculus magnus, matertera magna filius, filia.

2. Ulpianus libro 46. ad Edictum. Hoc est patris eius, de cuius cognatione queritur, consobrini consobrinae, sive frater patruelis.

3. Gaius libro 2. ad Edictum Prae-provinciale.

Sexto gradu sunt supra, triauus, triavia, infra, trinepos, trineptis, ex transverso, fratris & sororis abnepos, abneptis: & conuenienter abpatruus, abamita, id est, abavus frater & soror, abauunculus, abmatertera, id est, abavus frater, & soror: item patruus magnus, amita magna, auunculus magnus, matertera magna nepos, neptis: item fratris patruelis, sororis patruelis, consobrini, consobrinae, amitini, amitinae nepos, neptis.

patris, propatruus, probamita, proauunculi, promatertera filii, filia: item qui ex fratribus patruelibus, aut consobrini, aut amitinis vndique propagantur, qui proprie sobrini vocantur.

1 ¶ In septimo gradu, quam multae esse possint personae, ex his, quae diximus, satis apparet.

2 ¶ Admonendi tamen sumus, parentum liberorumque personas semper duplicari, auum enim & auiam, item maternos, quam paternos intellegimus, item nepotes, neptisque, tam ex filio, quam ex filia, quam rationem scilicet in omnibus deinceps gradibus supra infraque sequemur.

4. Modestinus libro 12. Pandectarum.

Non facile autem, quod ad nostrum ius attinet, cum de naturali cognatione queritur, septimum gradum quis excedit, quatenus ultra eum ferè gradum, rerum naturae, cognatorum vitam consistere non patitur.

1 ¶ Cognati ab eo dici putantur, quod quasi vna communiter nati, vel ab eodem orti, progenitue sint.

2 ¶ Cognationis substantia bifariam apud Romanos intellegitur, nam quaedam cognationes iure ciuili, quaedam naturali conueniunt, nonnumquam vtroque iure concurrunt, & naturali & ciuili, copulatur cognatio. Et quidem naturalis cognatio per se sine ciuili cognatione intellegitur, quae per feminam descendit, quae vobis liberis peperit, ciuili autem per se, quae etiam legitima dicitur, sine iure naturali cognatio constituit per adoptionem, vtroque iure constitit cognatio, cum iustis nuptiis contractis copulatur. Sed naturalis quidem cognatio hoc ipso nomine appellatur, ciuili autem cognatio, licet ipsa quoque per se plenissime hoc nomine vocetur, proprie tamen adgnatio vocatur, videlicet quae per vires contingit.

3 ¶ Sed quoniam quaedam iura inter adfines quoque versantur, num alienum est hoc loco de adfinibus quoque breuiter differere? Adfines sunt, viri & uxoris cognati: dicti ab eo, quod duae cognationes, quae diuersae inter se sunt, per nuptias copulantur, & altera ad alterius cognationis finem accedit, namque coniungendae adfinitatis causa fit ex nuptiis.

4 ¶ Nomina vero eorum haec sunt, socer, socrus, gener, nurus, nouerca, vitricus, priuignus, priuigna.

5 ¶ Gradus autem adfinitatis nulli sunt.

6 ¶ Et quidem viri pater uxorisque, socer, mater autem eorum, socrus appellatur, cum apud Graecos proprie viri pater ex uxoris, mater vero uxoris vocitur, uxoris autem pater ex uxoris, & mater ex uxoris vocatur. Filij autem uxoris, nurus: filiae vero viri, gener appellatur. Vxor liberis ex alia uxore natis nouerca dicitur: matris vir ex alio viro natis vitricus appellatur, eorum utraque natos alimunde priuignos priuignasque vocant. Potest etiam sic definiti socer, uxoris meae pater, ego illius sum gener. Socer magnus dicitur uxoris meae auus, ego illius sum gener. Socer magnus dicitur uxoris meae auus, ego illius sum gener. Et retro pater meus uxoris meae socer est haec illi nurus, & auus meus, socer magnus est: illi illi pronurus. Item prolocrus mihi uxoris meae auia est, ego illius sum progener. Et retro mater mea uxoris meae socrus est: illa huic nurus, & auia mea, socrus magna est: vxor mea illi pronurus est. Priuignus est uxoris meae filius ex alio viro natus, ego illorum vitricus, & ipse conerarius vxor mea liberis, quos ex alia uxore habeo, nouerca dicitur: liberis mei illi priuigni. Viri fratres, leuiter, is apud Graecos socer appellatur, ut est apud Homerum relatum, sic enim Helena ad Hectorem dicit: *ἀδελφὸς καὶ ἄλλοι κενὸν ἔχουσιν ἄλλοι δὲ κενὸν ἔχουσιν*, id est, *frater meus ceteris, omnia malis causis vitricus, horrida.* Viri foroglos dicitur apud Graecos, galos. Duorum fratrum uxore, iantrices dicuntur apud Graecos, *ἐπιπέρις*, quod vno versus idem Homerus significat: *ἡ ἐπιπέρις ἡ ἐπιπέρις ἐπιπέρις*, id est, *duae alicubi in foroglo, aut mater unius speciosa, plebs.*

7 ¶ Nos itaque inter se, quod adfinitatis causa pat-

rentium liberorumque loco habentur, matrimonio copulari nefas est. 8 ¶ Sciendum est, neque cognationem neque adfinitatem esse posse, nisi nuptiae non interdictae sint, ex quibus adfinitas coniungitur.

9 ¶ Libertini libertinaeque inter se adfines esse possunt. 10 ¶ In adoptionem datus, aut emancipatus, quascumque cognationes adfinitatesque habuit, retinet, adgnationis iura perdit, sed in eam familiam, ad quam per adoptionem venit, nemo est illi cognatus, praeter patrem, eoque, quibus adgnascitur, adfinitas autem ei omnino in ea familia nemo est.

11 ¶ Is cui aqua & igni interdictum est, aut aliquo modo capite deminutus est, ita ut libertatem & ciuitatem amitteret: & cognationes & adfinitates omnes, quas ante habuit, amittit.

5. Paulus libro 6. ad Plautium.

Si filium naturalem emancipauero, & alium adoptauero, non esse eos fratres, si filio meo mortuo, Titium adoptauero: videri eum defuncti fratrem fuisse, Arrianus ait.

6. Ulpianus libro 5. ad legem Iuliam & Papiam.

Libero scribit, nepotis ex filia mea nati uxorem, matri meae esse.

1 ¶ Generi & nurus appellatione sponsus quoque & sponsa continentur, item socii & socrus appellatione, sponsum parentem contineri videntur.

7. Scenola libro 4. Regularum.

Priusquam etiam is est, qui vobis conceptus ex ea natus est, quae postea mihi nupsit, & is, qui, cum in concubinato erat mater eius, natus ex ea est, & quae postea alij nupta sit.

8. Pomponius libro 1. Enchiridij.

Serius rectè dicebat, socii & socrus, & generi & nurus appellatione etiam ex sponsalibus adquirentur.

9. Paulus libro 4. Sententiarum.

Septem lineae cognationum directae limite in duas lineas separantur: quarum altera superior, altera inferior, ex superiore autem, & secundo gradu transuersae lineae pendunt, quas omnes latiore tractatu habito in librum singularem contempimus.

10. Idem libro singulari de gradibus, & adfinibus, & nominibus eorum.

Vir consulens cognatorum gradus & adfinium nosse debet: quia legibus hereditates & tutelae ad proximum quemque adgnatum redire consueverunt, sed & edicto praetor proximo cuique cognato dat bonorum possessionem, praeterea lege iudiciorum publicorum contra adfines & adgnatos testimonium inuiti dicere non cogitur.

1 ¶ Nomen cognationis à Graeca voce dictum videtur, *συγγενής* enim illi vocant, quos nos cognatos appellamus. 2 ¶ Cognati sunt, & quos adgnatos lex duodecim tabularum appellat, sed hi sunt per patrem cognati ex eadem familia. Qui autem per feminam coniunguntur, cognati tantum nominantur.

3 ¶ Proximiores ex adgnatis sui dicuntur. 4 ¶ Inter adgnatos igitur & cognatos hoc interest, quod inter genus & speciem: nam qui est adgnatus, & cognatus est, non vtrique autem qui cognatus est, & adgnatus est, alterum enim ciuile, alterum naturale nomen est. 5 ¶ Non parimus his nominibus, id est cognatorum, etiam in seruis, itaque parentes, & filios, fratresque etiam seruorum dicimus, sed ad leges, seruiles cognationes non pertinent. 6 ¶ Cognationis origo & per feminas solas contingit, frater enim est, & qui ex eadem matre tantum natus est, nam qui eundem patrem habent, licet diuersas matres, etiam adgnati sunt. 7 ¶ Parentes usque ad tertium

Ius succedit veris.
 21 **¶** Sed si mater repudiaverit bonorum possessionem, de aequa autem hereditate deliberet, licendum erit, adgnatum non succedere: quoniam nondum verum est, non adisse matrem.
 22 **¶** Quod autem diximus, ius antiquum servari matre non advenit: cui personae defertur hereditas, videndum, utrum ei, quae nunc proxima invenitur, cum mater repudiat, an ei, quae fuit, cum intestato decessisset certum est. vixit autem patruus, cum intestato decesseret, & patrum filius: cum mater repudiasset, patrum nondum delatam hereditatem: atque ideo, defuncto eo, matre deliberante, patrum filium vocari.
 23 **¶** Si mater non petierit tutores idoneos filii sui: vel prioribus excusatis, reiectis, non coactum aliorum nomina ediderit: ius non habet vindicandum sibi bonorum intestatorum filiorum. & quidem, si non petiit, incidit, autem, vel non petere, sed a quo non petere? loquitur quidem de pretore constituto, sed puto, & in provinciis locum habere, etiam si a magistratibus municipalibus non petat. quoniam & magistratibus municipalibus dandi necessitas iniungitur.
 24 **¶** Quid ergo, si petiit, sed admonita vel a libertis, vel a cognatis, aut incidit in senatusconsultum? & puto eam incidere, si compulsam fecit, non si, cum petere non cunctaretur, admonita esset.
 25 **¶** Quid si pater eis peti prohibuerit tutorem, quoniam per matrem rem eorum administrari voluit? incidit, si nec petat, nec legitime tutelam administrat.
 26 **¶** Quod si petiit egenis filii non petiit, ignoscendum est ei.
 27 **¶** Sed si forte absens a liberis praeventa est, vel ab aliis, dicendum est, eam non excludi: nisi forte, cum frustraretur, id contigit.
 28 **¶** Filii autem non petendo, puniuntur. utique & filii. Quid, si nepotibus? similiter non petendo puniuntur.
 29 **¶** Quid, si curatores non petiit? verba rescripti deservit, sed dicendum est: si quidem impuberibus curatores non petiit, eandem esse rationem: si iam puberibus, cessare debere.
 30 **¶** Quid, si cum praegnas esset, bonis non petiit curatorem? dico, in sententiam incidere. Nam, & si apud hostes habuit impuberem, idem erit dicendum.
 31 **¶** Quid si furioso tutorem, vel curatorem non petiit? magis est ut incidat.
 32 **¶** Non solum autem, quae non petiit, coercetur: sed & quae de honoribus petiit, ut rescripto declaratur, vel privilegio minimum vel oneratum tribus (putat) utelis, sed ita demum, si data opera hoc fecit.
 33 **¶** Quid ergo, si tales petiit, & suscepit nihilominus, vel detenti sui? excusata erit mater.
 34 **¶** Quid, si indignos, id est minus habiles ad tutelam petierit, quoniam sciebat pretorem eos non daturum? quid tamen, si dedit eos pretor, matris petitionem secutus? iam quidem pretoris delictum est, sed & matris punimus consilium.
 35 **¶** Igitur si forte excusati sint illi, vel improbatii: debet mater alios sine mora petere.
 36 **¶** Ergo si non petierit, siue idoneos non petierit: puniuntur, etiam si dati fuerint minus idonei, pretore errante.
 37 **¶** Idoneos autem videtur facultatibus, an & moribus petere debet, dubitationis esse potest, puto autem facile ei ignosci, si locupletes sint hi, quos petiit.
 38 **¶** Sed & superioribus excusatis, reiectis, non consensim aliorum nomina ediderit: puniuntur.
 39 **¶** Quid ergo, si non fuerint omnes excusati, vel non omnes reiecti? videndum, an ei imputetur, cur in locum excusati non petiit, & puto imputandum.
 40 **¶** Quid, si decesserint quidam, puto, licet

verba deficiant, sententiam constitutionis locum habere.
 41 **¶** Sed quod diximus *Reiecti*: utrum sic accipimus, a pretore non daturam & si suspecti futine remoti, vel ob negligentiam, vel ignorantiam repositi. iam hoc quis reiectis recte dicit. Ergo, & si iudicet, sed longum est, nam nec hoc ei imputetur, cur su perios non fecit, alioquin, & si latitarent, potuit edictis desiderare: eos pretor adesse iubere; & suspectos eos removere, si desissent. 42 **¶** Quid, si non conpuit eos mittere se tutelae? cum plenum officium a matre desideremus: & hoc ei curanda sunt, ne in hereditate ei obstant. 43 **¶** Consensim autem sic est accipiendum: ubi primum potuit, id est, pretoris copiam habuit huius rei sedentis: nisi forte infirmitate impedita est, vel alia magna causa, quae eam mandare eam ad petendos tutores impediret: ut tamen, ut nullo modo annale tempus excederet, si enim mortalitate filii praeventa est, nihil matri imputetur.
 44 **¶** Tradari huius potest, si pupillo amplum legatum sub conditione sit relictum, si tutores non habuerit, & propterea ei mater non petierit, ne conditione desereretur: constitutio esset, & puto cessare, si damnum minus sit cumulo legati, quod & in magistratibus municipalibus tractatur apud Tertullianum, & putat, dandum in eos actionem, quatenus plus esset in damno, quam in legato. nisi forte quis putet, conditionem hanc, quasi vilitati publicae oppugnantem, remittendam, ut alias plerisque: ut verba Caesarii, impuaverit matri, cur curatores non petierit. sine autem plenus condonem conseriptam, nonne erit matri ignoscendum? aut hoc imputatur matri, cur non desideravit a principe conditionem remitti? & puto, non esse imputandum.
 45 **¶** Ego, etiam si mater ei, qui solvendo non erit, non petiit tutorem: puto ignoscendum, consulti enim ei, ut minus inquietetur, quasi indefensus.
 46 **¶** Et si forte quis uxorem communis filii matrem heredem scripsit, rogavitque, remissa etiam satisfactione, ut filio puberi se dolo resisteret hereditatem, nec mater ei petiit tutorem: debet dici, cessare constitutionem, cum patris voluntatem secuta sit, & nihil habenti filio tutores non petierit. Quod si ei remissa satisfactione non fuerit, contra erit: quoniam vel propter hoc debuit tutores habere, sed si forte impubes post matris constitutionem fuerit adrogatus, & impubes obierit, dicendum erit, matri adrogatorem non competere ex stipulatu adonem.
 47 **¶** Videndum est, matre prohibita ius suum vindicare, utrum exterius admittamus, atque si mater non esset, in ipsam heredem dicimus fieri, vel aliud nomen successione induere, sed denegamus ei actiones, & invenimus rescriptum ab Imperatore nostro Antonino Augusto & Diano patre eius Mammiae Maximae, pridie Idus Aprilis, Plautiano verum consule; matre remota eos admitti, qui venissent, si mater non fuisset, ergo & adgnati, ceterique succedant, aut, si nemo sit, bona vacabunt.
 3. *Modestinus libro 2. Regularum.*
Patrem adpoptivum matri non obest plerique probant.
 4. *Idem libro 9. Regularum.*
Matris intestatae defunctae hereditatem ad omnes eius liberos pertinere, etiam si ex diversis matrimonii nati fuerint, iuris est.
 5. *Paulus libro singulari ad Senatusconsultum Tertullianum.*
Aequissimum visum est, omnes filios matri praeterferri, etiam si per adoptionem in familiam recepti essent. 1. **¶** Sed & nepos ex adoptione adoptus ex verbis senatusconsulti matri obstat.
 2. **¶** Si ex filio nepotem aut manusserit, si que patre & matre superstitibus decesserit: potest quae, quis prior esse debet. nam si mater excluderit autem manusserit, qui patris anteponitur: dicto pretoris inducitur pater defuncti, quo admissio, desinit senatusconsulto locus esse, & rursus aut voca-

locabitur, itaque rectius est, aut ius suum conservare, qui & contra scriptos heredes bonorum possessionem accipere solet.
 6. *Idem libro singulari ad Senatusconsultum Orphitianum.*
Filii mater ex hoc senatusconsulto, etiam si in aliena potestate sit, ad hereditatem admittitur.
 7. **¶** Filius, qui se nolle adire hereditatem matris dicit, an potest mutata voluntate adire, anquam sanguineus vel adgnatus adierit, videndum: propter haec verba, si nemo filium vel hereditatem suscepit, quia extensus sum, & cum verba extensus sum, penitentia eius usque ad animum admittenda est: cum & ipsa filii bonorum possessio annalis est.
 7. *Idem libro singulari ad Senatusconsultum Tertullianum & Orphitianum.*
Iquis intestatus decesserit relicta matre, & fratre consanguineo, vel sorore, quatenus per adrogationem quae sit: eadem iura in persona matris servantur, quae & naturalibus existantibus liberis.
 8. *Gaius libro singulari ad Senatusconsultum Tertullianum.*

In suspensio est ius matris, si filius defuncti emancipatus deliberet de bonorum possessione petenda.
 9. *Idem libro singulari ad Senatusconsultum Orphitianum.*
Sacratissimi principis nostri oratione cautetur, ut matris intestatae hereditas ad liberos, tametsi in aliena potestate erunt, pertineat.
 10. *Pomponius libro secundo Senatusconsultorum.*
Si filius familias miles non sit testatus de his quae in castris adquisierit: an ad matrem pertineant, videndum est, sed non puto, magis enim iudicio militum hoc beneficium concessum est, non ut omnimodo quasi patres familiarum in ea re sint.
 1. **¶** Quando in pendenti est, an quaedam personae possint obstare matri, & casus tulerit, ut non inducerentur: matri ius in integrum erit, quod medio tempore appenderit, veluti si, filio iustitiae mortuo, postquam ei filius potuerit nasci, nec natus sit, aut mortuus editus: vel quod etiam filius, qui in hostium potestate erat, postliminio non sit reversus.

LIBER TRIGESIMVS NONVS.

DE OPERIS NOVI NUNTIA-

Tione.
 1. *Ulpianus libro 32. ad Edictum.*
Oe edito promittitur, ut siue iure, siue iniuria opus fieret per nuntiationem inhiberetur, deinde remitteretur prohibito haecenus, quatenus prohibendi ius sit, qui nuntiaisset non haberet.
 2. **¶** Hoc autem editum, remediumque operis novi nuntiationis, aduersus futura opera indudum est, non aduersus praeterita, hoc est, aduersus ea, quae nondum facta sunt, ne fiat, nam si quid operis fuerit factum, quod fieri non debuit: cessat editum de operis novi nuntiatione: & erit transeundum ad interdictionem, quod vi aut clam factum erit, ut restituatur: & quod in loco sacro, religioso, & quod in flumine publico, ripave publica factum erit, nam his interdictionibus restituatur, si quid illicite factum est.
 3. **¶** Nuntiatio ex hoc edito non habet necessarium praetoris additionem, potest enim nuntiare quis, si cum non adierit.
 4. **¶** Item nuntiationem & nostro, & alieno nomine facere possimus.
 5. **¶** Item nuntiatio omnibus diebus fieri potest.
 6. **¶** Et aduersus absentes etiam, & inuitos, & ignorantem operis novi nuntiatio procedit.
 7. **¶** In operis autem novi nuntiatione possessorem aduersarium facimus.
 8. **¶** Sed si is, cui opus novum nuntiatum est, ante remissionem adificauerit, deinde coeperit agere: ius sibi esse ita adificatum habere: praetor adionem ei negare debet, & interdictionem in eum de opere restituendo reddere. 8. **¶** Potest autem quis nuntiare etiam ignorans, quid opus fieret.
 9. **¶** Et post operis novi nuntiationem committunt se litigatores praetoris iurisdictioni.
 10. **¶** Unde quae iuratur apud Celsum libro duodecimo digestorum: si post opus novum nuntiatum convenit iuramentum aduersario, ut opus faceret, an id sit conventionis exceptio, & ait Celsus, dandum nec esse periculum, ne pactio priuatorum iustitiae praetoris anteposita videatur, qui enim aliquid agere praetor, quam hoc, ut controuersias eorum dirimeret, quibus si sponte recesserunt, debet id ratum habere.
 11. **¶** Opus novum facere videtur, qui aut adificatio, aut detrahendo aliquid, priusquam faceret operis mutat.

12. **¶** Hoc autem editum non omnia opera complectitur: sed ea sola, quae solo coniuncta sunt, quorum adificatio, vel demolitio videtur opus novum continere. Idcirco placuit, si quis messem faciat, arborem succidat, vineam putet, quamquam opus faciat, tamen ad hoc editum non pertinere, quia ad ea opera, quae in solo sunt, pertinet hoc editum.
 13. **¶** Si quis adificium verus fulciant opus novum nuntiare ei possumus, videamus, & magis esse ne possimus. hic enim non opus novum facit, sed veteri sustinendo, remedium adhibet.
 14. **¶** Siue autem intra oppida, siue extra oppida in villis, vel agris opus novum fiat: nuntiatio ex hoc edito locum habet: siue in privato, siue in publico opus fiat.
 15. **¶** Nunc videmus, quibus ex causis fiat nuntiatio, & quae personae nuntiant, quibusque nuntietur, & in quibus locis fiat nuntiatio, & quis effectus sit nuntiationis.
 16. **¶** Nuntiatio fit aut iuris nostri conservandi causa, aut damni depellendi, aut publici iuris tuendi gratia.
 17. **¶** Nuntiamus autem: quia ius aliquid prohibendi habemus: vel ut damni infecti caueatur nobis ab eo, qui forte in publico, vel in privato quid molitur: aut si quid contra leges editae principum, quae ad modum adificiorum facta sunt, fieri: vel in sacro, vel in loco religioso, vel in publico, ripave fluminis, quibus ex causis & interdictione proponuntur.
 18. **¶** Quod si quis in mare, vel in litore adificet, licet in suo non adificet, iure tamen gentium suum facit. Si quis igitur velit sibi adificatorem prohibere, nullo iure prohibet, neque opus novum nuntiare, nisi ex vna causa, potest: si forte damni infecti velit sibi cauere.
 19. **¶** Iuris nostri conservandi, aut damni depellendi causa opus novum nuntiare potest is, ad quem res pertinet.
 20. **¶** Vfusfructuarius autem opus novum nuntiare suo nomine non potest, sed procuratorio nomine nuntiare poterit, aut vindicare ususfructum ab eo qui opus novum faciat, quae vindictio praestabit ei, quod eius intersit, opus novum factum non esse.
 21. *Ulpianus libro 49. Digestorum.*
Si autem domino praedij nuntiauerit, inuitis erit nuntiatio, neque enim, sicut aduersus vicinum, ita aduersus dominum agere potest, ius ei non esse inuito se altius adificare sed, (si) hoc facto ususfructus deterior fiet, petere ususfructum debet.
 22. *Ulpianus libro 32. ad Edictum.*
In provinciali etiam praedij quid fiat, operis novi nuntiatio locum habet. 1. **¶** Si in

1. **Communi** quid fiat, nuntiatio locum habebit aduersus viciniam. Nam si vnus nostrum in comu...

2. **Quod** si socius meus in communi insula opus nouum faciat, & ego propriam habeam, cui noceat...

3. **Si** ego superficiarius sum, & opus nouum fiat a vicino, non possum nuntiare: mouet, quod quasi in...

4. **Si** in publico aliquid fiat, omnes ciues opus nouum nuntiare possunt.

5. **Paulus** libro 48 ad Edictum. Nam reipublice in dolo est, quam plurimos ad defendendam suam causam admittere.

6. **Ulpianus** libro 54 ad Edictum. De pupillo quæsitum est, & Iulianus lib. 12. dige...

7. **Seruo** autem opus nouum nuntiare potest. Ipse seruo nuntiare non potest: neque nuntiatio vllum effectum habet.

8. **Nuntiatio** autem in re presenti faciendam, meminisse oportebit, id est, eo loci, ubi opus fiat: siue quis ædificet, siue inchoet ædificare.

9. **Nuntiare** autem non vtiq; domino oportet. Sufficit enim, in re presenti nuntiare ei, qui in re presenti fuerit, vsque adeo vt etiam fabrici vel opificibus, qui eo loci operantur, opus nouum nuntiare possit & generaliter et nuntiare opus nouum potest, qui in re presenti fuit domini operisve nomine, neque refert, quis sit iste, vel cuius condicio...

10. **Si** quis forte in foro domini opus nouum nuntiat: hanc nuntiationem nullius esse momenti, exploratissimum est, in re enim presenti, & (pæne dixerim) ipso opere, hoc est in re ipsa, nuntiatio facienda est. quod iudicio receptum est, vt confessum per nuntiationem ab opere discedatur. secus si alibi fiat nuntiatio, illud incommodi sequitur, quod, cum veniat ad opus, si quid fuerit operis per ignorantiam factum, euenit, vt contra edictum prætoris sit factum.

11. **Si** plurium res sit, in qua opus nouum fiat, & vni nuntietur: recte facta nuntiatio est, omnibusque domipis videtur denuntiatum. Sed si vnus ædificauerit post operis noui nuntiationem: alij, qui non ædificauerint, non tenebuntur, neque enim debet nocere factum alterius ei, qui nihil fecit.

12. **Si** plurium dominorum rei opus noceat: vtrum sufficit vnus ex sociis nuntiatio, an verb omnes nuntiare debeant, & est vnus vnus nuntiatione omnibus non sufficit: sed esse singulis nuntiare necessesse, quia & fieri potest, vt nuntiatorum alter habeat, alter non habeat ius prohibendi.

13. **Si** quis ipsi prætori vellet opus nouum nuntiare: debet, vt interim testetur non posse se nuntiare, & si nuntiauit postea: & quod retrò ædificatum erit, destrudendum erit: quasi repetitio, die nuntiatione facta.

14. **Sed** & si in ædes nostras quis immittit, aut in loco nostro ædificet: æquum est, nos operis noui nuntiatione ius nostrum nobis conseruare.

15. **Et** velle Sextus Pedius de iure, triplicem esse causam operis noui nuntiationis: aut naturalem, aut publicam, aut impositicam naturalem, cum in nostras ædes quid immittitur, aut ædificatur in nostro publicam causam: quotiens leges, aut senatusconsultum, constitutionesque principum per operis noui nuntiationem tuemur, impositicam: cum quis, postquam ius suum demittit, alterius exit, hoc est, postquam seruitutem ædibus suis impositum, contra seruitutem fecit.

16. **Meminisse** autem oportebit: quotiens quis in nostro ædificet, vel in nostrum immittere, vel proicere vult: melius esse, eum per prætorem, vel per manum (id est lapilli scutum) prohibere, quam operis noui nuntiationem. ceterum operis noui nuntiatione possessorem eum facimus, qui nuntiauerimus: Aut si in suo quid faciat, quod nobis noceat: tunc operis noui denuntiatio erit necessaria. Et si forte in nostro aliquid facere quis persequatur, æquisimum erit, interdicto aduersus eum quod vti aut clam, aut vti possidetis, vti.

17. **Si** quis riuos, vel spaces veli reficere, vel purgare: operis noui nuntiatione merito prohibetur: cum publicæ salutis & securitatis intersit, & cloacas & riuos purgari.

18. **Præterea** generaliter prætor cetera quoque opera exceptit, quorum mora periculum aliquod allatura est, nam in his quoque contentendam putauit operis noui nuntiationem: quis enim dubitat, multo melius esse, omitti operis noui nuntiationem, quam impediri operis necessarii vrgentem extruendum? Totiens autem hæc pars locum habet, quotiens dilatio periculum allatura est.

19. **Proinde** si quis, cum opus hoc mora periculum allaturum esset, nuntiauerit opus nouum, vel si in cloacis, vel ripa reficiendis aliquid heret: dicemus, apud iudicem queri debere, an talia opera fuerint, vt contentam nuntiatione debet, nam si apparuerit, vel in cloaca, riuove, ceteris, cuius mora periculum allatura esset, dicendum est, non esse verendum, ne hæc nuntiatione noceret.

20. **Qui** opus nouum nuntiat: iurare debet, non calumnie causa opus nouum nuntiare. Hoc iurandum auctore prætoris deseruit. iudicio non exigitur, vt iuret is ante, qui iurandum exigitur.

21. **Qui** nuntiat: necesse habet demonstrare, in quo loco opus nouum nuntietur: scilicet, ubi nuntiatum est, ubi posuit ædificare, ubi interim abstinendum est. Totiens autem demonstratio scienda est, quotiens in partem sit nuntiatione. ceterum, si in totum opus fiat, non est necesse demonstrare, sed hoc ipsum dicere.

22. **Si** in pluribus locis opus fiat: vtrum vnus nuntiatio sufficiat, an vero plures sint necessariz, ait Iulianus libro quadragensimo nono digestorum, quia in re presenti sit nuntiatio, plures nuntiationes esse necessarias, & consequenter plures remissiones.

23. **Si** is, cui renuntiatum erit, ex operis noui nuntiatione satisfecerit, re promiserit, aut per eum non sit, quo minus boni viri arbitratu satisfecerit, re promittat: perinde est, ac si operis noui nuntiatione omnia esset. Hæc autem hoc remedium utilitatem, nam remittit vexationem ad prætorem veniendi, & desiderandi, vt in illa fieret nuntiatione.

24. **Qui** procurator nomine nuntiauerit, si non satisfecerit, eam rem dominum ratam habiturum: nuntiatio omni modo remittitur, etiam si verus sit procurator.

25. **Qui** remissionem absentis nomine desiderat: siue ad priuatum, siue ad publicum ius ea remissio pertinet: satisficere cogitur. sustinet enim partes defensoris, sed hæc satisfactio non pertinet ad ratihibitionem, sed ad operis noui nuntiationem.

26. **Si** procurator autem opus nouum nuntiauerit, & postea ius in loco nostro ædificet: æquum est, nos operis noui nuntiatione ius nostrum nobis conseruare.

1. **ceptis** ex filia, abauis fororis filius filia. Anunculi maximi filius, filia. hi sunt arui nepos neptis et filio, & vauis fratris filius, filia. Materteræ maxime filius, filia. hi sunt arui nepos neptis ex filia, & vauis fororis filius filia. Hæc omnes personæ, quas à patris maximi filio enumerauimus, proxi proxi que eius, de cuius cognatione queritur, consobrini sunt: aut auique eiusdem proprius sobrinus. Singulæ appellationes continent personas sedecim: quia cum patris maximi sedecim efficiat, filius eius eandem habet enumerationem, totidemque filia. & sic ex omnibus his, quas à patris maximi filio comprehendimus, duobus per octo sedecies, centum viginti octo. Patris maioris nepos personas continet sedecim. est enim abauis abauis pronepos, & cum abauis octiens nupereur, nepotes vis octiens computari supra scriptum numerum efficiunt. Patris maioris neptis item. Auunculi maioris nepos neptis, eadem ratione personas continebunt triginta duo. Amitez maioris nepos neptis, eadem ratione item. Materteræ maioris nepos neptis item. Et sic ex omnibus colliguntur centum viginti octo. His personis autem aut eius, de cuius cognatione queritur, proprius sobrinus sunt. pater mater sobrinus sobrina, is, de cuius cognatione queritur, sobrinus natus est. hic proximo nomine definitur parentis sui sobrinus, vt Trebatius ait, rationem quoque hominū hanc reddidit, quod vltimi cognationum gradus sobrinorum sunt. itaque sobrii filium recte proximum nomen: ab eo ipso huius sobrii filius dicitur & ideo eos, qui ex sobrinis nati sunt, inter se proximum nomen appellare. hos enim nullum proprium habere nomen, quo inter se vocentur. Patris magni pronepos, proneptis. Auunculi magni pronepos proneptis. Amitez magnæ pronepos, proneptis. Materteræ magnæ pronepos, proneptis. Ex his omnibus centum viginti octo personæ efficiuntur: quæ singulæ appellationes sedecim complent, nam cum (exempli gratia) patris magnus quadrifaria intellegatur: ad singulorum patris magnorum personas quadrupliciter pronepos, item proneptis, triginta duo personas reddet. totque quater numerat illam, quæ propolita est, summam efficiunt. Eorum patres matresque ei, de cuius cognatione queritur, sobrii sobrinæque sunt, imple autem isdem sobrinus sobrinæque natus. Patris abnepos, abneptis. Auunculi abnepos, abneptis. Amitez abnepos, abneptis. Materteræ abnepos abneptis. Hæc singula vocabula senas denas continent personas, verbi enim gratia, patris abnepos sic enumerabitur: xij, Visariam patris accepto, quater pronepos, totiens proneptis ducatur: & sic ad eorum filios veniatur sedecies computatos, eadem ratione ad filiam, item in ceteros, & per hoc ex omnibus efficietur numerus personarum centum viginti octo. Hi sunt ei, de cuius cognatione queritur, consobrini pronepos, proneptisque. Eorum, de cuius cognatione queritur, patris maximi, auunculi maximi, amitez maxime, materteræ maxime filius filia. item proxi proxi consobrini. Fratris fororisque adnepos, adneptis: personas continent centum viginti octo. Trineptis filius, item filia. trineptis filius, item filia. hi centum viginti octo sunt: quod cum trinepos trineptisque (vt supra demonstrauimus sexaginta quatuor impleant: filius eorum eadem enumeratione, totidemque filia computabitur.

2. **Ulpianus** libro 47 ad Edictum. **VT** honorum possessio peti possit vnde, vir & vxor, iustum esse matrimonium oportet. ceterum...

3. **Ulpianus** libro 49 ad Edictum. **VT** si quis in loco nostro ædificet, æquum est, nos operis noui nuntiatione ius nostrum nobis conseruare.

4. **Ulpianus** libro 49 ad Edictum. **VT** si quis in loco nostro ædificet, æquum est, nos operis noui nuntiatione ius nostrum nobis conseruare.

5. **Ulpianus** libro 49 ad Edictum. **VT** si quis in loco nostro ædificet, æquum est, nos operis noui nuntiatione ius nostrum nobis conseruare.

6. **Ulpianus** libro 49 ad Edictum. **VT** si quis in loco nostro ædificet, æquum est, nos operis noui nuntiatione ius nostrum nobis conseruare.

7. **Ulpianus** libro 49 ad Edictum. **VT** si quis in loco nostro ædificet, æquum est, nos operis noui nuntiatione ius nostrum nobis conseruare.

8. **Ulpianus** libro 49 ad Edictum. **VT** si quis in loco nostro ædificet, æquum est, nos operis noui nuntiatione ius nostrum nobis conseruare.

9. **Ulpianus** libro 49 ad Edictum. **VT** si quis in loco nostro ædificet, æquum est, nos operis noui nuntiatione ius nostrum nobis conseruare.

10. **Ulpianus** libro 49 ad Edictum. **VT** si quis in loco nostro ædificet, æquum est, nos operis noui nuntiatione ius nostrum nobis conseruare.

1. **rum**, si iniustum fuerit matrimonium, nequaquam bonorum possessio peti poterit, quemadmodum nec ex testamento adiri hereditas, vel secundum tabularum peti bonorum possessio potest, nihil enim capi propter iniustum matrimonium potest.

2. **Ulpianus** libro 2 de Re militari. **M**ilitis, qui capite puniti meruit, testamentum facere concedendum, Paulus & Menander scribunt: eiusque bona intestati si punitus sit, ad cognatos eius pertinere: si tamen ex militari delicto, non ex communi punitus est.

3. **Papinianus** libro 16. **R**esponsum. **B**ona militis intestati defuncti castrensia fisco non vindicantur: cum heres legitimus ad finem quinti gradus existit, aut proximus cognatus eiusdem gradus intra tempus possessionem acceperit.

4. **Ulpianus** libro 28. **S**eruo meo herede instituto, dolo feci, ne testamentum mutaretur: eumque postea manumisi, quæ situm est, an adiones denegandæ essent, respondit. Hic casus verbis edicti non continetur, sed æquum est, si dominus dolo fecerit, ne testamentum mutaretur, quo seruus eius heres scriptus erat: quamuis manumissus adierit hereditatem: ei denegari, cum etiam emancipato filio denegatur, si pater dolo fecerit, ne testamentum mutaretur.

5. **Ulpianus** libro 49. **VT** EX LEGIBVS, SENATVSVE CONSULTIS BONORUM POSSESSIO DATUR. **TIT. XIII.**

6. **Ulpianus** libro 49. **VT** EX LEGIBVS, SENATVSVE CONSULTIS BONORUM POSSESSIO DATUR. **TIT. XIII.**

7. **Ulpianus** libro 49. **VT** EX LEGIBVS, SENATVSVE CONSULTIS BONORUM POSSESSIO DATUR. **TIT. XIII.**

8. **Ulpianus** libro 49. **VT** EX LEGIBVS, SENATVSVE CONSULTIS BONORUM POSSESSIO DATUR. **TIT. XIII.**

9. **Ulpianus** libro 49. **VT** EX LEGIBVS, SENATVSVE CONSULTIS BONORUM POSSESSIO DATUR. **TIT. XIII.**

10. **Ulpianus** libro 49. **VT** EX LEGIBVS, SENATVSVE CONSULTIS BONORUM POSSESSIO DATUR. **TIT. XIII.**

11. **Ulpianus** libro 49. **VT** EX LEGIBVS, SENATVSVE CONSULTIS BONORUM POSSESSIO DATUR. **TIT. XIII.**

12. **Ulpianus** libro 49. **VT** EX LEGIBVS, SENATVSVE CONSULTIS BONORUM POSSESSIO DATUR. **TIT. XIII.**

Vtile tempus est bonorum possessionem admit- tendarum. Ita autem vitæ tempus est, ut sin- guli dies in eo viles sint: scilicet ut per singulos dies & sceleris, & potuerit admittere. ceterum qua- cumque die nescierit, aut non potuerit, nulla du- bitatio est, quin dies ei non cedat. fieri autem pos- test, ut, qui iusto scierit, vel potuerit bonorum pos- sessionem admittere, hic incipiat nescire, vel non posse admittere: scilicet si, cum initio cognovisset eum intestatum decessisse, postea quasi certiore nuncio allato dubitare ceperit, numquid testatus decessisset, vel numquid vivat, quia hic rumor pos- tea perpererat. Idem & in contrarium accipi potest, ut qui ignoravit iustis, postea scire incipiat.

1 ¶ Dies bonorum possessionis viles esse, palam est, sed non sessionum numerabuntur, si modo ea- rum bonorum possessio, quæ de plano peti potuit. Quid, si ea, quæ causæ cognitionem pro tribunali desiderat, vel quæ de re iudicata expostiones e- runt nobis computandæ: quibus se dicit is, quibusque per ipsum prætorum factum non est, quo minus ac- tet bonorum possessionem.

2 ¶ In bonorum possessione, quæ pro tribunali datur, illud queritur, si se dedit: quidem prætor pro tribunali, sed postulationibus non dedit. po- test dici, tempus ad bonorum possessionem non ce- dere: cum præses aliis rebus, aut militaribus, aut custodiis, aut cognitionibus fuerit occupatus.

3 ¶ Si præses provincie in proxima fuit civitate, accedere debet ad utilitatem temporis ratio iti- neris, scilicet numeratione viginti millium pas- sium facta, nec enim expectare debemus, ut præses provincie veniat ad eum, qui bonorum possessionem petiturus est.

4 ¶ Si venter in possessionem missus sit: bono- rum possessionis tempus non cedere sequentibus, nequaquam ambigendum est, nec tantum intra ce- tesimum diem: verum etiam quamdiu nasci possit, nam et si natus fuerit, ante ei deferri bonorum pos- sessionem sciendum est.

5 ¶ Scientiam eam observandam Pomponius ait, non quæ cadit in iuris prudentes: sed quam quis aut per se, aut per alios adsequi potuit: scilicet cõ- sulendo prudentiores, ut diligentem patrem- familias consulere dignum sit.

3. Paulus libro 44. ad Edictum.
Circa tempora bonorum possessionis patri Scien- tia ignorantia filio non nocet.

4. Iulianus libro 28. Digestorum.

Si coheredi tuo substitutus fuisset, & bonorũ pos- sessionem accepit: quando coheres tuus con- stituerit nolle petere bonorum possessionem, tibi data tota intellegitur, coheres tuus amplius peten- dæ bonorum possessionis facultatem non habebit.

1 ¶ Filius: non solum si tamquam filius, sed & si tamquam agnatus, vel tamquam cognatus, ad bono- rum possessionem vocatur: annuum spatium ha- bet. sicuti pater filium manumissit, quamvis ut manumissor bonorum possessionem accipiat, tamē ad bonorum possessionem accipiendam annum spatium habet.

5. Marcianus libro 9. Digestorum.

Cum filio familias bonorum possessio delata est: dies: quibus certiorare patrem non potest, ut vel iubeat agnoscere certiorare patrem non potest, ut vel iubeat agnoscere bonorum possessionis: non ce- dunt. singamus: statim primo die, quo fuerit delata, agnovisse eum bonorum possessionem: certiorare patrem, ut comprobet, non posse. non cedent dies centum. incipient autem cedere, cum certior fieri potuit, præteritis autem centum diebus frustra ra- sum habebit.

1 ¶ Quæritur potest: si cum posset filius petere bono- rum possessionem, patre ita absente, ut certiorare eum non possit, vel etiam fuerente: petere neglexerit: an peti amplius non possit. sed ut quid noceat, non petitam bonorum possessionem: quæ, si petita esset, tamen non ante adquireretur, quam

pater comprobasset?

2 ¶ Si servus alienus heres institutus venisset: queritur, an posteriori domino dies bonorum pos- sessionis petendæ imputari oporteret, & placet, quæ- tum priori domino super fuerit, ei imputari.

DE SVIS, ET LEGITIMIS heredibus,

TIT. XVI.

Ulpianus libro 12. ad Sabinum.

In testati propriè appellantur, qui, cum posset testamentum facere, testati non sunt. sed & is, qui testamentum fecit, si eius hereditas adita non est, vel ruptum vel irritum est testamentum: intestatus non improprè dicitur decessisse. plane qui testari non potuit, proprie non est intestatus: puta impu- bes, turulosus, vel cui bonis interdictum est. sed hos quoque pro intestatis accipere debemus. cum quo- que, qui ab hostibus captus est: quoniam per legem Corneliam successio his deservit, quibus dese- ritur, si in civitate decessisset, nam & eius hereditas fuisse creditur.

1 ¶ Quæritur potest: si ex ea, quæ in fideicommissa libertate moram passa est, conceptus & natus sit: an suus patri existat. & cum placeat, eum ingenuum nasci, ut est à Diuis Marco & Vero, & Imperatore nostro Antonino Augusto rei scriptum: ut nõ in totum pro manumissa hæc habentur, ut vxor du- cta suum pariat? nec mirum sit, ex serva ingenuum nasci: cum & ex captiva rescriptum sit ingenuum nasci. Quare ausim dicere: est pater huius pueri eiusdem sortis fuerit, cuius mater moram passa in libertate fideicommissa, ipsæque moram passus est suum eum patri nasci exemplo captivorum pa- rentium, eum quibus reddidit, ergo siue postea pater eius post moram manumittatur: recipiet eum in potestate: siue ante decesserit: definitum erit, suum exire.

2 ¶ Suos heredes accipere debemus: filios, filios: siue naturales, siue adoptivos.

3 ¶ Interdum etiam filius suus heres excludit- tur, si pro arto, ut puta si perduellionis fuerit dā- natus: pater post mortem suam, hoc quid? ut nec iura sepulchrorum hic filius habeat.

4 ¶ Si filius suus heres esse desit: in eiusdem par- tem succedunt omnes nepotes nepotisque ex eo na- ti, qui in potestate sunt, quod naturali & quietate cõ- tingit. Filius autem suus heres esse desit, si capti- vis deminutione vel magna, vel minore exit de potestate. Quod si filius apud hostes sit, quamdiu vivit, nepotes non succedunt, proinde, est fuerit redemptus, nondum succedunt ante luitionem. sed si interim decesserit: cum placeat, eum statu rece- pto decessisse: nepotibus obstat.

5 ¶ Sed si quis non desit esse in potestate, sed numquam cepit: ut puta si filius meus, vivo patre meo, ab hostibus captus est: mox ibi me patrem fami- lias factus, decesserit: nepotes in eius loco succedunt.

6 ¶ Non minus autē nepes, quam nepotes succedunt in locum parentium. **7** ¶ Interdum licet patens alicuius in potestate esse non desierit, sed nec ce- perit: tamen dicimus, succedentes ei liberos suos exire, ut puta adrogavi eum, cuius filius ab ho- stibus erat captus, nepos autem in civitate, mortuo filio adrogato mortuo & captivo apud hostes: pro- nepos ille suus heres mihi erit.

8 ¶ Sciendum est autem, nepotes & deinceps, interdum, etiam si parentes eos mortis tempo- re præcesserunt: tamen posse suos heredes existi- ere, quamvis successio in suis heredibus non sit, quod ita procedit: Si patris familias testamentum factum decesserit exheredato filio, mox deliberante herede instituto filius decedat, postea deinde repudiavit heres institutus: nepos potest suus heres esse, ut & Marcellus libro decimo

scripsit: quoniam nec delata est filio hereditas. Idem scripsit: quoniam nec delata est filio hereditas. Idem scripsit: quoniam nec delata est filio hereditas. Idem scripsit: quoniam nec delata est filio hereditas.

9 ¶ Post suos statim consanguinei vocantur. **10** ¶ Consanguineos autem Cassius definit eos, qui sanguine inter se conexi sunt. Et est verum, eos esse consanguineos, etiam si sui heredes non ex titerunt patri, ut puta ex herede, edatoz. sed, est pater eorum de- portatus fuerit, nihilominus eos inter se esse consan- guineos, licet patri sui heredes non exstiterint. Et qui nunquam in potestate fuerunt, erunt sibi consanguine- rei, ut puta qui post captivitatem patris nascuntur, vel qui post mortem. **11** ¶ Non solum autem na- turales, verum etiam adoptivi quoque iura consan- guinitatis habebunt cum his, qui sunt in familia, vel in vetero, vel post mortem patris nati.

2. Idem libro 13. ad Sabinum.

Post consanguineos admittuntur agnati, si con- sanguinei non sunt. merito: nam si sunt consan- guinei, licet non adierint hereditatem legitimam non deservit, sed hoc sic erit accipiendum, si nec sperant esse. ceterum si vel nasci consanguineus, vel de captivitate reverti potest: agnati impediuntur.

1 ¶ Agnati autem sunt cognati virilis sexus ab eodem ortu, nam post suos, & consanguineos statim mihi proximus est consanguinei mei filius, & ego ei. patris quoque fratres, qui patrum appellatur, deincepsque ceteri, si qui sunt, hinc orti in infinitum.

2 ¶ Hæc hereditas proximo agnato, id est ei, quæ nemo antecedit, deservit: & si plures sint eiusdem gradus, omnibus in capita scilicet. ut puta duos fra- tres habet, vel duos patruos vnus ex his vnum si- lium, alius duos reliquit. hereditas mea in tres par- tes dividetur.

3 ¶ Patrum autem refert, agnatus hic natiuitate, an adoptione sit quæsitus. nam qui adoptatus, idem sit agnatus, quibus pater ipse fuit: & legitimam eo- rum hereditatem habebit, vel ipsi eius.

4 ¶ Legitima hereditas tantum proximo deservit. Nec inter est, vnus solus sit, an ex duobus prior pluri- busve, an duo pluresve ab eodem gradu venientes, qui vel ceteros antecedit, vel soli sint. quia is est proximus, quem nemo antecedit. & is vltimus, quem nemo sequitur, & interdum idem primus, postremusque, qui solus occurrit.

5 ¶ Interdum vltiorem agnatum admittimus, ut puta fecit quis testamentum, cum haberet patruum, & patruum filium. delibere ante herede scripto, pa- truum decessit. mox heres institutus repudiavit he- reditatem, patruus filius admittitur, ergo & bonorum possessionem petere potest.

6 ¶ Proximum non eum querimus, qui tunc fuit, cum moreretur pater familias: sed eum, qui tunc fuit, cum intestatum decessisset certum est, secundum quæ: est suus erat, qui præcedebat, vel consanguineus: si nemo eorum cum repudiavit hereditatem, vivit: proximum eum accipimus, qui tunc, cum repudiatur he- reditas, primus est. **7** ¶ Vnde, belle queri potest, an etiam post repudiationem adhuc deius successione, proponere, heredem scriptum rogatum restituere he- reditatem, repudiasse eam, cum nihilominus compelli potuit adire hereditatem, & restituere, ut Diuus Pius rescripsit. si nesci, eum superiudicasse certum diebus, (verbi gratia) & interim proximum decessisse: mox & eum, qui erat rogatus restituere, dicendum, poste- riorum admitti cum onere fideicommissi.

3. Idem libro quarto decimo ad Sabinum.

Liberato liberti mortuo, priusquam suis decesserit, he- res esse, ut & Marcellus libro decimo

reditatem, verum est, si non fuerint, tunc patrono.

1 ¶ Libertum accipere debemus eum, quem quis ex seruitute ad civitatem Romanam perduxit, siue spõ- te, siue necessitate, quoniam rogatus fuerit eum man- numittere. nam & ad huius legitimam hereditatem admittitur.

2 ¶ Si dotalem quis servum manumiserit, ipse pa- tronus habetur, & ad legitimam hereditatem admit- tetur. **3** ¶ Is plane, quem hac lege emi, ut manu- mittam; & si ex constitutione Diui Marci, pervenerit ad libertatem; tamen (ut eadem constitutione expres- sum est) meus libertus est, & legitima eius hereditas mihi deservatur.

4 ¶ Qui si necem domini detexit, & ex senatuscon- sulto libertatem meruerit, si quidem assignavit præ- tor, cuius libertus sit, sine dubio eius erit, & ei legitima hereditas deservitur, quod si non addidit, efficitur quidem eius Romanus: sed vnus erit libertus, cuius proximè fuerit servus: & ad legitimam hereditatem ipse admittitur: nisi sibi quasi indigno deneganda fuerit hereditas. **5** ¶ Si quis libertam sic iureiurando ad- gignit, ne illicite nubat: non debere incidere in legem Aliam Sentiam. Sed si intra certum tempus ne- ducat, necne aliam, quam de qua patronus consenserit, vel non nisi conlibertam, aut patroni cognatam: di- cendum est, incidere eum in legem Aliam Sentiam, nec ad legitimam hereditatem admitti.

6 ¶ Si municipes servum manumiserint, admit- tentur ad legitimam hereditatem in bonis liberti vel libertæ intestatorum. **7** ¶ Miles manumittendo ser- vum peculiarem, suam faciet libertum, & ad legiti- mam hereditatem eius admittitur. **8** ¶ Principem ad bona libertorum suorum admitti, plusquam ma- nifestum est. **9** ¶ Vtique, & ex lege duodecim ta- bularum ad legitimam hereditatem, qui in vetero sui, admittitur, si fuerit editus. Inde solet remorari insequentes sibi agnatos, quibus præferret, si fuerit editus. Inde & partem facit his, qui pari gradu sunt, ut puta frater vnus est; & vterus: vel patruus filius vnus natus, & qui in vetero est. **10** ¶ Est autem tra- ctatum, pro qua partem faciat, quia ex vno vetero plures nasci possunt. & placuit, si in rerum natura cer- tum sit, hanc, quæ se dicit prægnatem non esse, ex alio id esse heredem hunc, qui iam natus est: quoniam & ignorans heres sit, quare si medio tempore decesserit, integram hereditatem ad heredem suum transmittit.

11 ¶ Post decem menses mortis natus, non admit- tetur ad legitimam hereditatem. **12** ¶ De eo autem, qui centesimo octogesimo secundo die natus est, Hippocrates scripsit; & Diuus Pius Pontificibus re- scripsit: iusto tempore videri natum: nec videri in se- uitatem conceptum, cum mater ipsius ante centesi- mum octogesimalum secundum diem esset manumissa.

4. Pomponius libro 4. ad Sabinum.

Hi quorum patens capite minutus est, legitimam hereditatis ius & in ceteris personis, & inter se retineant: & alij adversus eos.

5. Ulpianus libro 46. ad Edictum.

Si quis, cum haberet fratrem & patruum, decesserit testamento factis: deinde, pendente condicione he- redum scriptorum, frater intestato decesserit: mox condicio decesserit: patruum posse viriisque adire legi- timam hereditatem, constat.

6. Iulianus libro 59. Digestorum.

Trius, exheredato filio extraneo heredem sub condicione instituit, quæ sita est post mortem pa- tris pendente condicione filius vxorẽ duxisset, & filia procreasset, & decessisset, deinde condicio insti- tuti heredis defecisset: an ad hunc postumum nepo- tem legitima hereditas aut pertineret, responsum est: Qui post mortem aut sui concipitur: is neque

Inquinorum, quod ex iusto metu factum est. A-

Ed & si conducere hospitium nemo velit pro-

DAmni infecti stipulatio pertinet, etiam si quid eius operis, quod in fundo meo aquae ducendae

Quod dictum est, aquae ducendae causa: ex-

Vi vias publicas muniunt, sine damno vicino-

Si adibus meis proximae sint aedes meae & tur-

Si domus in controversia sit, dominus sit, necne, is, a quo

Si adibus meis proximae sint aedes meae & tur-

Si domus in controversia sit, dominus sit, necne, is, a quo

Si adibus meis proximae sint aedes meae & tur-

Inquinum non datur damni infecti actio: quia

Vtique si pro praeterita pensione satisfacere pa-

In parietis communis demolitione ea quaeritur

Ed ita idoneum esse plerique dixerunt, ut vira-

Nam si non fuit, utique demolire eum oportuit,

rit idoneus paries, qui demolitur est: in actionem

Emptor adium ante traditam sibi, possessionem

Si si agri nomine non caueatur: in ea partem

De dicto veteris parietis pretio, si quid am-

Pomponius libro 21. ad Sabinum.

Inter quos paries communis est adium, non

Si domus in controversia sit, dicendum est,

Damni infecti stipulatio latius patet. & i-

Alieno nomine stipulari ita licet, ut, quod

In xstimando nobis pariete ratio haberi de-

Ex damni infecti stipulatione non oportet infi-

Quotiens communis parietis, vitio quid

nuntiauerit, & satis acceperit, deinde interdicto ad-

Et ideo neque exceptiones procuratoris oppo-

Et si satisfationem non dabit, summouendus

Paulus libro 48. ad Edictum.

Non solum proximo vicino, sed etiam superiori

Morte eius, qui nuntiauit, extinguitur nuntia-

Quod si is, qui opus nouum nuntiatum erat,

Gaius ad Edictum vblum titulo de operis

Reditori, cui pignoris nomine praedium tene-

Paulus libro 45. ad Sabinum.

Operis noui nuntiatio in rem sit, non in perso-

Paulus libro 11. ad Sabinum.

Viliter enim intelligenti, veluti fabro, nuntia-

Ex operis noui nuntiatione si caueatur, tanti sti-

Cur procurator opus nouum nuntiat, & satis-

Quotiens communis parietis, vitio quid

toris amitti. 14. Idem libro 49. Digestorum.

15. Africanus libro 9. Quaestionum.

16. Ulpianus libro 13. ad Edictum.

17. Paulus libro 57. ad Edictum.

18. Papinianus libro 3. Quaestionum.

19. Paulus libro Quaestionum.

20. Ulpianus libro 71. ad Edictum.

Prætor ait: Quis in locum nuntiatum est, ne quid

Sciendum est, denegata executione operis noui

Paulus libro 71. ad Edictum.

Prætor ait: Quis in locum nuntiatum est, ne quid

Sciendum est, denegata executione operis noui

Planè si quæritur, an in herede eas, qui opus

litem contestatam contigit. quod si ante litem contestatam damnum contigit: tantum opus restituere debebit; damnum non faciet.

7. Celsus scribit; si quid ipse fecit, quo tibi aqua pluvia noceat; mea impensa tollere me cogendum. si quid alius, qui ad me non pertinet: sufficere, ut patiar te tollere. Sed si seruus meus fecerit; aut is, cui heres sum, hoc fecit: seruum quidem noxae dedere debeo: quod autem is, cui heres sum, fecit; perinde est, ac si ipse fecerit.

7. Paulus libro 18. ad Edictum.

Item quoque aquae pluviae arceat agitur, quod opus fecit, licet dedere loco paratus sit, cogitur accipere iudicium; quoniam & suo nomine convenitur, ut opus tollat.

8. Ulpianus libro 53. ad Edictum.

In concedendo iure aquae ducendae non tantum eorum, in quorum loco aqua oritur: verum eorum etiam, ad quos eius aquae usus pertinet, voluntas exquiritur: id est eorum, quibus servitus aquae debetur, nec immerito. cum enim minuitur ius eorum: consequens sibi exquiratur consentiant. Et generaliter sive in corpore, sive in iure loci, ubi aqua oritur, vel in ipsa aqua habeat quis ius voluntatem eius esse spectandam, placeat.

9. Paulus libro 49. ad Edictum.

Item si diem addito praedio, & emptoris & venditoris voluntas exquirenda est: ut si remanserit pones emptorem, siue recesserit: certum sit, voluntate domini factam aquae cessionem.

10. Ulpianus libro 53. ad Edictum.

Si autem plures sint: eiusdem loci domini, unde aqua ducitur: omnium voluntatem esse sequendam, non ambigitur. iniquum enim visum est, voluntatem unius ex modica sorte portioncula domini praedijudicium facere.

11. Paulus libro 49. ad Edictum.

Utrum iter alienum arcus aquae ducendae causa non iure fiat. Nec iter, actus debetur; potestatem, quae possit ire agere, iure extrahit. At si specus, non cunctilum, sub rivulo ager, aqua corumpitur: quia si flossio eo aqua manebit, & rivus siccatur.

12. Paulus libro 49. ad Edictum.

Apud Ferozem Proculus ait, si cum uno dominorum actum sit, qui opus non fecerit, debere

eum opus restituere sua impensa: quia communis diuidendo actionem habet. sed sibi magis placere, patientiam dimittere eum praestare oportere: quia sua culpa actor id patitur, qui non agit cum eo, & quo opus factum sit. & est iniquum, cum, qui non fecit, id restituere oportere, quoniam communis diuidendo agere possit. quid enim fiet, si socius eius solvendo non fuerit?

13. Idem libro 16. ad Sabinum.

14. Paulus libro 49. ad Edictum.

15. Idem libro 16. ad Sabinum.

16. Paulus libro 15. ad Plantiam.

17. Idem libro 16. ad Sabinum.

18. Ulpianus libro 20. ex Casio.

19. Pomponius libro 14. ad Quintum Mucium.

20. Idem libro 33. ad Sabinum.

21. Idem libro 31. ad Quintum Mucium.

22. Idem libro 10. ex variis lectionibus.

23. Idem libro 10. ex variis lectionibus.

15. Idem libro 16. ad Sabinum.

16. Pomponius libro 20. ad Sabinum.

17. Paulus libro 15. ad Plantiam.

18. Ulpianus libro 20. ex Casio.

19. Pomponius libro 14. ad Quintum Mucium.

20. Idem libro 33. ad Sabinum.

21. Idem libro 31. ad Quintum Mucium.

22. Idem libro 10. ex variis lectionibus.

23. Idem libro 10. ex variis lectionibus.

24. Idem libro 10. ex variis lectionibus.

25. Idem libro 10. ex variis lectionibus.

26. Idem libro 10. ex variis lectionibus.

praedium fuerit. Quod si ex opere incommodum aliquid patitur fructuarius, poterit, quidem interdum vel interdicto experiri quod vi aut clam, quod si non competit: querendum est; an utilis ei, quasi domino, actio aquae pluviae arceat dari debeat: an vero etiam contendat, ius sibi esse vii frui. sed magis est, utilem aquae pluviae arceat ei adionem accommodare. 1. Non aliter restituisse rem videtur, qui opus fecit, quam si aquam coarceat. 2. Sed & si fructuarius opus fecerit, per quod aqua pluviae alicui noceat: erit quidem actio legitima cum domino proprietatis: an vero etiam utilis in fructuarius actio aquae pluviae arceat danda sit, quoniam est, & magis est, ut detur.

27. Paulus libro 16. ad Sabinum.

28. Idem libro 4. Digestorum a Paulo Epitonatorum.

29. Idem libro 4. Digestorum a Paulo Epitonatorum.

30. Idem libro 4. Digestorum a Paulo Epitonatorum.

31. Idem libro 4. Digestorum a Paulo Epitonatorum.

32. Idem libro 4. Digestorum a Paulo Epitonatorum.

33. Idem libro 4. Digestorum a Paulo Epitonatorum.

34. Idem libro 4. Digestorum a Paulo Epitonatorum.

35. Idem libro 4. Digestorum a Paulo Epitonatorum.

36. Idem libro 4. Digestorum a Paulo Epitonatorum.

37. Idem libro 4. Digestorum a Paulo Epitonatorum.

38. Idem libro 4. Digestorum a Paulo Epitonatorum.

39. Idem libro 4. Digestorum a Paulo Epitonatorum.

40. Idem libro 4. Digestorum a Paulo Epitonatorum.

41. Idem libro 4. Digestorum a Paulo Epitonatorum.

42. Idem libro 4. Digestorum a Paulo Epitonatorum.

43. Idem libro 4. Digestorum a Paulo Epitonatorum.

44. Idem libro 4. Digestorum a Paulo Epitonatorum.

45. Idem libro 4. Digestorum a Paulo Epitonatorum.

46. Idem libro 4. Digestorum a Paulo Epitonatorum.

47. Idem libro 4. Digestorum a Paulo Epitonatorum.

48. Idem libro 4. Digestorum a Paulo Epitonatorum.

velit cum publicano non ex hoc edicto, sed ex generali vi bonorum raptorum, damni iniuriz, vel furti agere...

2. Gaius libro 17. ad Edictum Prouinciale.

Nec liceat domino absentem defendere.

Ulpianus libro 55. ad Edictum. Cum si exhibuissent, noxali iudicio convenirentur...

4. Paulus libro 52. ad Edictum.

Si publicanus qui vi ademit, decesserit: Labeo ait, in heredem eius, quo locupletior factus sit, dandam actionem...

5. Gaius ad Edictum praetoris vrbani titulo de publicanis.

Hoc edicto efficitur: ut, ante acceptum quidem iudicium restituta re, actio evanesca: post acceptum vero iudicium nihilominus poena duret...

6. Modestinus libro 2. de Poenis.

Si multi publicani sint, qui illicitè quid exegerint: non multiplicatur dupli actio: sed omnes, partes praestabunt...

7. Papirius Iustus libro 2. de Con. futionibus.

Imperatores Antoninus & Verus rescripserunt, in veditigalibus ipsa praedia, non personas conveniri...

uerint, habituros. Item rescripserunt, pupillo remittere se poenam commissi...

Papinianus libro 13. Responsorum. Raudari veditigalium crimen ad heredem eius, qui fraudem contraxit, commissi ratione transmittitur...

Paulus libro 5. Sententiarum. Locatio veditigalium, quae calor licentis ultra modum solite condictionis in se habet...

Ulpianus libro 5. ad Edictum. Si quis veditigalium conductum ad rem publicam cumdam municipij habet, hoc edictum locum habet...

Ulpianus libro 8. Disputationum. Omnia veditigalium nomine etiam ad heredem transmittuntur. Nam, quod commissum est, statim definit eius esse...

Ulpianus libro 7. Digestorum. Aetas, cum insula Crete cotonas locaret, legem ita dixerat: Ne quis, praeter relictum tempus...

Hermodianus libro 5. Epitomarum. Veditigalia, sine imperatorum precepto, neque praedictis curatori, neque curae constituitur...

Paulus libro 5. Sententiarum. Ceterum ferro subigendo necessarium, hostibus quoque venundari, ut ferrum & frumentum, & sales...

Ulpianus libro 38. ad Edictum. Vite audacia, quae temeritate sit publicano furtiones, nemo est, qui nesciat...

est bona fide publicano alienus servus servit. 2. que continetur Fortassis & mala fide, plerumque enim vazi servit & fugitivi in huiusmodi operis...

Gaius libro 13. ad Edictum Prouinciale. Sed & hi, qui saltus, & cretiosolinas, & metalla habent, publicanorum loco sunt...

Ulpianus libro 8. Disputationum. Omnia veditigalium nomine etiam ad heredem transmittuntur.

Ulpianus libro 7. Digestorum. Aetas, cum insula Crete cotonas locaret, legem ita dixerat: Ne quis, praeter relictum tempus...

Ulpianus libro 5. ad Edictum. Si quis veditigalium conductum ad rem publicam cumdam municipij habet, hoc edictum locum habet...

Ulpianus libro 5. Sententiarum. Locatio veditigalium, quae calor licentis ultra modum solite condictionis in se habet...

Ulpianus libro 8. Disputationum. Omnia veditigalium nomine etiam ad heredem transmittuntur.

Ulpianus libro 7. Digestorum. Aetas, cum insula Crete cotonas locaret, legem ita dixerat: Ne quis, praeter relictum tempus...

Ulpianus libro 5. ad Edictum. Si quis veditigalium conductum ad rem publicam cumdam municipij habet, hoc edictum locum habet...

Ulpianus libro 5. Sententiarum. Locatio veditigalium, quae calor licentis ultra modum solite condictionis in se habet...

Ulpianus libro 8. Disputationum. Omnia veditigalium nomine etiam ad heredem transmittuntur.

Titus. 6. Diui quoque Marcus & Commodus rescripserunt, non imputari publicano, quod non innoxit transgredientem: sed illud custodiendum, ne decipiat profiteri volentis.

Species pertinentes ad veditigalium: cinnamomum, piper longum, piper alvum, solium pentaspherum, solium barbaricum, costum, costanomum, nardi, stichys, casia turiana, xylocasia, smyrna, amomum, zingiberi, malabathrum, aroma Indicum, chaibane, lafer, (alchelucia,) sar Gogalla, onyx Arabicus, cardamomum, xylocinnamomum, opus hylicum, pelles Babylonicae, pelles Parthicae, ebur, ferrum Indicum, carpasum, lapis vniuersus, margarita, sardonyx, ceranium, hyacinthus, smaragdus, adamas, lafirinus, callianus, veryllus, chelynia, (hopia) Indica, vel adferta, macta, vellis serica, vel sublerica, vel attinca, carbalea, nema sericum, spadones, Indici liones, leonae, pardis, leopardi, pantherae, purpurarum (marocorum) lana, fucus, capilli Indici.

Diui quoque Pius rescripsit: um quidam intra legitimam aetatem esse dicebat, vltus causa mancipia auxisset, & in sola professione errasset: ignoscendum esse ei.

Diui quoque fratres rescripserunt: cum quidam non per fraudem, sed per errorem, in causam commissi incidisset: ut duplo veditigali contenti publicani servos restituant.

Magnus Antoninus rescripsit: si colonus, vel ferui domini praedij ferrum illicitè in praedio fecerint ignorante domino, nulla poena dominum teneat.

Si quis professus apud publicanum fuerit, non tamen veditigal soluerit, hoc concedente publicano, ut solent facere: Diui Severus & Antoninus rescripserunt: res in commissum non cadere, cum enim (inquit) uno professione recitauerit, commissum cessat: cum poterit satisfieri sicut ex bonis publicanorum, vel fideiussorum.

Poenae ab hereditibus peti non possunt, si non est quaestio nota viuo eo, qui deliquit, & hoc, sicut in ceteris poenis, ita & in veditigalibus est.

Si quid autem indebitum per errorem soluentis publicanus accepit: retro cum restituere oportere. Diui Seurrus & Antoninus rescripserunt.

DE DONATIONIBVS TIT. V.

Ulpianus libro 17. Digestorum.

Donationes complures sunt. Dat aliquis ea mentes, ut statim vel it accipientis fieri, nec villo casto ad se reuertat: & propter nullam aliam causam facit quam ut liberalitatem & munificentiam exerceat, haec proprie donatio appellatur. Dat aliquis, ut tunc demum accipientis fiat, cum aliquid secutum fuerit, non proprie donatio appellabitur: sed totum hoc donatio sub conditione est. Item cum quis ea mente dat, ut statim quidem faciat accipientis, si tamen aliquid factum fuerit, aut non fuerit, vel it ad se reuertat: non proprie donatio dicitur: sed totum hoc donatio est, quae sub conditione soluat, qualis est mortis causa donatio.

igitur cum dicimus, inter sponsum & sponsam donationem valere, propria appellatione utimur, & factum demonstramus, quod ab eo proficiscitur, qui liberalitatis gratia aliquid dat, ut consecim faciat accipientis, nec villoquam villo facto ad se reuertat: vel it, cum vero dicimus, si hac mente donat sponsum sponae, ut nuptiis non secutus res auferatur, posse repeti: non contrarium priorum dicitur: sed concedimus inter eas personas fieri donationem eam, quae sub conditione soluat.

tionem sequentis temporis irritam esse, quod si ex-

Hereditatem pater sibi relictam, & filii sui iuris

Donari videtur, quod nullo iure cogente conce-

Quidam in iure interrogatus, nihil sibi debere

2. Donationem quidem patris bonorum proxi-

30. Mancianus libro singulari de De-

Nam eius indigno, auferitur hereditas.

Donationes in concubinam collatas, non posse

Species extra dotem à matre, filii nomine, vi-

2. Pater, qui filie, quam habuit in potestate, ma-

5. Eiusmodi lege deposita in æde area, vt eam

4. Raræ donationes esse non possunt post crimen

32. Scævola libro 5. Responsorum.

L. Vicius Titius epistolam talem misit: Ille illi salu-

33. Hermogenianus libro 6. Juris epitomarum.

Q. Vt id, quod ex causa donationis stipulanti spo-

1. Ea lege, donationis causa pecunia Titio n-

2. Mutus, & surdus donare non prohibentur.

3. Si, cum Primus tibi donare vellet, & tu donan-

Si pater, emancipati filij nomen, donationis trans-

14. Si quis aliquem à latronibus vel hostibus e-

35. Scævola libro 30. Digestorum.

Ad eum, quem manumiserat, epistolam misit in-

1. Lucius Titius fundum Mæuiz donauit, & an-

2. Aulia sub nomine Labæonis nepotis sui mu-

1. Alienam rem mortis causa donauero, eaque v-

13. Iulianus libro 17. Digestorum.

14. Iulianus libro 18. Digestorum.

15. Iulianus libro 27. Digestorum.

M. Arrius notat: Cum testamento relinquendi,

16. Iulianus libro 29. Digestorum.

M. Ortis causa donatio, etiam diu pendet, an con-

M. Ortis causa donare licet, non tantum infr-

ma valetudinis causa: sed periculi etiam propinque

4. Gaius libro 1. Rerum cottidianarum

A. Vt per insidiosâ loca iturus:

A. Vt exat: l. 11.

H. Ac enim o. una instans periculum demon-

7. I. Ianus libro 22. ad Sabinum.

S. I aliquis mortis causa capitur, & pœna fuerit

8. Iam libro 7 ad Sabinum.

Q. Vi pretio accepto hæreditatem prætermisit, si-

O. Mibus mortis causa capere permittitur, qui

10. Iulianus libro 24. ad Sabinum.

E. I. cui mortis causa donatum est, posse substitui

11. Idem libro 33. ad Sabinum.

M. Ortis causa filij sui patre recte donare poterit,

12. Idem libro 44. ad Sabinum.

S. I mulier ventris nomine per calumniam, vt in

13. Iulianus libro 17. Digestorum.

S. I alienam rem mortis causa donauero, eaque v-

14. Iulianus libro 18. Digestorum.

S. I mortis causa donatus fundus est, & in eum im-

15. Idem libro 27. Digestorum.

M. Arrius notat: Cum testamento relinquendi,

16. Iulianus libro 29. Digestorum.

M. Ortis causa donatio, etiam diu pendet, an con-

17. Idem libro 47. Digestorum.

E. T. si debitor consilium creditorum fraudandorū

18. Idem libro 60. Digestorum.

M. Ortis causa capimus non tunc solum, cum quis

si ab eodem ego stipulatus fuero: eatenus capere exi-

19. I. Idem libro 80. Digestorum.

S. I filiosfamilias res mortis causa data fuerit, & cō-

20. Idem libro 1. ad Vrsicum Ferocem.

E. I. qui non amplius parte capere poterat, legatus

21. Idem libro 2. ad Vrsicum Ferocem.

E. Vm, qui, vt adiret hereditatem, pecuniam accep-

22. Africanus libro 1. Quæstionum.

I. N. mortis causa donationibus non tempus dona-

23. Idem libro 2. Quæstionum.

S. I filiosfamilias mortis causa donatum sit, & viuo

24. Idem libro 9. Quæstionum.

Q. Vd debitori acceptum factum esset mortis

contingeret. circa legatum defecisse condicio vifa est.

17. Idem libro 42. Digestorum. Libertas, quæ in ultimis vita tempore confertur, (veluti Stichus cum moritur, liber esto) nullius momenti existimanda est.

2. Hac scriptura testamenti, Pamphili liber esto, et filiis meis rationem reddat, an sub conditione libertas data videretur, quæ situm est. respondit: pure quidem datam libertatem; & illam adiectionem, si rationem reddat, conditionem libertati non incretatam; quia manifesta voluntas testantis exprimeretur, cogendum cum ad rationem reddendam.

18. Idem libro 2. ad Utrium Ferocem. Quod duo heredes in stirpe, post alterius mortem seruum liberum esse iusserat, is ex cuius morte libertas pendebat, viuo testatore decesserat, Sabinus respondit, liberum futurum.

19. Idem libro 3. ad Utrium Ferocem. Quod vidam heredem suum rogauerat, ut seruum manumitteret, deinde, si heres eum non manumiserit, liberum esse iusserat, eique legauerat: heres eum manumisit, plerique existimant, hunc ex testamento libertatem consequi, secundum hoc legatum quoque ei debetur.

20. Africanus libro 1. Quæstionum. Seruus legauit, & cavit ita: Reges si se preuenierint, dignos se libertate existimes, prætoris hæ partes snt, ut cogat libertate præstari nisi si quid tale hi serui admiserint, ut indigni sint: quo libertatem consequantur: non etiam ut talia officia ab his exigantur, pro quibus libertatem mereri debent, arbitrium tamen eius erit, qui rogatus sit, quo tempore quemque velit manumittere, ita ut, si viuis manumississet, heres eius statim libertatem præstare cogatur.

21. Idem libro 4. Quæstionum. Stichus in dicit Pamphilus liber esto, Pamphilum liberum futurum respondit. quodammodo enim emendasse errorem suum testatorem. Idemque iuris fore, etiam si ita scriptum fuerit, Stichus liber esto, Pamphilus liber esto.

22. Idem libro 9. Quæstionum. Quod si filium impuberem heredem instituit, Stichum ratione argenti, quod sub cura eius esset, redditum, liberum esse iusserat, is seruum parte argenti subtraxit, cum tutore diuixit, atque ita tutor ei parem rationem adscripsit, consultus, an Stichus liber esset, respondit, non esse liberum, nã quod alioquin placeat, si statuliber pecuniam dare iustus tutori det, vel per tutorem stet, quo minus conditioni pareatur, peruenire eum ad libertatem: ita accipiendum, ut bona fide, & citra fraudem statuliberi, & tutoris id fiat, si cum & in alie-

nationibus rerum pupillarum seruetur, itaque & si offerente statulibero pecunia tutor in fraudem pupilli accipere nolit, non aliter libertatem contingere, quam si seruus fraude caret, eademque & de tutore dicenda. Item quæ situm est: rationem argenti reddere iustus, in quem modum intellegendus sit conditioni paruisse, id est, an si quædam vasa sine culpa eius perierint, atque ita reliqua vasa bona fide assignauerit, perueniat ad libertatem, respondit, perueniturum, nam sufficere, si ex æquo & bono rationem reddat, denique quam ratione bonus paterfamilias reciperet, ea heredi redditam impletam conditionem videri.

23. Marcianus libro 1. Institutionum. Testamento manumissus, ita demum fit liber si testamentum valeat, & ex eo adita sit hereditas, vel si quis omnia causa testamenti ab intestato possideat hereditatem. Testamentum data libertas competat, pure quidem data, itaque quâ adita fuerit hereditas vel ab vno ex heredibus, si in diem autem libertas data est, vel sub conditione, tunc competit libertas, cum dies venierit, vel condicio extiterit.

24. Gaius libro 1. Rerum cottidianarum sive aureorum. Nominatum videntur liberi esse iusti, qui vel ex officio, vel officio, vel quolibet alio modo euidenter denotati essent: veluti Dissensar meus, et alius meus, et ceteris, Pamphilus serui mei filius.

25. Ulpianus libro 4. Regularum. Testamento liber esse iustus, tum fit liber, cum adita fuerit hereditas, qualibet ex partem modo ab eo gradu, quo liber esse iustus est, adita fuerit, & pure quis manumissus sit.

26. Marcianus libro 1. Regularum. Diuus Pius & Diui fratres faliorabiliter rescripserunt: cum seruo cum libertate subtituto legatum erant, si heres non esset, non adscripta libertate: perinde haberi, atque si adscripta esset & libertas.

27. Paulus libro 1. ad legem AELIAM SCVTIAM. Quod vi potuerint apud consilium manumittendo ad libertatem perducere, possunt etiam necessarium heredem facere, ut hæc ipsa necessitas probabilem faciat manumissionem.

28. Idem libro singulari de Iure Codicillarum. Stichus si codicillis non restatorem liberum esse iustus, sic est atque si diceret Stichus, si in Capitolium non ascendero, liber esto, nam & heres sic institui potest.

29. Scaela libro 23. Digestorum. Vxor prægnantem repudiauerat, & aliam duxerat, prior enim filium exposuit, hic factus ab alio educatus est, nomine patris vocatus. Vique ad vitæ tempus patris, tam ab eo, quàm à matre, an viuorum numero esset, ignorabatur. mortuo patre, testamentum eius, quo filius neque exheredatus, neque heres institutus sit, recitatum: filius & à matre, & ab aua paterna agnitus, hereditatem patris ab intestato quæ si legitimus possidet, quæ situm est, hi, qui testamento libertatem acceperunt, vtrum liberi, an serui sint, respondit, filium quidem nihil præiudicij passum fuisse, si pater eum ignorauit: & ideo, cum in potestate & ignorantis patris esset, testamentum non valere. serui autem manumissi si per quæquennium in libertate morati snt: temel datam libertatem infirmam, contrarium tedium favore libertatis est.

30. Ulpianus libro 19. ad Edictum. Si serui, qui apud hostes sunt, liberi esse iusti sunt, ad libertatem perueniunt: quamvis neque testamenti, neque mortis tempore, testantis, sed hostium fuerint.

31. Paulus libro 26. ad Edictum. Cum ex pluribus eodem nomine seruis vnus liber iustus, non appareat, qui sit: nullus liber est.

Sciendum est, necessario herede existente, quamuis se abstineat, tamen libertatem competere. si modo non in fraudem legis AELIE SCVTIE datæ fuerint.

Libertas ad tempus dari non potest.

Idem libro 74. ad Edictum. Quod si ita scriptum sit, Stichus usque ad annum liber esto: temporis adiecio superua quæ est.

Seruis existimatis, si posse seruis dari testamentum directam libertatem, qui vtroque tempore, & quo testamentum sit, & quo moritur, testatoris fuerint, quæ sententia vera est.

Seruo testamento ita manumissus: Si iuraueris Corneio, si me decem operarum daturum: liber esto, quæritur, quid iuris sit, & sciendum est, iurando seruum conditione implere, sed non teneri operarum nomine, quia, nisi post manumissionem iuret, non obligatur.

Nominatum codicillis manumissus videtur seruus, cuius nomen testamento continetur.

Libertas testamenti seruo ita dari potest, cum per legatum esse, lib. esto.

Stichus seruis meis, si cum herede alienauerit, liber esto, inutiliter libertas datur: quia in id tempus conferatur, quo alienus futurus sit, nec contrarium est, quod naturaliter, etiam si venierit, est testamentum libertatem consequitur. COEPPE vtiliter libertas data, facta heredis non peremptur. Aut quid in legato modo dato dicemus? diuersum enim nulla ratione dicitur, nam inter libertatem, & legatum, quantum ad hanc causam, nihil distat, igitur nec si directo datur libertas, si heredis non esse desinit, liber esto, quia nullum casum vtiliter habet.

Ulpianus ait, eum idem homo & per fideicommissum detur alicui, & liber esse iubeatur, heredem libertatem præstare debere, non enim cogitur, (inquit) ex causa fideicommissi confirmationem sufficere, cum debitam libertatem reddiderit. Sed & cum sub conditione seruo libertas per fideicommissum detur, & ipse presentem die daretur, non aliter tradere eum cogitur, quam ut cauetur, existente conditione libertati eum restitui. nam in omnibus fere causis fideicommissas libertates pro directo datis habendas, sed Oblitus aiebat, si adimendi legati causa fideicommissam libertatem testator dedisset, ea vera esse, si verò onerari heredem à testatore legatarius ostenderet, confirmationem nihilominus legatio præstanda.

Si ita fuerit, libertas relicta, Stichus seruis meis anno duodecimo, postquam ego moriurus ero, liber esto: verum si mille est, principio duodecimi anni eum liberum esse, nam hoc nortuum sensisse, & in hos sermone, duodecimo anno, post duodecim annos, multum inter est, & ita loqui possunt, duodecimo anno est, cum quatuorliber ex duodecimo anno venisset, aut præterisset, & qui duodecimo anno liber esse iubetur omnibus anni diebus liber esse iustus est.

Idem libro 10. Quæstionum. Si socius testamento libertatem ita dederit, Pamphilus, si cum manumissis liber esto: Seruus respondit, socio manumittente, communem fieri libertatem familie atque manumissoris. Neque enim aequum aut incogitum est, vario iure communi mancipio libertatem optingere.

Idem libro 6. Quæstionum. Quod Diuo Marco pro libertaribus conferuandis placuit, locum habet in iusto testamento facto, si bona vni iura sint, alioquin vacantibus sisco vindicatis, non habere constitutionem locum, aperte cauetur, seruos autem testamento manumissos, ut bona iustici, iant, iure cautionem, iudicium offerre, non in quibus quam ceteros de sancti libertos, aut extrarijs

Si quis ita scripserit, Stichus liber esto, uti libeat libertatem petere potest: & ille, ut libeat libertum.

Libertas directa & testamenti, & codicillis testamento confirmatis recte datur, fideicommissa, & ab intestato, & codicillis non confirmatis reliqui possunt.

MAEUA decedens seruis suis nomine. Sacco, & Eurychia, & Hirena, sub conditione libertate reliquit his verbis: Saccus, seruis meis, Eurychia, Hirena accipite, omnes sub hac conditione liberi sunt, nisi monuerint meo alterius mensibus, licet in manu accedant, & solemniter peragant, quæ in eodem affluo monumento Mævia Saccus, & Eurychia, & Hirena non adstint, an liberi esse possunt. Modestinus respondit neque eorum verborum totius scriptura, neque mentem testatrix eam esse, ut libertas sub conditione suspensa sit, cum liberos eos monumento adesse, voluit officio tamen iudicis eos esse compellendo, quæ testatrix iustitiam parere.

Quod vobis dicitur, sub pluribus conditionibus data libertate tenuissimam conditionem spectandam esse: ita verum est, si separatim conditiones factæ datæ, quod si coniunctim datæ sunt, nisi omnia paruerit, liber non erit.

ARISTO Neratio Appiano rescriptit testamento, liber esse iustus, cum annorum triginta esset, antequam ad eam ætatem perueniret, si in metallum damnatus sit, ac postea reuocetur, sine dubitatione cum libertate legatum ad eum pertinere, neque mortalium poena ius eius mutari. Nec aliud, si heres esset sub conditione institutus, futurum enim eum etiam necessarium.

Idem libro 10. Quæstionum. Si socius testamento libertatem ita dederit, Pamphilus, si cum manumissis liber esto: Seruus respondit, socio manumittente, communem fieri libertatem familie atque manumissoris. Neque enim aequum aut incogitum est, vario iure communi mancipio libertatem optingere.

Idem libro 6. Quæstionum. Quod Diuo Marco pro libertaribus conferuandis placuit, locum habet in iusto testamento facto, si bona vni iura sint, alioquin vacantibus sisco vindicatis, non habere constitutionem locum, aperte cauetur, seruos autem testamento manumissos, ut bona iustici, iant, iure cautionem, iudicium offerre, non in quibus quam ceteros de sancti libertos, aut extrarijs

& si quidem talia fuerunt, vt ad nosci debent...

5. Paulus libro 57. ad Edictum.

In fideicommissariis libertatibus si absente here...

6. Idem libro 60. ad Edictum.

Decem legata sunt; & rogatus est legatarius...

7. Plinianus libro 63. ad Edictum.

Si cui legata sint centum ita, vt seruum alienum...

8. Pomponius libro 7. ex Plautio.

Et vni mille nummi legati fuissent, si rogatus...

9. Marcellus libro 15. Digestorum.

Omni si cui heredis commisit, ne seruum alienam...

10. Idem libro 16. Digestorum.

Quidam in testamento scripsit: Illum & illum...

17. Ex libro 21. Digestorum Sexuole Claudius.

Omni tibi visum iuris manumittere, vtiliter datur...

18. Seneca libro 23. Digestorum.

Testamento ita cauit: Pamphilus si bene se gesserit...

19. Idem libro 24. Digestorum.

Herede instituto marito, per fideicommissum...

nummum constituendam adionem exemplo eius...

17. Modestinus libro 1. Differentiarum.

Ex causa fideicommissi seruo libertatem dare...

18. Idem libro singulari de Manumissionibus.

Imperator Antoninus: cum Firmus Titiano...

13. Idem libro nono Regularum.

Si praeignans ancilla moram non studio manumissio...

14. Idem libro 10. Responsum.

Verius Titius testamento factu Sciam uxore suam...

15. Idem libro 3. Pandectarum.

Si quis ex causa fideicommissi manumissurus est...

16. Innocentius Rufinus libro 5. Regularum.

Libertates etiam per fideicommissum dari possunt...

17. Ex libro 21. Digestorum Sexuole Claudius.

Omni tibi visum iuris manumittere, vtiliter datur...

18. Seneca libro 23. Digestorum.

Testamento ita cauit: Pamphilus si bene se gesserit...

19. Idem libro 24. Digestorum.

Herede instituto marito, per fideicommissum...

te domino isti praesidem pronunciae adierit, vt...

20. Pomponius libro 7. Epistularum.

Apud Iulianum ita scriptum est: Si heres roga...

21. Papinianus libro 19. Quaestionum.

Rogatus Stichus alterius seruum exprobat, in...

22. Idem libro 22. Quaestionum.

Si legatario fundi decem pretii nomine relicta...

prator pronuntiare debet, ex testamento Lucij Ti...

13. Idem libro 9. Responsum.

Fideicommissaria libertas praetextu compilata...

1. Fideicommissariam libertatem ab herede...

2. Seruum peculij castrensis, quem pater...

3. Etiam fideicommissaria libertas a filio post...

24. Vlpianus libro 5. Fideicommissorum.

Generaliter dicemus, eos posse fideicommissariam...

1. Fideicommissaria libertas adscripta...

2. Fideicommissaria libertas si fideicommissaria...

3. Si homini libero fuerit libertas per fideicommissum...

4. Si seruo in metallum fuerit damnatus, libertatem sperare non poterit.

5. Si seruis in metallum fuerit damnatus, libertatem sperare potest...

6. Ex damnata in metallum concepto & nato...

7. Si petitum a testatore fuerit, ne postea...

fator ad libertatem perducit. ceterum si alia mente id scripserit: ut puta quia consilium dabat heredi re-

10 ¶ Si quis seruo pignerato, directam libertatem dederit: licet videtur iure subtili inutiliter relinquisset: tamen, quasi & fideicommissaria libertate relicta, seruus petere potest, ut ex fideicommissio liber fiat. favor enim libertatis suadet, ut interpretemur, & ad libertatis petitionem procedere & testamenti verba, quasi ex fideicommissio fuerat seruus liber esse iustus. nec enim ignotum est, quod multa contra iuris rigorem pro libertate sint constituta. 11 ¶ Ex testamento quod adgnatione postuma ruptum esse constitit, neque directas libertates competere, neque fideicommissarias debere, si quas non à legitimis quoque heredibus paterfamilias reliquerit satis constat.

12 ¶ Si quis alienum vel suum seruum rogatus sit manumittere: & minus sit in eo, quod accepit iudicio testatoris, plus sit in pretio serui: an cogatur vel alienum redimere, vel suum manumittere, videndum est. & Marcellus scripsit, cum ceperit legatum cogendum omnimodo suum manumittere. & sane hoc iure utimur, ut multum interitis, suum quisque rogatus sit manumittere, an alienum, si suum, cogatur manumittere, etiam si modicum accepit, quod si alienum, non alias erit cogendus, quam si tanti possit redimere, quantum ex iudicio testatoris consecutus sit. 13 ¶ Proinde consequenter Marcellus ait, eum quoque, qui heres institutus est, si quidem aliquid ad eum deducto aere alieno peruenit, cogendum esse suum manumittere, si vero nihil peruenit, non esse cogendum.

14 ¶ Plane si forte minus relicta est alicui, verum creuit legatum ex aliqua causa: acquisitum erit, tanti eum cogi redimere, quantum ad eum peruenit: nec causari debere, quod minus illi relicta sit, cum creuerit eius legatum per testamenti occasionem. nam est ex mora fructus, vsurave fideicommissio accessissent: dicendum est, libertatem praestandam.

15 ¶ Proinde est serui pretium decreuit: dicendum est, redimere cogendum.

16 ¶ Quod si legatum sit imminutum: videndum, an cogatur seruum manumittere, qui speravit legatum uberius consecuturum, & putem, si legatum refundere sit paratus, non esse cogendum: idcirco, quia alia contemplatione adgnouit legatum, quod ex inopinato deminutum est. parato igitur ei à legato recedere, concedendum erit: nisi forte residuum legatum ad pretium sufficit.

17 ¶ Qui ergo, si plures seruos rogatus sit manumittere: & ad quorundam pretium sufficiat id, quod relictum est, ad omnium non sufficiat: an cogendus sit quosdam manumittere, & putem, debere eum cogi, vel eos, quorum pretium patitur, manumittere. Quis ergo statuet, qui potius manumittatur? vnumne ipse legatarius eligat, quos manumittat, an heres est? & fortassis quis recte dixerit ordinem scripturae sequendum, quod si ordo non parat: aut fortiri eos oportebit, ne aliquam ambitionis vel gratiae suspitione pretor subeat: aut acrius cuiusque allegatis arbitrari eos oportet.

18 ¶ Simili modo dicendum est, etsi redimere iustus sit, libertatemque praestare, nec pecunia, quae legata est, sufficiat ad redemptionem omnium, quibus libertas data est: nam & hic idem erit, quod supra probauimus.

19 ¶ Si cui legatum sit relicta, si iure rogatus sit seruum proprium manumittere, id, quod legatum est, praestare: an fideicommissaria libertas praestanda sit? quosdam mouet, quia, si fuerit coactus ad libertatem praestandam, ex necessitate fideicommissi quoque praestationem erit cogendus: etsi qui putant, non esse cogendum. Nam est illi legatum fuisse relicta, & id rogatus esse Titio restituere concessum, & praeterea fideicommissam libertatem seruo suo praestare: sine dubio dicere non esse me cogendum ad libertatis praestationem: quia nihil pretij nomini videor accepisse. Plane si forte post tempus fuerit rogatus restituere sibi legatum relicta: dici potest, propter mediæ temporis fructum, cogendum eum manumittere. 20 ¶ Si rogatus quis alij fundum, eum moriturus, alij centum praestare: si tantum ex fructibus fundi perceperit, quantum est in fideicommissio: cogendum eum praestare. sic fit ut sit in pendenti fideicommissum pecuniarum, & fideicommissi libertatis praestatio. 21 ¶ Quotiens autem fideicommissaria libertas relicta sit, efficaciter in ea causa est, ut neque alienatione, neque vspucatione extingui possit, ad quemcumque enim peruenerit is seruus, cui fideicommissa libertas relicta est, cogi eum manumittere. & ita est scriptissime constitutum. Cogetur igitur is, ad quem seruus peruenerit, fideicommissam libertatem praestare, si hoc maluit: qui rogatus est. latius enim acceptum est: ut, etsi sub conditione fuit ei libertas relicta, & pendente conditione alienatus sit, tamen eum sua causa alienatur. Quod si nolit ab eo manumitti, sed potius ab eo velit ad libertatem perducere, qui erat rogatus eum manumittere: audiri eum oportere, Diius Hadrianus & Diius Pius rescripserunt. Quoties & si iam manumissus est: velit tamen potius eius libertas fieri: qui erat rogatus eum manumittere: audiendum eum, Diius Pius rescripsit. Sed est ex persona manumissoris, vel ex quacumque causa manumissus ostendere potest, ius suum laedi manumissione, vel etiam laesum: succurri ei ex his constitutionibus oportet, ne contra voluntatem de functione durior eius condicio constitatur. Plane si ea sit defuncti voluntas, ut vel à quocumque manumitti voluerit: dicendum est, constitutiones supra scriptas cessare.

25. Paulus libro 3. Fideicommissorum.

Si heres, qui vendidit seruum, sine successore decesserit: emptor autem extet, & velit seruus defuncti liberus esse, non emptoris non esse eum audiendum, Valens scripsit: sine emptor & pretium, & liberum perdat.

26. Ulpianus libro 5. Fideicommissorum.

Utrum verò is, qui rogatus (non) est alienum seruum manumittere, mortalitatis necessitate, vel bonorum publicacione, ad alium seruum perduxit: magis opinor, constitutionibus esse locum: ne deterior condicio fideicommissi libertatis fiat. Nam & cum quidam rogatus esset, cum moreretur, seruum manumittere, si iure deceisset libertate seruum non data: perinde eum habendum, constitutum est, ut si ad libertatem ab eo perductus esset, potest enim eo testamento dare libertatem, utriusque directam. Sic fit: ut quotiens quis libertatem accepit fideicommissariam, si ab alio, quam qui erat rogatus, manumittatur, auxilium constitutionum habeat, perindeque habeatur, atque si ab eo manumissus fuisset, quoniam fideicommissis libertatibus.

latibus favor exhibetur, nec intercidere solet destinata fideicommissa libertas. qui enim ea donatus est, in possessionem libertatis interim esse videtur. ¶ Apparet igitur, subuentum fideicommissis libertatibus: ut in re mora facta esse his videatur: & ex die quidem, quo libertas peti potuit, macri iraderentur manumittendi cautus: ex die vero, qua petita est, ingenui nascantur, plerumque enim per ignauiam, vel per similitudinem eorum, quibus res liquitur libertas fideicommissa, vel ignorantiam iuris sui, vel per auctoritatem & dignitatem eorum, a quibus relicta est, vel seruis petitur, vel in totum non petitur fideicommissa libertas: quae res obesse libertati non debet. Quod igitur defendimus, ita determinandum est: ut ingenui quidem exiude nascantur, ex quo mora libertati facta est: manumitti autem partem dici debeat: ex quo peti libertas potuit, quamuis non sic petita. Certè minoribus viginti quinq; annis & in hoc tribuendum est auxilium, ut videatur in re mora esse. nam quae ratione decretum, & à Diuo Seuero constitutum est, in re mora esse circa pecuniaria fideicommissa, quae minoribus relicta sunt, maius magis debet etiam in libertatibus hoc idem admitti.

¶ Cum quidam Caelius ancillam, quam pignori obligauerat, dimisso creditori, per fideicommissum manumitti voluisset: & heredibus creditorem non liberantibus, infantes, qui postea erant editi, venissent à creditore: Imperator noster cum patre rescripsit secutum ea, quae Diuo Pio placuerint, ne pueri ingenuitate destinata fraudarentur, pretio emptori restituito perinde eos ingenuos fore, ac si mater eorum suo tempore manumissa fuisset.

¶ Idem Imperator noster cum patre rescripsit: post quinquennium mortis testatoris tabulae testamenti aperta essent, vel codicilli, & partus medio tempore editus sine fortuita mora seruitutem partui irrogauerit: matri partum tradendū, ut ab ea ad libertatem perducatur.

¶ Apparet igitur ex hoc rescripto, item eo, quod à Diuo Pio rescriptum diximus, noluisse eos, moram libertati fortuitam nocere edito ex ea, cui fideicommissa libertas data est.

¶ Non tamen si à substituto impuberis fideicommissa libertas data sit ancillae, quae viuo impubere partum ediderit, vel si post tempus, vel sub conditione libertatem accepit, & ante diem, vel conditionem partum ediderit: ad libertatem partum perducatur, quia horum alia condicio est non enim moram toruitant, sed ex voluntate testantis passi sunt.

¶ Si pro non scripto habitus sit seruus alicui legatus, cui seruo per fideicommissum libertas adscripta est: quæstionis est, an fideicommissa libertas debeat intercidere: & an si seruus petat fideicommissam libertatem ab eo, penes quem remansisset, pro non scripto habito legato, quod erat relicta ei, qui eum rogatus fuerat manumittere, vel si ipse seruus, ut supra dictum est, fuit legatus, an libertas non debeat intercidere. & putem, debere dici, fideicommissam libertatem saluam esse, licet ad eum nihil peruenerit, qui eum rogatus erat manumittere, cogetur igitur libertatem praestare, ad quem peruenerit legatum: quia libertas fideicommissa nullum impedimentum pati debet.

¶ Subuentum libertatibus est senatusconsultum, quod factum est temporibus Diui Traiani, Rubrio Gallo & Caelio Hispano consulibus, in hae verba: *Si hi, à quibus libertatem praestari oportet, eorum à pretore, adesse noluerint: si causa cognita praetor pronuntiauerit, libertatem, his delictis, eorumque statum seruati, ac si directum manumissis essent.* ¶ Hoc senatusconsultum ad eos pertinet, quibus ex causa fideicommissi libertas debeat. Proinde si libertas non deberetur, obreptum tamen praetori est de libertate, pronuntiaueritque: ex hoc senatusconsulto

libertas non competit, & ita Imperator noster cum patre suo rescripsit. ¶ Euocari autem à praetore oportet eos, qui fideicommissam libertatem debent, ceterum, nisi fuerint euocati, cessat Rubrianum senatusconsultum. Proinde denuntiationibus, & edictis, litterisque euocandi sunt.

¶ Hoc senatusconsultum ad omnes pertinet latitates, quos fideicommissam libertatem praestare oportet. Proinde sine heres rogatus, siue quis alius, senatusconsulto locus est, omnes enim omnino, qui debent fideicommissam libertatem praestare, in ea causa sunt, ut ad senatusconsultum pertineant. ¶ Quare si heres quidem latet, legatarius autem, vel fideicommissarius qui rogatus sit libertatem praestare, praetens sit: senatusconsultum deficit, & nihilominus impediatur libertas, proponamus enim, legatarium nonquam dominum serui nactum esse.

27. Paulus libro 3. Fideicommissorum.

Itaque hoc casu princeps ad eundem est, ut & in hoc casu libertati prospiciatur.

28. Ulpianus libro 5. Fideicommissorum.

Si eum seruum, cui erat fideicommissa libertas relicta, diraxerit is, qui erat rogatus: & emptor quidem latetis autem qui rogatus erat, praetens sit, an Rubriano senatusconsulto locus sit: & ait Marcellus, Rubrianum locum habere: quia abest, qui eum manumittere oportet.

¶ Haec autem verba, *Adesse noluerint*, non utique exigunt, vel latet is, qui libertatem praestare debet, nam etsi non latet, contemnat autem venire: senatusconsultum locum habet. ¶ Idem ob seruatur, etiam si plures heredes constituti, fideicommissam libertatem praestare rogati, non iusta ex causa abesse pronuntiatum fuerit. ¶ Eorū, qui ex iusta causa abessent, & eorum, qui praesentes fideicommissam libertati moram non facient, perinde liberus erit, atque si soli rogati ad iustam libertatem perduxissent.

¶ Si quis seruum non hereditarium rogatus manumittere, latetis factum est senatusconsultum, à Emilio Iunco & Iulio Seuero consulibus: in hae verba: *Placuit: si quis ex his, qui fideicommissam libertatem ex quacumque causa debent seruos, qui non nisi propter cognoscant: eo, si in ea causa esse videbitur, vel si praesens esset, manumittere eum debet: id ita esse pronuntiat, cumque ita pronuntiauerit, idem iuris erit, quod esset, si ita, ut ex fideicommissis manumitti debuissent, manumissus esset.* ¶ Et iusta causa abesse eos demum dicendum est, qui non habent iniustam causam absentiae: cum sufficiat, quod non in fraudem libertatis absint, quo magis videantur ex iusta causa abesse. Ceterum non est necesse, ut reipublicae causa absint. Proinde si alibi domicilium quis habeat, alibi petatur fideicommissaria libertas: dicendum est, non esse necesse, euocari eum, qui fideicommissam libertatem debere dicitur, quia etiam absente eo si constituerit libertatem debere, pronuntiaripotest, iusta de causa eum abesse, nec libertatem perdit, namque eos, qui apud sedes suas & domicilium suū sunt, nemo dubitavit ex iusta causa abesse.

29. Paulus libro 3. Fideicommissorum.

Si quis, posteaquam in ea causa esse coeperit, ut ex fideicommissis manumitti deberet, alienatus sit: is quidem, cuius interim seruus erit, manumittere cogetur: sed hic non distinguatur, iustas an non iusta causa absit: omnimodo enim libertas ei seruatur.

30. Ulpianus libro 5. Fideicommissorum.

Utrum quasi absente quodam decretum fuisset interpositum, ex iusta causa eum abesse: is autem mortuus iam esset: Imperator noster rescripsit, in heredis personam transferendum

decretum, eoque loco ius eius esse, quasi tunc ipsum ex eadem causa abesse pronuntiasset.

¶ Si infans sit inter eos, qui manumittere debent: senatus censuit, cum vnus etas impederit, vt liberi liberaeque sint hi, quibus libertates ex causa fideicommissi praestari oportet.

¶ Quicumque igitur casus incidit, quo is, qui dari non potest, fideicommissa libertati subiectus est: accommodamus mentem senatus: consulti, quae etiam ad heredem infantem rogati trahenda est.

¶ Adeundus est autem etiam ex hac causa praetor: praesertim cum rescripto Diui Pij effectus est: vt, si quidam ex rogatis praesentes sunt, alij latent, alij ex causa absent, intercedente infantis persona, non omnium libertus efficiatur, sed tantum infantis, & eorum, qui ex iusta causa absent, vel etiam praesentium.

¶ Si autem, qui eos manumiserunt, pretij nomine perinde fratribus & coheredibus suis obligati erunt, atque si ob eam rem ex iudicati causa cum his agi possit.

¶ Ad exemplum infantis ergo & in mutis, & in surdo subuenitur.

¶ Sed & si quis sine herede, vel alio successore decesserit, qui fideicommissam libertatem praestare debebat: ad praetorem libertatem praestanda esse, censuit senatus.

¶ Quarendum est autem, cuius libertus iste sit, ex constitutione enim seruo libertas perinde competit, atque si ex testamento libertatem consecutus esset, erit igitur libertus orcinus, non eius, qui fideicommissam libertatem debebat.

¶ Si alter sine successore decesserit, aliter ex iusta causa abest: testatur scriptum Diuorum Marci & Veri perinde dicentium eum ad libertatem perueniturum, ac si ab eo, qui sine successore decessit, & ab eo, qui ex iusta causa abest, ad libertatem, vt oportuit, perductus esset.

¶ Imperator noster Antoninus rescripsit, eum, qui fideicommissa libertas debeat, sine libertate

aliquid ex testamento heredis accipere posse.

¶ Quamquam ex irritis codicillis libertates non debeantur: tamen si heres hos codicillos ratos habuit: & ex his quaedam praestitit, & seruos praestanda fideicommissa libertatis gratia, in libertate morari voluit: iustam libertatem eos peruenisse, rescripto Imperatoris nostri & Diui patris eius declaratur.

31. Paulus libro 3. Fideicommissorum.

¶ Alieno seruo dari potest per fideicommissam libertas: si tamen eius sit, cum quo testamenti factus est.

¶ Qui fideicommissariam libertatem debet, etiam eo tempore, quo alienare prohibitus erit, manumittere poterit.

¶ Si patronus contra tabulas honorum possessionem acceperit, quia eum praerogatio libertatis non cogitur vendere seruum proprium, quem rogatus erat a libertis suo manumittere.

¶ Si is, cuius seruum est, nolit eum vendere, vt manumitteretur: nulla praetoris partes sunt. Id est, si pluris iusto vendere velit. Sin autem certo quidem pretio, quod non prima facie videtur esse iniquum, dominus seruum vendere paratus est, is vero, qui rogatus est manumittere, inmodicum id esse nititur: praetoris partes erunt interponendae, vt, iusto pretio volenti domino dato, libertas ab emptore praestetur.

32. Marcianus libro 15. Fideicommissorum.

¶ Sed si alienare quidem sit paratus: non ante tamen id velit facere, quam sibi in pretium satisfactum erit manumittere compellendus: ne & seruum manumittat, & interdum nihil, aut minus consequatur, si forte is, qui rogatus est manumittere soluet, non sit.

33. Paulus libro 3. Fideicommissorum.

¶ Si filius defuncti rogatus fuerit seruum sui patris manumittere: dicendum est, posse eum etiam contra tabulas habere, & operas imponere.

¶ Si sub conditione libertas data sit: si modo per ipsum seruum non fiet, quo minus conditioni pareat. Nec refert in dando, an in faciendo, an in alio quo casu condicio consistat.

fecerit, est filius defuncti sit: quamuis alio iure habiturus sit libertatem. nonnullam enim & hinc poenam paratur, nam & si in seruitutem perierit, aut capitis accusa erit: perdit honorum possessionem contra tabulas.

34. Pomponius libro 3. Fideicommissorum.

¶ Natus is, cui fideicommissa libertas relicta est, quoniam tradendus alij, vt ab eo manumittatur, & fiat alterius libertus, quam qui rogatus est manumittere.

35. Marcianus libro 3. Fideicommissorum.

¶ Alij Cassij non est recepta sententia existimant, & heredi & legatario remittendam interdiu proprii serui manumittendi necessitatem: si vel vnus tam necessarius offerat, vt eo carere non expediret: vel iudiciali dispensatione liberorum: vel tam delictum est, vt vitio remittenda non esse, visum est enim ipsos in sua potestate habuisse, nam potuissent discedere a causa testamenti: qua non omnia, debere voluntate defuncti obsequi.

36. Idem libro 16. Fideicommissorum.

¶ Neque infantes, neque furiosi, neque ab hostibus capti, neque his quos religio, aut honestior causa, vel calamitas aliqua, vel maior res familiaris aut, capitis fama de periculum, aut similis causa morerit, Rubiano senatusconsulto continentur, ac ne pupilli quidem: qui tutores non habent: aut eos habeant, quos eorum quae causa detinet. Sed nec si hi data opera sui potestatem non faciunt, puro pupillis libertos eripi, quia & iniquum est, factis tutoris, qui forsitan soluendo non sit, pupillum damno adfici, & senatusconsulto non continetur alius quis, quam qui ex causa fideicommissi debet praestare libertatem.

37. Vlpianus libro 6. Fideicommissorum.

¶ Si pure data sit fideicommissa libertas, & is seruus stationes administrasse dicatur: Diuus Marcus rescripsit, moram libertati non esse faciendam, ex contentione tamen arbitrium dandum esse, qui computationem in ea. Verba rescripti ita se habent: Aequius videtur, Trophimo ex causa fideicommissi praestari libertatem, quam sine conditione reddendarum rationum datum esse constat, neque humanum fuerit ob rei pecuniariae quaestione, libertati moram fieri, quae tamen repraesentata, confessam arbitratore erit dandus, apud quem rationem, quam administrante eum apparuit, ex fide reddat.

conueniri non potest. Corpora plane rationum, & si quas res vel pecunias ex his detinet, cogendus est per praetorem restituere, item de singulis instruere.

¶ In testamento, quod perfectum non erat, alumnus suae libertatem & fideicommissa dedit, cum omnia vt ab intestato egissent quae sit Imperator, an vt ex causa fideicommissi manumissa fuisset: & interlocutus est, etiam si ab intestato pater perisset, pater filios debuisse manumittere eam, quam pater dilexisset, pronuntiavit igitur, recte eam manumissam, & ideo fideicommissa etiam ei praestanda.

39. Idem libro 13. Responsorum.

¶ Paulus respondit, esse alienum inueniatur seruus, quem vt suum testator ab vno ex heredibus voluerit manumittere, tamen cogendum eum, qui rogatus est, redimere eum, & manumittere, quoniam non putauit similem esse causam libertatis, & fideicommissi pecuniarij.

40. Idem libro 15. Responsorum.

¶ Velus Titius Septiciae filiae suae naturali Concordiam ancillam suam donauit, idem postea testamento filiae suae cum aliis quibusdam ancillam supra scriptam legauit, vt manumitteretur, quare, an Septicia filia naturalis ancillam supra scriptam manumittere cogi possit, Paulus respondit, si viuo patre naturali donatio ancillae fuit, neque patris naturalis iudicium in ceteris legatis filiae agnouit, non posse eam compelli, ancillam propriam ex causa fideicommissi manumittere.

41. Scaevola libro 4. Responsorum.

¶ Tunc ancilla mea cum heredi meo iuravit, an erat de eam, vt si mea libertas quaeritur, cum libertatem suam esse voluerit, nec id heres facere poterit, nec directa pure data sit libertas: an etiam post decem annos in seruitutem remaneret, respondit, nihil proponi, cur non Thaidi libertas debeat.

¶ Lucius Titius ita cauit: Mauis filii charissimi, vt ego, si Stichus & Damus & Pamphilus te promittent, aut alieno liberato, ne aliter, quam quam servitus experiamur, quaero: an, si per heredem steterit, quominus res alienum exsolueretur, ex causa fideicommissi libertatem consequi possit, respondit: non quidem impurandum heredi, si pro commoditatis rei suae administrandae, & alienum tardius exsoluerit, verum, si manifeste studium non solventis ei rei paratum, vt libertatis mora fieret, probaretur, repraesentandas libertates.

